

Journal of Economics and Political Sciences

Volume 4 | No 1
June 2024

ISSN: 2792-0410

Journal of Economics and Political Sciences (JEP)

Volume 4 | No 1
June 2024

ISSN: 2792-0410



DÜZCE
UNIVERSITY

FACULTY OF AKÇAKOCA BEY
POLITICAL SCIENCES

JEP

Journal of Economics and Political Sciences

Dergide yayınlanan makalelerin tüm sorumluluğu,
ilgili eseri kaleme alan yazar(lar)a aittir.

Volume 4 | No 1
June 2024

ISSN: 2792-0410

Journal of Economics and Political Sciences (JEP)

Dergi Kurulları

Baş Editör

Prof. Dr. Ayfer GEDİKLİ, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Düzce, Türkiye

Baş Editör Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Hande ÇALIŞKAN TERZİOĞLU, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Düzce, Türkiye

Alan Editörleri

İktisat

Dr. Öğr. Üyesi Hande Çalışkan Terzioğlu

Uluslararası İlişkiler

Doç. Dr. Serkan Kekevi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Doç. Dr. Gökmen Kılıçoğlu

Bölge Çalışmaları

Doç. Dr. Gökmen Kılıçoğlu

Bilimsel Sekreteryaya

Arş. Gör. Zehra Namlı

Arş. Gör. Hasan Umutlu

Yayın Kurulu

- Prof. Dr. Nedim SÖZBİR, Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Gary A. CAMPBELL, Michigan Technological University
Prof. Dr. Rui Alexandre CASTANHO, WSB University
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem DURGUN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdris DEMİR, Batman Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup BULUT, Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ALTAY, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammad SHAHBAZ, Beijing Institute of Technology
Prof. Dr. Hashim ZAMEER, Nanjing University of Aeronautics and Astronautics
Prof. Dr. Bülend Aydın ERTEKİN, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent GÜLOĞLU, İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM, Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Emrah İsmail ÇEVİK, Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Recep ULUCAK, Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammad Ali NASIR, University of Huddersfield
Doç. Dr. A. Kutalmış YALÇIN, Düzce Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

1. Overcoming Barriers to Intra-African Trade: The Role of AfCFTA in Dismantling Colonial Crop Legitimacy, Shipping Constraints, and Transportation Challenges.....1-19
Oluwaseun Adeoye OYEBAMIJI
2. Türk Kamu Yönetiminde İç Kontrol ve T.C. Sağlık Bakanlığı İç Kontrol Uygulamalarının Değerlendirilmesi20-34
Gökhan KURT
3. Dijital Partilerin İletişim Kanallarını Kullanma Stratejileri Üzerine Bir İnceleme.....35-43
Cihan Yavuz TAŞ
4. Üniversite Felsefesi ve Türkiye'nin Yükseköğretim Sorunu.....44-50
Süleyman DOĞAN

Araştırma Makalesi • Research Article

Overcoming Barriers to Intra-African Trade: The Role of AfCFTA in Dismantling Colonial Crop Legitimacy, Shipping Constraints, and Transportation Challenges

Oluwaseun Adeoye OYEBAMIJI*

Graduate School of Natural and Applied Science, Department of Agricultural Economics, Ege University, İzmir/Turkey.
ORCID: 0000-0003-4741-3999

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 13.05.2024

Accepted: 13.06.2024

Keywords: African Continental Free Trade Area (AfCFTA), Intra-African Trade, Colonial Crop Legacies, Transportation Challenges, Trade Barriers.

ABSTRACT

The African Continental Free Trade Area (AfCFTA) is designed to enhance trade between African nations by eliminating tariff and non-tariff barriers. Despite its potential benefits, intra-African trade remains low, with a substantial portion of Africa's imports originating from outside the continent. This review investigates the obstacles to intra-African trade, such as colonial-era cash crop legacies, shipping constraints, and transportation challenges, and proposes strategies to overcome them. These strategies include streamlining border procedures, simplifying customs processes, and harmonizing regulations, which can decrease trade costs and enhance the ease of doing business within the continent. The literature review provides a comprehensive analysis of existing research on African trade barriers, identifying key issues and proposing potential solutions. A historical overview of African trade reveals a multifaceted narrative influenced by geographical elements, cultural exchanges, and external influences. Regional trade agreements, such as South Africa Development Community SADC, the Economic Community of West African States ECOWAS, and East Africa Community EAC, aim to promote economic integration and cooperation, but their effectiveness varies. The consequences of trade barriers on African economies and intra-African trade have been widely studied, revealing the complex impact they have on economic growth. The numerous trade agreements in Africa have created a complex web of overlapping regulations and trade arrangements, making trade facilitation more challenging and creating uncertainty for businesses operating within the region. Simplifying customs processes, harmonizing regulations, and streamlining border procedures can significantly reduce trade costs and improve the ease of doing business within the continent.

1. Introduction

The African Continental Free Trade Area (AfCFTA) is a promising initiative designed to bolster intra-African trade by eradicating tariff and non-tariff barriers. This framework

has been lauded for its potential to boost economic growth and development on the continent (Ansong, 2018; Bakouan & Ouedraogo, 2022; Okechukwu & Chikata, 2018; AfDB, 2012). However, it is crucial to critically examine the ongoing challenges to

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: seun.bamiji.adeoye@outlook.com

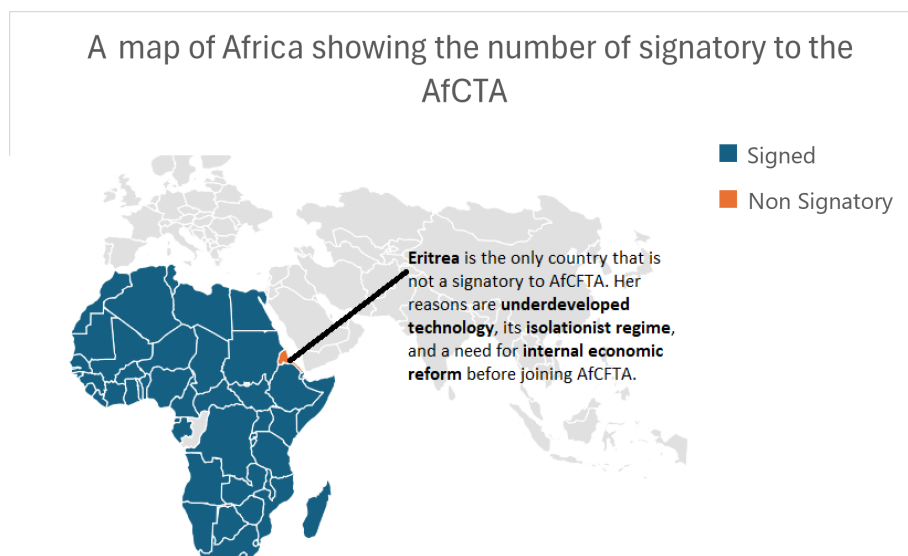
Atif: Oyebamiji, O. A. (2024). Overcoming Barriers to Intra-African Trade: The Role of AfCFTA in Dismantling Colonial Crop Legitimacy, Shipping Constraints, and Transportation Challenges, *Journal of Economics and Political Sciences*, 4 (1), 1-19.

realize the AfCFTA's envisioned benefits and assess its impact on the continent's economic landscape.

Despite the AfCFTA's objective to promote intra-African trade, African countries continue to rely heavily on imports from outside the continent, particularly Europe and Asia (World Economic Forum WEF, 2021). This highlights persistent structural imbalances and dependencies that must be

addressed. Moreover, the AfCFTA faces persistent bureaucratic obstacles and regulatory inconsistencies that impede seamless trade integration (Turkson et al., 2023; Simola et al., 2022). These challenges underscore the need for a comprehensive understanding of the socio-economic dynamics that shape Africa's trade landscape, and going beyond tariff reduction alone is crucial.

Figure 1: Map of African Countries that have Ratified African Continental Free Trade Agreement AfCTFA



Source: Authors compilation (2024)

Furthermore, despite the potential of AfCFTA to promote industrialization and enhance the manufacturing sector in African countries, it is confronted with the harsh reality of limited production capacities and heavy reliance on external suppliers (Simola et al., 2022). The continent's manufacturing GDP remains disproportionately low, which underscores the necessity for comprehensive strategies to improve local production capabilities and decrease import dependency.

Moreover, the AfCFTA's objective of reducing non-tariff barriers necessitates concerted efforts to streamline border procedures and harmonize regulations; however, these efforts are hindered by institutional inefficiencies and regulatory complexities (Turkson et al., 2023; Simola et al., 2022). Additionally, historical legacies, such as the colonial-era

cash crop systems, perpetuate inequalities in agricultural output and market participation, which pose significant challenges to intra-African trade (Mwanika et al., 2021; Khan et al., 2016).

In light of these challenges, this literature review critically examines the existing research on African trade barriers, aiming to identify key issues and propose potential solutions to foster greater trade integration on the continent. By delving into the complexities of colonial legacies, shipping constraints, and transportation obstacles, this review seeks to provide a nuanced understanding of the impediments to intra-African trade and pave the way for informed policy interventions and strategic initiatives to unlock Africa's trade potential.

2. Methodology

The narrative literature review methodology for the research article on AfCFTA involves a comprehensive synthesis of existing literature to explore the challenges and potential solutions related to intra-African trade barriers. The following steps outline the methodology:

I. **Identifying Relevant Literature:** The study conducts a systematic search across academic databases, scholarly journals, and relevant institutional reports to gather literature on intra-African trade barriers, AfCFTA, regional trade agreements, and related topics.

II. **Literature Selection:** The study then carefully selects literature that addresses the objectives of the study, focusing on articles, books, and reports that discuss obstacles to intra-African trade, historical context, regional trade agreements, and the impact of trade barriers on African economies.

III. **Data Extraction:** The study process involves extracting key information from selected literature, including data on trade barriers, historical narratives, regional trade agreements, economic impacts, and proposed solutions. The information is subsequently organized into thematic categories for analysis.

IV. **Thematic Analysis:** The study conducts a thematic analysis of the extracted data to identify recurring themes, patterns, and trends related to intra-African trade barriers, AfCFTA, regional trade agreements, and their implications for economic integration and cooperation in Africa.

V. **Synthesis of Findings:** The study proceeds to synthesizing the findings from the thematic analysis to develop a comprehensive narrative that presents an overview of the challenges, historical context, existing research, and proposed solutions related to intra-African trade barriers and the AfCFTA.

VI. **Critical Evaluation:** The study critically evaluates the strengths and limitations of the existing literature, including gaps in knowledge, methodological approaches, and potential biases. Thus, assessing the findings'

reliability and validity to ensure the review's credibility.

VII. **Conclusions and Recommendations:** The study draws conclusions based on the synthesized findings, highlighting key insights, implications for policy and practice, and areas for future research. Based on the itemized steps, the study provides recommendations for policymakers, stakeholders, and researchers to address intra-African trade barriers and enhance economic integration within the continent.

VIII. **Writing the Review:** This narrative literature review, follows a logical structure that presents the background, objectives, methods, findings, discussion, and conclusions coherently and concisely.

By following this methodology, this review provides a comprehensive analysis of existing research on African trade barriers, offers insights into the challenges and potential solutions related to intra-African trade, and contributes to the broader understanding of economic integration and cooperation in Africa.

3. Historical Overview of African Trade

Africa's trade history is deeply rooted in ancient trade routes, such as the trans-Saharan and Indian Ocean trade networks. These routes enabled exchanging goods like gold, salt, ivory, and others, integrating African economies into global trade networks and fostering economic and cultural exchanges (Mathew, 2013). Women have been actively involved in trans-border trade along routes like the Mamfe-Ekok-Ikom corridor, challenging misconceptions and contributing to economic activities (Ndip & Akara, 2020). Archaeological research has shed light on the East African caravan trade, providing valuable insights into the historical significance of caravan routes in regions like northern and southern Tanzania (Biginagwa & Katto, 2020). In addition, studies focusing on ancient North Africa highlight the cultural interactions and trade networks that existed in the pre-Islamic period, emphasizing the importance of trans-Saharan trade routes in facilitating exchanges among diverse ethnic groups (Dowler & Galvin, 2011). Caravans played a crucial role in connecting different peoples and facilitating trade across Africa,

with their decline coinciding with the rise of maritime trade routes (Wane & Akrong, 2020).

During the colonial era, traditional trade systems were significantly disrupted. European powers reoriented African economies to serve their interests, focusing on the extraction of raw materials and the establishment of cash crop economies (International Trade Council, 2023). This led to the development of export-oriented infrastructure but also entrenched economic dependencies and underdevelopment (World Trade Organization, 2024).

After gaining independence, African countries sought to diversify their economies and decrease their reliance on former colonial powers. The establishment of the African Continental Free Trade Area (AfCFTA) and other policies promoting regional integration have been vital in encouraging intra-African trade and reducing trade barriers. These initiatives aim to foster economic growth, improve competitiveness, and attract foreign investment (Cicioğlu & Ibrahim, 2023).

Globalization has also integrated Africa into the global economy, resulting in a significant increase in the continent's trade volume. However, this remains a small portion of the world's overall trade. To maintain economic growth and development, it is crucial to enhance global trade relations, improve infrastructure, and strengthen governance (Collier, 1998).

The historical account of African trade reveals a multifaceted narrative that is shaped by geographical elements, cultural exchanges, and external influences. Early trade routes exemplify intricate networks that cover vast distances, such as the 19th-century Sahara caravan trade, which necessitated specialized infrastructure and navigation abilities. On the other hand, the growth of South African trade unions after 1994, as examined by Bhorat et al. (2014), highlights the intersection of labor market regulations and institutional advancements, with nuanced outcomes on wage levels and economic growth, reflecting broader political and economic contexts. Understanding the historical context is crucial for understanding modern trade obstacles and devising strategies for sustainable economic expansion in Africa.

3.1. Regional Trade Agreements in Africa

Regional trade agreements are established in five regions of Africa, comprising the Southern African Development Community (SADC), the Economic Community of West African States (ECOWAS), the Greater Arab Free Trade Area (GAFTA), the Economic Community of Central African States (ECCAS), and the East African Community (EAC). These agreements aim to promote economic integration and cooperation, but their efficacy and impact vary. Although they are intended to stimulate economic growth and reduce non-tariff barriers, research conducted by Gammadigbe (2021), Akinkugbe (2021), and Maliszewska et al. (2020) reveals mixed results regarding their effects on income inequality, industrial production, and employment and wage equality. Additionally, these agreements aim to improve food security and agricultural development, but they face difficulties in policy harmonization, market establishment, and infrastructure improvement, as revealed by Okafor et al. (2021). It is essential to conduct a thorough examination of these agreements to assess their effectiveness and address the underlying socioeconomic disparities in the region.

3.2. Regional Trade Agreements in Africa

The scholarly discourse surrounding the implications of trade barriers and the intricate web of trade agreements on African economies and intra-African trade warrants in-depth examination. Numerous studies have highlighted the detrimental consequences of trade barriers, including both tariffs and non-tariff barriers, which impede intra-African trade and stifle economic growth (Sanjuán López et al 2021; Oloyede et al., 2021). Moreover, these barriers are compounded by excessive transportation costs and border delays, further undermining the competitiveness of African exports (Charles, 2021).

The plethora of trade agreements in Africa has resulted in a tangled network of overlapping regulations and trade arrangements. While some agreements are designed to facilitate intra-African trade, the existence of conflicting provisions and regulatory disparities presents significant challenges

(Stack et al., 2023). This complex network of agreements not only hinders trade facilitation initiatives but also fosters uncertainty for businesses operating within the region (Engstrom, 2013). Scholars advocate for the harmonization of trade rules and the reduction of duplicity to streamline trade processes and promote market integration (Kulu & Bentum-Ennin, 2023).

African nations face substantial difficulties in facilitating trade within the continent, primarily due to the lack of adequate infrastructure that impedes the movement of goods between countries. AfCFTA aims to address these challenges by fostering the growth of trade between African nations. However, some experts, such as Uzomah & Abdullahi. (2023) and Stender & Vogel (2023), contend that regional trade agreements (RTAs) in Africa may not be sufficient in overcoming the obstacles to intra-African trade, which could undermine their intended impact. The presence of trade barriers, including inadequate infrastructure and high transportation costs, presents significant

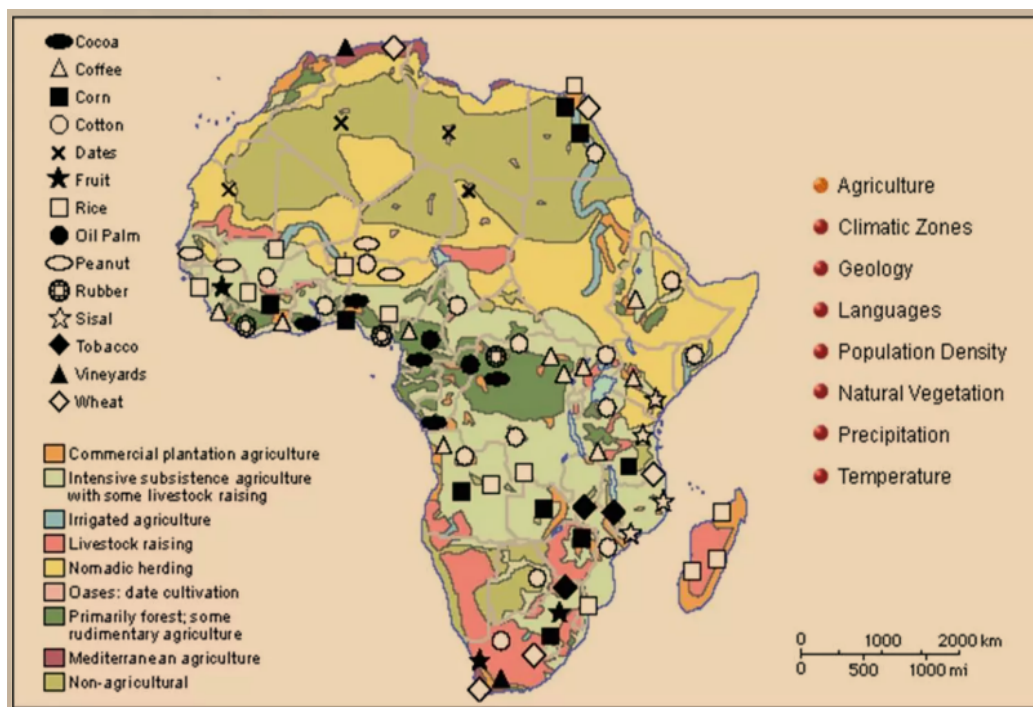
obstacles to economic growth and intra-regional trade within African economies.

4. Findings

4.1. The Legacy of Colonial Crops and Its Impact on Trade

The impact of colonial crop cultivation on Africa is ongoing and significantly influences the continent's trade patterns, institutional strengths and weaknesses, and economic structure (Settles, 1996). The colonial powers' implementation of cash crop and monoculture farming systems has led to a reliance on a limited range of agricultural products with minimal value addition, which has intensified trade disparities within Africa (Roessler et al., 2020). Despite being major producers of cocoa beans, African countries such as Cote d'Ivoire, Ghana, and Nigeria have not secured a substantial share of the global chocolate market revenue, reflecting the exploitative nature of colonial-era policies (Prazeres et al., 2021).

Figure 2: Map of Africa Showing the Distribution of Colonial Crops by Country



Source: Palmer, (2023).

The overemphasis on colonial crops has obstructed the development of diversified and value-added agricultural production in Africa, thereby limiting opportunities for trade in other agricultural goods and processed

products within the continent. Despite persistent food security challenges, many African countries continue to prioritize the production of colonial crops over essential staples, which they often have to import to

fulfill domestic food demands (Jarzebsk et al., 2020). Moreover, institutional and entrepreneurial constraints hinder intra-African trade in colonial crops, reducing trade volumes and perpetuating dependency on external markets.

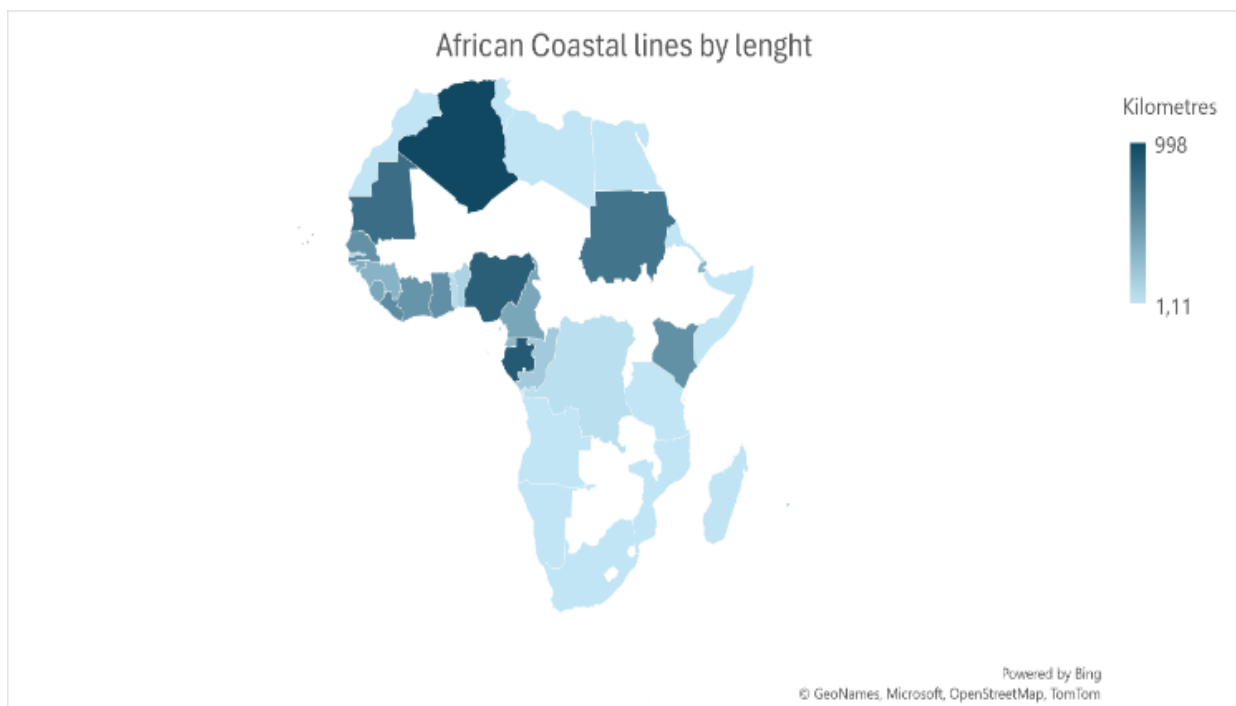
To address the enduring influence of colonial crop legacies on intra-African trade, African countries must focus on diversifying their agricultural production and investing in value-added processing. By expanding the range of traded products and promoting intra-African trade in processed goods, countries can mitigate their reliance on a few primary commodities and foster economic resilience within the continent. Additionally, concerted efforts to establish trade agreements and partnerships, coupled with harmonized trade policies and reduced trade barriers, are crucial for creating an enabling environment for intra-African trade in diversified agricultural products. These measures are essential for advancing the

economic development and integration of Africa as a whole (Roessler et al., 2020; Prazeres et al., 2021; Jarzebsk et al., 2020).

4.2. Shipping Constraints Along the African Coastline

The considerable difficulties that shipping constraints present along the African coastline have a considerable impact on intra-African trade, hindering its growth and development. These challenges, such as inefficient port facilities, intricate customs procedures, insufficient maritime infrastructure, and the geographical configuration of the African continent, contribute to delays, increased costs, and operational inefficiencies in trade transactions (Sowell, 2005; Mafukata, 2015). Additionally, the narrowness of African coastlines, in contrast to the size of the continent, exacerbates this barrier to trade, limiting the potential for increased intra-African trade (Sowell, 2005).

Figure 3: Map of Africa Showing the Length of the African Coastlines



Source: Author's compilation (2024)

Furthermore, the existence of landlocked countries compounds this issue, as they are reliant on neighboring countries for access to

maritime trade routes, thereby adding additional logistical complexities.

Figure 4: Map of Africa Showing the Main Rivers and Their Channels

Source: Exploring Africa (2024)

The considerable barriers to intra-African trade posed by African transportation are well-documented, Omotayo (2018) argued that improving intra-country transport infrastructure can mitigate logistical challenges and boost economic integration within regions, they recommended approaches that align with broader initiatives promoting intermodal and integrated transportation systems pivotal for African economic development. However, if inland waterways are one of the options for linking African countries, they prove a far less plausible transportation option. These waterways are often unnavigable due to rapids, shallowness, and seasonal changes, which render them unsuitable for large vessels (Smith, 1979; Heldring & Robinson, 2012; Austin, 2010). Moreover, inadequate port facilities and complex customs procedures further exacerbate these difficulties, leading to delays and unpredictability in trade transactions

(Johnson et al., 2018). These constraints hinder cross-border trade and impede the realization of intra-African trade's potential.

To surmount these obstacles, it is crucial for African nations to prioritize investments in port infrastructure, streamline customs procedures, and enhance maritime transportation systems (Johnson et al., 2018). By improving the efficiency of port facilities and customs procedures, trade costs can be significantly reduced, delays minimized, and seamless intra-African trade facilitated. Additionally, regional cooperation in standardizing trade processes and implementing trade facilitation measures is vital to creating an enabling environment for intra-African trade.

Addressing the constraints on shipping along the African coastline is essential to promoting intra-African trade and unlocking the continent's economic potential. By investing in port infrastructure, streamlining customs

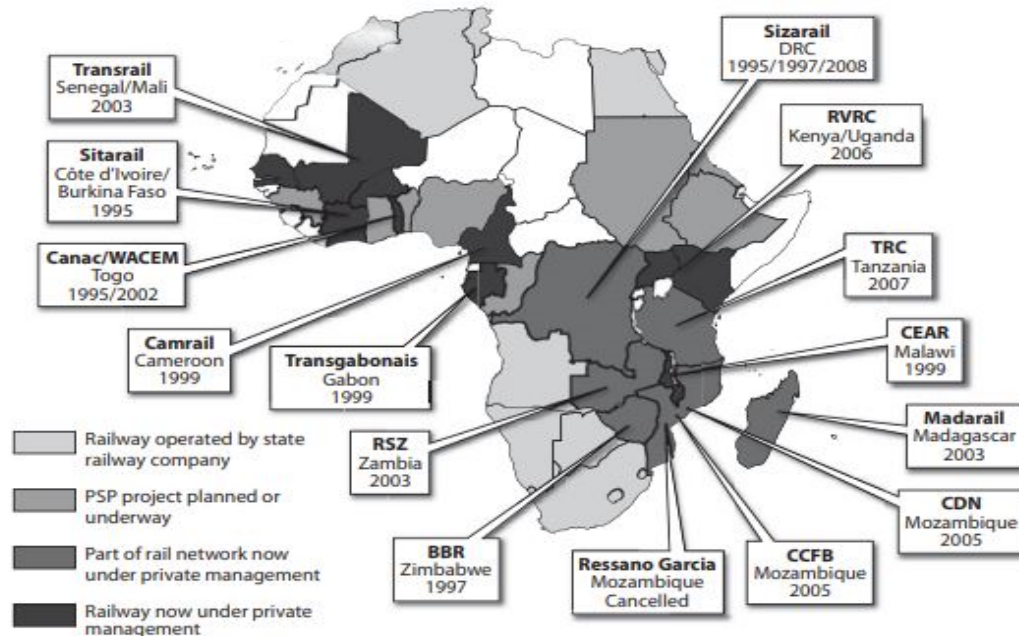
procedures, and enhancing maritime transportation systems, African countries can facilitate increased trade and economic integration within the continent, fostering sustainable development and prosperity.

4.3.Challenges of Intra-African Transportation Infrastructure

The challenges posed by the inadequate transportation infrastructure within Africa significantly impede the development of intra-African trade, including issues such as insufficient road and rail networks, high

transportation costs, and prolonged border delays (Olney, 2022; Akpan, 2014). The inadequate state of road and rail infrastructure in many African countries not only hinders the smooth flow of goods but also increases transportation expenses and disrupts trade operations (Akpan, 2014). Moreover, the limited number of railways connecting neighboring countries underscores the lack of connectivity within the continent and raises questions about the feasibility of regional trade initiatives, such as AfCFTA (Zajontz, 2024; Tebagana, 2014).

Figure 5: Map of Rail Line Connectivity in Africa since 1990



Source: Bullock, 2009.

Note: BBR = Belt Bridge Railway; CDN = Corredor de Desenvolvimento do Norte; RSZ = Railway Systems of Zambia; RVRC = Rift Valley Railways Consortium; WACEM = West African Cement Company. Three different dates are given for Sitarail because the concession was relet on three occasions.

Source: Bullock, (2009)

African countries confront significant obstacles in their transportation infrastructure, especially in the realm of rail connectivity both within and across borders. Although numerous African nations share frontiers with other countries, few railway lines extend into and out of their territories, and road conditions are often inadequate (Akpan, 2014; Zajontz, 2024; Tebagana, 2014). This gives rise to questions about the feasibility of linking African countries through rail, which could yield substantial commercial

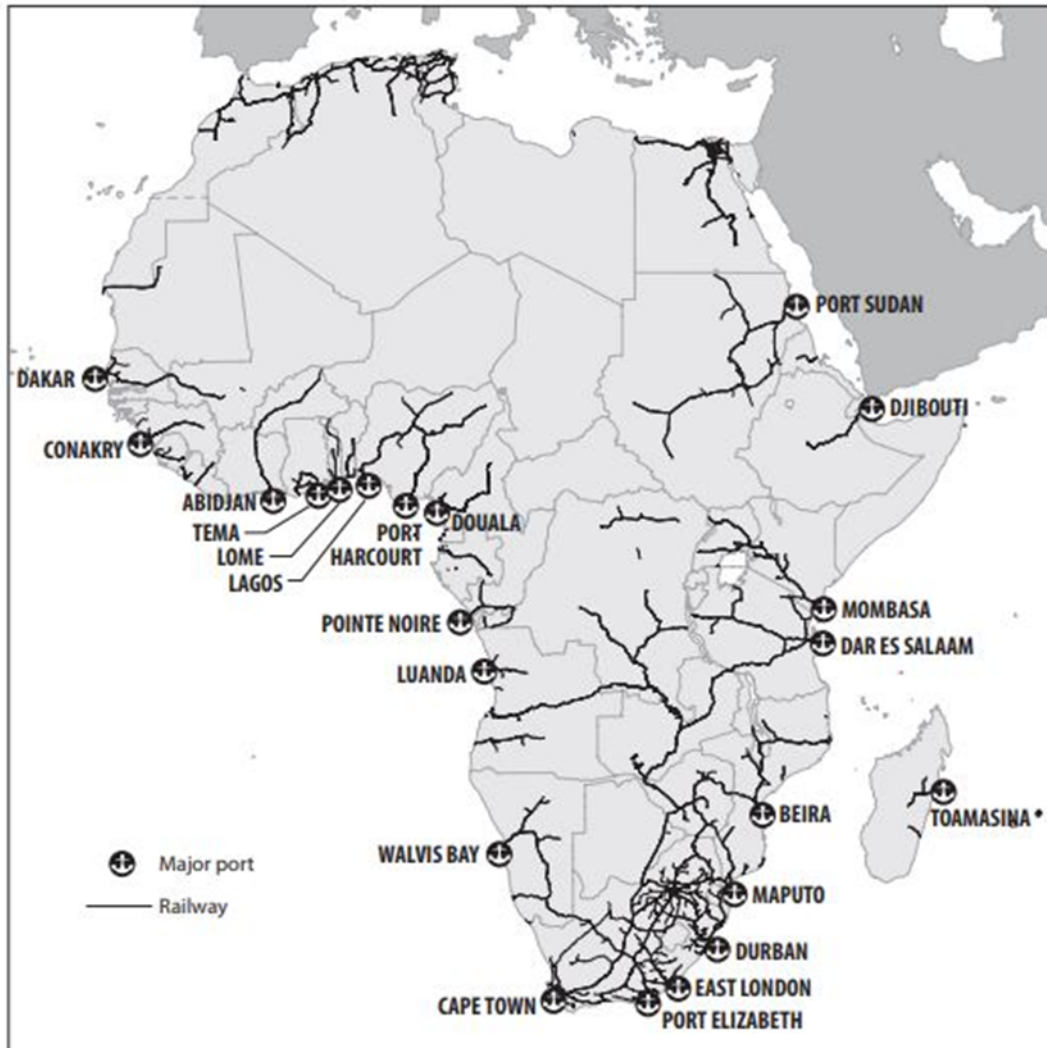
advantages and shared prosperity, or if AfCFTA is merely an empty promise. The construction of rail lines connecting Senegal and Somalia, Algeria and South Africa, and every country in between, would significantly facilitate intra-African trade.

However, despite the AfCFTA's establishment, progress in transportation infrastructure development has been uneven among African nations, with disparities persisting (Bouraima et al., 2023). It is essential for African countries to prioritize the improvement and

maintenance of road and rail networks to enhance trade flows within the continent. Additionally, it is crucial to streamline trade operations and reduce transportation costs by implementing standardized customs

procedures and trade facilitation agreements to mitigate border delays.

Figure 6: Map Showing the Rail Line Links in Africa since 2009



Source: Bullock, (2009).

In addition, the negotiation of trade agreements centered on transportation infrastructure enhancement presents a promising avenue for strengthening intra-African trade. Joint efforts to standardize transport regulations and align infrastructure standards can establish a smoother and more efficient transportation system across African borders, thereby promoting economic integration and facilitating the inward flow of goods within the continent.

Addressing the obstacles faced by intra-African transportation infrastructure is of paramount importance for cultivating a conducive environment for increased trade,

economic growth, and development throughout Africa. It is crucial for African countries to prioritize investments in transportation infrastructure and to promote regional collaboration to harness the full potential of intra-African trade and contribute to the overall prosperity and integration of the continent.

4.4. Migration Red-Tapes as Obstacles to African Commerce

In place of focusing on shipping constraints and transportation infrastructure as major obstacles, it is essential to recognize the critical challenges posed by bureaucratic red

tape in African commerce and intra-African trade. These difficulties are compounded by restrictive labor migration policies that limit the free movement of skilled labor and professionals across borders, thus restricting cross-border trade, rapid diffusion of innovation, and economic exchange. In a recent interview, the richest Black man in the world, and African foremost entrepreneur Alhaji Aliko Dangote expressed his dismay at the migration red tapes that exist between African countries and how such bottlenecks have restricted his movement across borders. He remarked that “As an investor, as someone who wants to make Africa great, I have to apply for 35 different visas on my passport,” Dangote told the recent Africa CEO Forum in Kigali. “I really don't have the time to go and drop off my passport in embassies to get a visa,” he said to laughter from the audience (CNN, 2024).

According to Tshishonga (2022) and Onoshakpor & Ogundan (2024), intra-African migration red tape, such as visa requirements, import duties, and border disputes, significantly hinder continental trade and economic integration. Stender and Vogel (2023) argued that while initiatives like the African Continental Free Trade Agreement (AfCFTA) aim to enhance intra-African trade, anti-immigration policies continue to impede progress (Enaifoghe & Maduku, 2019; Sanjuán López et al., 2021).

Furthermore, labor migration restrictions have resulted in barriers for businesses to access the necessary talent and expertise across African countries (Mafukata, 2015). This has not only impeded the growth of industries but has also limited the transfer of knowledge and skills essential for the development of various economic sectors. The cumbersome processes and bureaucratic hurdles for work permits and visas have added unnecessary complexities and costs, discouraging individuals from seeking employment opportunities in various African nations.

Moreover, it is vital to explore the interconnections between migration red tape and broader socio-economic challenges, such as inequality and poverty, which shape the experiences of migrants within African countries and impact intra-African trade dynamics (Ratha et al., 2016). Migration regimes are intertwined with political

rationalities that create boundaries and borders, impacting social formations and inequalities (Sage, 2022).

Furthermore, the concept of intersectionality offers a critical framework for comprehending the interplay of various dimensions of inequality and their impact on individuals, as highlighted by Amelina and Horvath (2020). Recognizing the intersectional perspective is crucial for addressing the unique challenges faced by different sub-groups of immigrants and refugees and promoting social justice, as emphasized by Critelli and Yalim (2023).

Moreover, acknowledging the connections between poverty, inequality, and migration underscores the necessity of addressing these issues at national, regional, and global levels, placing them at the forefront of development agendas. Therefore, tackling migration red tape calls for a holistic approach that considers the intricate interplay of various factors shaping migration policies and their implications for economic development.

Furthermore, power dynamics also influence policy formulation in Africa, where weaker countries struggle to influence policies due to perceived structural differences, as pointed out by Hussein and Grandi (2017). These power dynamics and asymmetries between African nations hinder the implementation of migration policies that could benefit the continent and thus affect the AfCFTA, as noted by Nyamnjuh (2005). Eritrea is the only country in Africa that has not ratified the AfCFTA, primarily due to its concerns regarding potential implications for its national sovereignty and economic development strategies. Addressing these underlying challenges and power differentials is essential for facilitating labor mobility and streamlining migration policies, as these efforts may encounter resistance and fail to achieve their intended objectives without addressing these issues.

Migration red tape as a barrier to intra-African trade highlights the need for comprehensive solutions that address underlying political and socio-economic challenges. By fostering inclusive governance structures, promoting equitable economic growth, and addressing power imbalances, African countries can unlock the full potential of intra-African trade and contribute to sustainable development across the continent.

4.5. NON-Trade Barriers and African double Trade cost

The examination of trade barriers in Africa necessitates a nuanced understanding of the obstacles to efficient trade, extending beyond conventional tariffs to acknowledge the prevalence and impact of non-tariff barriers and trade costs (Sanjuán López et al., 2020; Balistreri et al., 2017). Cumbersome customs procedures and technical regulations significantly hinder cross-regional trade, amplifying transaction costs and delays (Olubandwa & Zamani, 2022; Stender & Vogel, 2023). Turkson et al. (2023) emphasize the detrimental effects of these barriers on intra-African trade, highlighting their substantial influence on integration among African countries.

While initiatives such as AfCFTA aim to combat these barriers, gaps exist in addressing non-tariff and tariff barriers comprehensively (Apiko et al., 2020). High tariffs on specific products restrict market access and hinder export potential (Oyelami & Zongo, 2022), necessitating a holistic approach to reduce trade barriers and promote economic growth (Ngepah & Udeaga, 2018). Furthermore, the proliferation of non-tariff barriers, including sanitary and phytosanitary measures, technical standards, and licensing requirements, further complicates intra-African trade (Osiero, 2015).

The success of trade agreements like AfCFTA and the Tripartite Free Trade Area (TFTA) hinges on addressing gaps in their legal frameworks and enhancing monitoring mechanisms to effectively curb non-tariff barriers (Apiko et al., 2020). Ensuring transparency and accountability in monitoring non-tariff barriers is crucial for optimizing growth and integration within the continent. While AfCFTA holds promise in reducing non-tariff barriers and fostering intra-African trade, its effectiveness relies on comprehensive coverage, harmonization of conflicting measures, and robust monitoring mechanisms to navigate regulatory challenges effectively.

5. Discussion

5.1. Current Trade Dynamics

In recent years, the trade landscape in Africa has been significantly altered by the growing

influence of emerging economies like China and Turkey, alongside other regional powers. China's involvement in Africa stands out, with substantial investments made in sectors such as infrastructure, mining, and energy (Toogood, 2022; Titiloye-Ademola et al., 2009). This has led to a shift towards more diversified trade partnerships and has contributed to rapid economic growth in many African countries (Jenkins, 2022). The Belt and Road Initiative (BRI) implemented by China has further solidified its position, promoting connectivity and economic integration across the continent (Abegunrin & Manyeruke, 2020).

Turkey, on the other hand, has strategically expanded its trade relations with Africa, focusing on sectors such as construction, textiles, and manufacturing (Cicioglu & Ibrahim, 2023). Evidence of this is the significant increase in bilateral trade volume, which has been bolstered by Turkey's proactive diplomatic efforts and the establishment of trade offices across the continent (Cicioglu & Ibrahim, 2023).

The influence of former colonial powers, such as France, is waning in many African regions. Historically dominant in trade and political ties, France's engagement is increasingly being challenged by dynamic and diversified engagements offered by new partners (Raphala, 2017). This shift reflects a broader decolonization trend where African nations are seeking to redefine their economic alliances and reduce dependency on former colonial powers (Cohen, 2022). This transition is driven by the desire for more equitable and mutually beneficial trade relationships, which are often more readily found with non-traditional partners such as China and Turkey (Tekir, 2022).

The increasing influence of countries like China and Turkey, coupled with the diminishing presence of traditional colonial powers, underscores a significant evolution in African trade dynamics. This realignment offers African nations new opportunities for growth and development, fostering a more multipolar global trade environment.

5.2. The Future of Intra-African Trade Volumes

The analysis of the future of intra-African trade requires extensive scrutiny, as it extends beyond addressing immediate

challenges and encompasses tackling deeper structural barriers to economic integration and development. Investing in port infrastructure and simplifying customs procedures holds promise, but it is crucial to delve into the institution and governance issues and vested interests that shape trade policies and practices (Mekonnen et al., 2019; Acemoglu & Robinson 2012). Without addressing these fundamental problems, initiatives aimed at reducing trade costs and enhancing trade efficiency might not achieve their intended objectives.

Furthermore, while the construction of road and rail networks is vital for improving transportation infrastructure, it is crucial to take into account the socio-economic and environmental consequences of such projects (Tánczos & Török, 2011). Large-scale infrastructure projects often exacerbate inequalities, displace communities, and harm natural habitats, emphasizing the importance of sustainable and inclusive development approaches (Wang et al., 2017). Additionally, efforts to harmonize transport regulations must navigate geopolitical tensions and divergent national interests, which could hinder progress toward seamless cross-border trade (De Melo et al., 2020).

Enhancing labor mobility and stimulating innovation through streamlining and harmonizing migration policies are widely endorsed. However, it is vital to acknowledge the inherent power dynamics and inequalities present in global labor markets (Bach, 2021). Migration policies frequently perpetuate and reflect existing hierarchies, favoring particular types of skilled labor and professionals while disadvantaging others (Faist, 2018). Therefore, efforts to facilitate labor mobility must be complemented by measures aimed at addressing structural inequalities and promoting social inclusion (Grossman-Thompson, 2019).

Optimism and aspirations for growth in intra-African trade volumes characterize discussions about the future. Nonetheless, it is essential to scrutinize these conversations critically. By examining the power dynamics, vested interests, and structural inequalities that shape trade and migration policies, African countries can cultivate more inclusive and sustainable forms of economic integration and development. Only by tackling these deeper challenges can the full

potential of intra-African trade be unlocked, contributing to the broader objective of fostering economic prosperity and integration across the continent.

5.3. Strategies for Overcoming Colonial Agricultural Legacies

The lasting effect of colonial agricultural practices continues to hinder the growth of African economies and complicates efforts to enhance intra-African trade. Despite the passage of time since colonial rule, many African countries still rely on outdated farming methods and monoculture cropping systems, which stifle agricultural diversity and restrict the potential for intra-African trade in agricultural products (Ajayi et al., 2020; Akanmu et al., 2023).

To overcome these challenges, African countries need to implement significant investments in modern farming technologies and promote diverse crop cultivation. The establishment of agro-industrial zones tailored to local contexts is also necessary (Jayne et al., 2019; Magrini et al., 2019). By embracing sustainable and diversified agricultural practices, African countries can unlock their potential for increased agricultural productivity and intra-African trade.

In addition, fostering knowledge exchange and technical support mechanisms among African nations is crucial for promoting the widespread adoption of optimal agricultural practices and the development of value-added agricultural products (Reardon et al., 2019). Collaborative initiatives that focus on sharing agricultural expertise, research findings, and technological advancements will play a vital role in nurturing the growth of intra-African trade in agricultural commodities.

African nations can significantly enhance their agricultural sectors, stimulate intra-African trade, and boost overall economic progress by tackling the lingering effects of colonial agricultural practices and adopting sustainable and varied farming methods. Nevertheless, achieving these objectives necessitates joint action, strong leadership, and continuous dedication to long-lasting transformation at both the national and regional levels.

5.4. Expanding Africa's Shipping Capabilities for Better Trade

Current inadequacies in maritime infrastructure, port management, and shipping logistics severely hamper trade efficiency and capacity (Twrdy & Zanne, 2020). To improve trade efficiency and capacity, it is necessary to make investments in modernizing port facilities that go beyond mere expansion to encompass comprehensive upgrades in equipment and technology. This includes the adoption of advanced cargo handling systems and tracking technologies to mitigate congestion and streamline operations (Twrdy & Zanne, 2020).

Moreover, the enhancement of maritime transportation systems, such as coastal shipping and inland waterways, is essential to offer cost-effective and reliable transportation alternatives, particularly for landlocked countries (UNCTAD, 2022). Developing and maintaining navigable water routes, along with ensuring transport mode interoperability, are pivotal for improving transportation connectivity and accessibility across the continent.

However, achieving these goals necessitates concerted efforts to harmonize maritime regulations, standards, and customs procedures across African ports (UNCTAD, 2022). Common standards for documentation and clearance processes are imperative to reduce administrative barriers and foster a cohesive and efficient shipping network throughout Africa.

Expanding Africa's shipping capabilities holds the potential to boost the continent's competitiveness in the global market and attract foreign investment. Robust maritime infrastructure not only supports intra-African trade but also contributes to overall economic growth and prosperity (UNCTAD, 2022). However, realizing these benefits requires sustained commitment, collaborative action, and strategic investments in Africa's maritime sector.

5.5. Improving Transportation for Enhanced Intra-African Trade

Recognizing the significance of enhancing Africa's shipping capabilities, it is crucial to acknowledge that upgrading transportation infrastructure, particularly roads and rail networks, constitutes only a partial solution

for promoting increased intra-African trade. While investing in road network expansions and modernizations is necessary, it is equally important to implement comprehensive measures addressing governance, regulatory, and institutional challenges that hinder efficient trade. Addressing corruption, streamlining customs procedures, and enhancing border infrastructure are critical components of this approach. Additionally, multimodal transportation systems, such as railways, waterways, and air transport, should be considered, as they could offer more sustainable and efficient trade routes. Although efforts to reduce border delays through harmonized customs procedures and trade facilitation agreements are commendable, their success depends on the political will and institutional capacity to implement and enforce these measures consistently.

Moreover, harmonizing transport regulations and standards among African countries requires overcoming divergent interests and competing priorities, necessitating greater regional cooperation and collaboration. Investments in transportation infrastructure are essential, but a more critical and holistic approach is needed to address the multifaceted challenges hindering intra-African trade. This approach should encompass governance reforms, regulatory harmonization, and institutional capacity-building to create an enabling environment for seamless trade operations (World Bank, 2020). Only through concerted efforts to tackle these underlying issues can African countries realize the full potential of intra-African trade and foster sustainable economic growth and integration across the continent.

6. Conclusion and Recommendations

6.1. Conclusion

This literature review examines the challenges and potential solutions related to intra-African trade barriers and the African Continental Free Trade Area (AfCFTA). Despite the AfCFTA's objective to promote intra-African trade, African countries heavily rely on imports from outside the continent due to persistent structural imbalances, bureaucratic obstacles, and regulatory inconsistencies. The review explores the complexities of colonial legacies, shipping constraints, and transportation obstacles

that hinder trade integration. It also discusses the effectiveness of regional trade agreements and the impact of trade barriers on African economies. The methodology involves a comprehensive synthesis of existing literature, thematic analysis, critical evaluation, and recommendations for policymakers and researchers to address trade barriers and enhance economic integration within the continent.

6.2. Recommendations

Promoting intra-African trade and economic integration requires African countries to implement policy recommendations that address key barriers and facilitate trade. These recommendations aim to foster a favorable environment for trade and cooperation across continents.

To achieve this, African countries should focus on harmonizing trade policies, regulations, and standards. This includes aligning customs procedures, product standards, and documentation requirements in order to create a uniform and predictable trading environment. By doing so, cross-border trade can be streamlined, and administrative barriers can be reduced.

Governments and regional organizations should continue to allocate resources to trade facilitation measures and modern infrastructure, such as ports, roads, and rail networks. By enhancing transportation connectivity and efficiency, African nations can improve the movement of goods and reduce trade costs, thereby stimulating intra-African trade.

Additionally, promoting the development of regional value chains through strategic investments and incentives can boost goods production and processing. This approach fosters collaboration and specialization across African countries, promoting intra-African trade and contributing to economic diversification.

Furthermore, improving access to financial services and credit facilities for small and medium-sized enterprises will strengthen their participation in intra-African trade. Governments can support the establishment of favorable financial frameworks and mechanisms to facilitate trade financing and investment in key sectors.

Emphasizing capacity-building programs, knowledge exchanges, and technical assistance initiatives will enhance the adoption of best practices and innovations in various sectors. By facilitating skill development and knowledge transfer, African countries can bolster their competitive edge and contribute to intra-African trade.

In addition, promoting the use of digital trade platforms and e-commerce solutions can modernize trade processes and facilitate cross-border transactions. African nations can leverage digital technologies to expand market access, improve information sharing, and enhance the efficiency of trade operations within the continent.

Finally, African countries should prioritize the implementation and strengthening of regional integration agreements, such as the AfCFTA. By fostering deeper economic integration and cooperation, these agreements created a conducive environment for enhanced intra-African trade and investment.

By embracing these policy recommendations and aligning their efforts to foster a more robust and interconnected trade ecosystem, African countries can pave the way for sustainable economic growth, increased competitiveness, and prosperity within the continent.

References

- Abegunrin, O., & Manyeruke, C. (2020). *China's Power in Africa*. Cham: Springer International Publishing.
- Acemoglu, D. & Robinson, J. A., (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity and poverty* (pp. 45-47). London: Profile.
- African Development Bank. (2012). *Intra-African trade: Unlocking the potential for growth and poverty reduction*. Tunis, Tunisia: African Development Bank.
- Ajayi, F., Olanrewaju, K., Akintunde, O., Bamiwuye, O., & Agboola, T. (2021). Determinants of mobile phones usage for agricultural purposes among arable crop farmers in Iwo zone of Osun State, Nigeria. *Poljoprivredna tehnika*, 46(4), 30-40.
- Akanmu, A. O., Akol, A. M., Ndolo, D. O., Kutu, F. R., & Babalola, O. O. (2023). Agroecological techniques: Adoption of safe and sustainable agricultural practices among

the smallholder farmers in Africa. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 7, 1143061.

Akinkugbe, O. D. (2021). A critical appraisal of the African continental free trade area agreement. Forthcoming: *International Economic Law from a (South) African Perspective*, Franziska Sucker and Kholofelo Kugler (eds.)(JUTA Law, South Africa.

Akpan, U. (2014). Impact of regional road infrastructure improvement on intra-regional trade in ECOWAS. *African Development Review*, 26(S1), 64-76.

Amelina, A., & Horvath, K. (2020). Regimes of intersection: Facing the manifold interplays of discourses, institutions, and inequalities in the regulation of migration. *Migration Letters*, 17(4), 487-497.

Ansong, A. (2018). *International Economic Law In Africa: Is the African Continental Free Trade Area a Viable Project?*. Available at SSRN 3285290.

Apiko, P., Woolfrey, S., & Byiers, B. (2020). The promise of the African Continental Free Trade Area (AfCFTA). *Political Economy Dynamics of Regional Organizations in Africa*.

Austin, G. (2010). African economic development and colonial legacies (No. 1, pp. 11-32). Institut de hautes études internationales et du développement. *Geneva : The Graduate Institute*, 2010. - Pages 11-32

Bach, T. (2021). *Bureaucracies and Policy Ideas*. In Oxford Research Encyclopedia of Politics.

Bakouan, M., & Ouedraogo, I. M. (2022). Intra-African Trade and Spatial Dependence: Revisiting Africa Intra-Trade Determinants with a Spatial Structural Gravity Model. *Theoretical Economics Letters*, 12(1), 149-171.

Balistreri, E. J., Oleksyuk, Z., & Tarr, D. G. (2017). *Privatisation and the unusual case of Belarusian accession to the WTO*. *The World Economy*, 40(12), 2564-2591.

Bhorat, H., Naidoo, K., & Yu, D. (2014). *Trade unions in an emerging economy: The case of South Africa* (No. 2014/055). WIDER Working Paper.

Biginagwa, T. J., & Katto, P. (2020). Archaeological Perspective on the Impacts of Caravan Trade Expansion in East Africa: Emerging Alternative Histories. *Journal of*

Education, Humanities & Sciences, 9(3). 35-70.

Bouraima, M. B., Alimo, P. K., Agyeman, S., Sumo, P. D., Lartey-Young, G., Ehebrect, D., & Qiu, Y. (2023). Africa's railway renaissance and sustainability: Current knowledge, challenges, and prospects. *Journal of Transport Geography*, Volume 106, 103487, ISSN 0966-6923, <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2022.103487>.

Bullock, R. 2009. Railways in Sub-Saharan Africa. Africa Infrastructure Country Diagnostic Background Paper 17, World Bank, Washington, DC.

Charles, F. D. (2021). African continental free trade area: Is there a trade potential for Côte d'Ivoire?. *Cogent Economics & Finance*, 9(1), 1915932.

Cicioğlu, S., & Ibrahim, R. H. A. (2023). Analysis of Foreign Trade Between Türkiye and Africa. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies* Vol: 10, No:2, pp. 75-102. ISSN: 2147-7523 E-ISSN: 2630-5631 DOI: 10.26513/toed.1356970

Cicioğlu, Ş., & Ibrahim, R. H. A. (2023). Analysis of Foreign Trade Between Türkiye and Africa. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 10(2), 75-102.

CNN. (2024). Africa's richest man says he needs 35 visas to travel in Africa – way more than a European visitor. Retrieved on June 7, 2024, from <https://edition.cnn.com/travel/africas-richest-man-needs-35-visas/index.html#:~:text=%E2%80%9CAs%20an%20investor%2C%20as%20someone,to%20laughter%20from%20the%20audience>.

Cohen, C. (2022). *Will France's Africa policy hold up?*. *CEIP: Carnegie Endowment for International Peace*. United States of America. Retrieved from <https://policycommons.net/artifacts/2460840/will-frances-africa-policy-hold-up/3482641/> on 23 Jun 2024. CID: 20.500.12592/61xrk1.

Collier, P. (1998). "6 Globalization: Implications for Africa". In *Trade Reform and Regional Integration in Africa*. USA: International Monetary Fund. Retrieved Jun 7, 2024, from

<https://doi.org/10.5089/9781557757692.071.ch006>

Critelli, F. M., & Yalim, A. C. (2023). *Intersectionality and immigrant and refugee trauma*. In *Research Handbook on Intersectionality* (pp. 313-331). Edward Elgar Publishing.

De Melo, J., Solleder, J. M., & Sorgho, Z. (2020). *Market integration across Africa: Progress and challenges ahead*. African Development Bank.

Dowler, A., & Galvin, E. R. (2011). *Money, trade and trade routes in pre-Islamic North Africa*. Research publication.

Enaifoghe, A. O., & Maduku, H. (2019). African Big Economies on the Continental Trade Liberalisation and Migration Policy Development. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 11(3 (J)), 39-47.

Engstrom, L. H. (2013). "Chapter 2: The Benefits of Trade Integration in the Southern African Customs Union". In *Building a Common Future in Southern Africa*. USA: International Monetary Fund. Retrieved April 12, 2024, from <https://doi.org/10.5089/9781616353995.071.ch002>

Exploring Africa. (2024). Africa's Rivers and Lakes. Retrieved from <https://exploringafrica.matrix.msu.edu/curriculum/unit-two/module-six/module-six-activity-two/> at 17:55 on 12/04/2024

Faist, T. (2018). *The transnationalized social question: Migration and the politics of social inequalities in the twenty-first century*. Oxford University Press.

Gammadigbe, V. (2021). *Is regional trade integration a growth and convergence engine in Africa?* IMF Working Paper No. 2021/019, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3799611>

Gao, Z., Zhang, F., Li, L., & Hao, Y. (2024). Inclusive green productivity growth in China: identification of sources and evolutionary patterns. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 21(1), 399-416.

Grossman-Thompson, B. H. (2019). Disposability and gendered control in labor migration: Limiting women's mobility through

cultural and institutional norms. *Organization*, 26(3), 337-354.

Heldring, L., & Robinson, J. A. (2012). *Colonialism and economic development in Africa* (No. w18566). National Bureau of Economic Research.

Hussein, H., & Grandi, M. (2017). Dynamic political contexts and power asymmetries: The cases of the Blue Nile and the Yarmouk Rivers. *International environmental agreements: Politics, law and economics*, 17, 795-814.

International Trade Council. (2023). *The Evolution of International Trade: A Historical Overview*. Retrieved June 7, 2024, from <https://tradecouncil.org/the-evolution-of-international-trade-a-historical-overview/>

Jarzebski, M. P., Ahmed, A., Boafo, Y. A., Balde, B. S., Chinangwa, L., Saito, O., ... & Gasparatos, A. (2020). Food security impacts of industrial crop production in sub-Saharan Africa: a systematic review of the impact mechanisms. *Food Security*, 12, 105-135.

Jayne, T. S., Muyanga, M., Wineman, A., Ghebru, H., Stevens, C., Stickler, M., ... & Nyange, D. (2019). Are medium-scale farms driving agricultural transformation in sub-Saharan Africa?. *Agricultural Economics*, 50, 75-95.

Jenkins, R. (2022). *How China is reshaping the global economy: Development impacts in Africa and Latin America*. Oxford University Press.

Johnson, K., Masters, I., & Dalton, G. (2018). *Building Industries at Sea: 'Blue Growth' and the New Maritime Economy* (p. 514). Taylor & Francis.

Khan, R., Morrissey, O., & Mosley, P. (2016). *Colonial legacy and poverty reduction in Sub-Saharan Africa* (No. 16/01). CREDIT Research Paper.

Kulu, E., & Bentum-Ennin, I. (2023). African growth and opportunity act (AGOA) and exports of Sub-Saharan African countries to the United States of America: Does credit matter?. *Heliyon*, 9(7).

Mafukata, M. A. (2015). Challenges, Constraints and Complexities Facing Cross-border Small-Scale Informal Entrepreneurs amongst Zambia-South Africa Traders.

Scholars Journal of Economics, Business and Management, 2(7A), 686-697.

Magrini, M. B., Martin, G., Magne, M. A., Duru, M., Couix, N., Hazard, L., & Plumecocq, G. (2019). *Agroecological transition from farms to territorialised agri-food systems: issues and drivers*. *Agroecological transitions: From theory to practice in local participatory design*, 69-98.

Maliszewska, M., van der Mensbrugge, D., Pereira, M. F. S., Osorio Rodarte, I., & Ruta, M. (2020). *African continental free trade area: Economic and distributional effects*. Conference Paper/ Presentation. Presented during the 23rd Annual Conference on Global Economic Analysis (Virtual Conference)

Mathew, G. (2013). *Some Reflections on African Trade Routes*. In *An Economic History of Tropical Africa* (pp. 243-248). Routledge.

Mekonen, T. A., Makona, A., Sokalava, H. S., Ramadan, M., & Gulnorai, M. (2019). *Bargaining Power of Developing Countries in Trade Negotiations*.

Mwanika, K., State, A. E., Atekyereza, P., & Österberg, T. (2021). *Colonial legacies and contemporary commercial farming outcomes: sugarcane in Eastern Uganda*. *Third world quarterly*, 42(5), 1014-1032.

Ndip, T. J., & Akara, D. T. (2020). *Geo-Strategic and Historical Linkages as Major Factors for the Growth of Female Trans-border Trade Along the Mamfe-Ekok-Ikom Corridor between Cameroon and Nigeria, 1988–2016*. *East African Journal of Interdisciplinary Studies*, 2(1), 28-38.

Ngepah, N., & Udeagha, M. C. (2018). *African Regional Trade Agreements and Intra-African Trade*. *Journal of Economic Integration*, 33(1), 1176–1199.

<http://www.jstor.org/stable/26418780>

Nyamnjoh, F. B. (2005). *Africa's media, democracy and the politics of belonging*. Zed Books.

Okafor, L. E., Khalid, U., & Adeola, O. (2021). *The effects of regional trade agreements on international tourist flows in the Middle East and Africa*. In *New frontiers in hospitality and tourism management in Africa* (pp. 245-262). Cham: Springer International Publishing.

Okechukwu, N. N., & Chikata, I. E. O. (2018). *The African Union continental free trade area:*

Challenges and prospects. *International Journal of Sustainable Development Research*, 4(2), 36.

Olney, W. W. (2022). *Intra-African Trade*. *Review of World Economics*, 158(1), 25-51.

Oloyede, B. M., Osabuohien, E. S., & Ejemeyovwi, J. O. (2021). *Trade openness and economic growth in Africa's regional economic communities: empirical evidence from ECOWAS and SADC*. *Heliyon*, 7(5).

Olubandwa, B. N., & Zamani, M. (2022). *Non-Tariff Barriers Challenge on Formation of Multilateral Trade Policy during the Covid-19 Crisis in the East African Trade Region*. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 2(2), 63-70.

Omotayo, A. (2018). *Sustainable intra-country transportation system: A Panacea for African Regional economic integration*. *AFRREVIJAH: An International Journal of Arts and Humanities*, 7(1), 51-61.

Onoshakpor, C., & Ogundana, O. M. (2024). *Motivating Entrepreneurial Activities to Achieve Sustainable Development in Sub-Saharan Africa*. In *Innovation, Entrepreneurship and the Informal Economy in Sub-Saharan Africa: A Sustainable Development Agenda* (pp. 93-120). Cham: Springer Nature Switzerland.

Osiemo, O. (2015). *The last frontier: Sanitary and phytosanitary standards and technical regulations as non-tariff barriers in intra-African trade*. *African Journal of International and Comparative Law*, 23(1), 174-195.

Oyelami, L., & Zongo, A. (2022). *Modeling the Impact of Non-Tariff Barriers in Services on Intra-African Trade: Global Trade Analysis Project Model*. *Bordeaux Economics Working Papers Cahiers D'économie De Bordeaux Bx-Wp2022-08*.

Palmer, J. (2023). *Positive and Negative aspects of European imperialism in East Africa*. Retrieved <https://www.slideshare.net/slideshow/pros-and-cons-of-imperialism-east-africa/31011521> from at 12/04/2024.

Prazeres, I., Lucas, M. R., & Marta-Costa, A. (2021). *Cocoa markets and value chain: dynamics and challenges for São Tomé and Príncipe organic smallholders*. *International Journal of Innovation and Economic Development*, 7(2), 64-76.

- Raphala, M. G. (2017). *A critique of the foreign policy of France towards Africa: Case studies of Central African Republic and Ivory Coast, 2007-2014* (Doctoral dissertation, University of Limpopo).
- Ratha, D., Eigen-Zucchi, C., & Plaza, S. (2016). *Migration and remittances Factbook 2016*. World Bank Publications.
- Reardon T, Echeverria R, Berdegue J, Minten B, Liverpool-Tasie S, Tschirley D, Zilberman D (2019) Rapid transformation of food systems in developing regions: highlighting the role of agricultural research & innovations. *Agric Syst* 172:47–59
- Reardon, T., Echeverria, R., Berdegué, J., Minten, B., Liverpool-Tasie, S., Tschirley, D., & Zilberman, D. (2019). Rapid transformation of food systems in developing regions: Highlighting the role of agricultural research & innovations. *Agricultural systems*, 172, 47-59.
- Roessler, P., Pengl, Y., Marty, R., Titlow, K., & Van de Walle, N. (2020). *The cash crop revolution, colonialism and legacies of spatial inequality: evidence from Africa*.
- Sage, N. (2022). *Poverty and inequality: the key challenges for development*. In *The short guide to international development* (pp. 125-146). Policy Press.
- Sanjuán López, A. I., Gracia de Rentería, P., Ferrer Pérez, H., Philippidis, G., & Ferrari, E. (2021). *Non-tariff measures (NTMs) and intra-African trade*. European Commission, Joint Research Centre. Retrieved from <https://data.europa.eu/doi/10.2760/11470> on 06/23/2024 at 21:42
- Settles, J. D. (1996). *The impact of colonialism on African economic development*. University of Tennessee Honors Thesis Projects. http://trace.tennessee.edu/utk_chanhonopr oj/182
- Simola, A., Boysen, O., Ferrari, E., Nechifor, V., & Boulanger, P. (2021). *Potential effects of the African Continental Free Trade Area (AfCFTA) on African agri-food sectors and food security*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Smith, J. (1979). The Impact of Colonialism on African Economic Development. *Journal of African History*, 59, 223-242.
- Sowell, T. (2005). *Thomas Sowell: Geography and man have all but killed Africa*. Dessert News. Retrieved on 12/04/2024 at 17:00 from <https://www.deseret.com/2005/7/14/19902079/thomas-sowell-geography-and-man-have-all-but-killed-africa/>
- Stack, M. M., Amissah, E. B., & Bliss, M. (2023). African economic integration and trade. *The World Economy*.
- Stender, F., & Vogel, T. (2023). Murky trade waters: Regional tariff commitments and non-tariff measures in Africa. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 32(7), 1058-1082.
- Tánczos, K., & Török, Á. (2008). Impact of transportation on environment. *Periodica Polytechnica Transportation Engineering*, 36(1-2), 105-110.
- Tebagana, G. (2014). *A Case for efficient legal and institutional frameworks for cross-border railway development in the East African community*. Unpublished Master of Law Thesis submitted to the University of Pretoria, South Africa. Retrieved from https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/43702/Tebagana_Case_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y on 06/23/2024 at 21:44
- Tekir, G. (2022). *Türkiye: Infrastructure Provider for Africa with Benevolence*. İletişim ve Diplomasi, (7), 71-89.
- Titiloye Ademola, O., Bankole, A. S., & Adewuyi, A. O. (2009). China-Africa trade relations: Insights from AERC scoping studies. *The European Journal of Development Research*, 21, 485-505.
- Toogood, K. (2022). *Understanding the emerging relationship between China and Africa: The case of Nigeria*. Stimson Center.
- Tshishonga, N. S. (2022). *The Impact of South Africa's Immigration Policies on Intra-Africa Trade and Development*. In *Interdisciplinary Approaches to the Future of Africa and Policy Development* (pp. 119-136). IGI Global.
- Turkson, E., Oduro, A. D., Baffour, P. T., & Quartey, P. (2023). Regional integration and non-tariff barriers to Intra-Sub-Saharan Africa trade. *The World Economy*, 46(2), 396-414.

Twrdy, E., & Zanne, M. (2020). Improvement of the sustainability of ports logistics by the development of innovative green infrastructure solutions. *Transportation Research Procedia*, 45, 539-546.

UNCTAD (2022), *Review of Maritime Transport*, United Nations Publication, Geneva.

Uzomah, N. L., & Abdullahi, M. (2023). African Continental Free Trade Area (AfCFTA) Agreement and Challenges of Borderlands in the ECOWAS Region. In *ECOWAS Protocol on Free Movement and the AfCFTA in West Africa: Costs, Benefits and Challenges* (pp. 265-291). Singapore: Springer Nature Singapore.

Uzomah, N. L., & Abdullahi, M. (2023). *African Continental Free Trade Area (AfCFTA) Agreement and Challenges of Borderlands in the ECOWAS Region. In ECOWAS Protocol on Free Movement and the AfCFTA in West Africa: Costs, Benefits and Challenges* (pp. 265-291). Singapore: Springer Nature Singapore.

Wane, N. N., & Akrong, A. O. (2019). Trade, routes trade, and commerce in pre-colonial Africa. *Gender, democracy and institutional development in Africa*, 67-98.

Wang, Z., Nixon, R., Erwin, A., & Ma, Z. (2021). Assessing the impacts of large-scale

water transfer projects on communities: Lessons learned from a systematic literature review. *Society & Natural Resources*, 34(6), 822-843.

World Bank. (2020). *Trade Pact Could Boost Africa's Income by \$450 Billion, Study Finds*. (2020, August 4). World Bank. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/07/27/african-continental-free-trade-area>

World Economic Forum WEF. (2021). *6 reasons why Africa's new free trade area is a global game changer*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2021/02/afcfta-africa-free-trade-global-game-changer> at 06/04/2023 at 01:13pm

World Trade Organization WTO, (2024). *Evolution of trade under the WTO: handy statistics*. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm, at 07:26 am on 06/07/2024

Zajontz, T. (2024). Chinese globalism, African regionalisms and state spatial strategies: The intricacies of regionalising Africa's railway renaissance. In *Africa's Railway Renaissance* (pp. 111-136). Routledge.

Araştırma Makalesi • Research Article

Türk Kamu Yönetiminde İç Kontrol ve T.C. Sağlık Bakanlığı İç Kontrol Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Internal Control in Turkish Public Administration and Türkiye Ministry of Health Internal Control Practices

Gökhan KURT *

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık, Kahramanmaraş/Türkiye, ORCID: 0000-0003-5185-2932.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 12.06.2024

Kabul tarihi: 29.06.2024

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, İç Kontrol, Sağlık Bakanlığı.

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye'de kamu yönetimi içerisinde uygulanan iç kontrol sistemleri ve özellikle T.C. Sağlık Bakanlığı'nun iç kontrol uygulamalarının etkinliği detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma, iç kontrol sistemlerinin kamu kaynaklarının etkin yönetimi, mali disiplin ve şeffaflık sağlamada oynadığı kritik rolleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı özelinde, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve mali sürdürülebilirliğini artırmada iç kontrol mekanizmalarının nasıl bir fark yaratabileceği ele alınmıştır. Çalışmanın sonuçları, iç kontrol sistemlerinin sürekli olarak iyileştirilmesinin önemini vurgularken, teknolojik gelişmeler ve personel eğitiminin bu süreçteki rolüne dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini artırmaya yönelik stratejik öneriler de sunulmuştur. Bu çalışmanın, iç kontrol uygulamalarının kamu hizmetleri üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamak isteyen politika yapıcılar, akademisyenler ve ilgili profesyoneller için değerli bir kaynak oluşturur.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 12.06.2024

Accepted: 29.06.2024

Keywords: Public Administration, Internal Control, Ministry of Health

ABSTRACT

In this study, internal control systems implemented in public administration in Türkiye and especially T.R. The effectiveness of the Ministry of Health's internal control practices has been examined in detail. The study reveals the critical roles played by internal control systems in ensuring effective management of public resources, financial discipline and transparency. Additionally, in the context of the Ministry of Health, it was discussed how internal control mechanisms can make a difference in improving the quality and financial sustainability of health services. The results of the study emphasize the importance of continuous improvement of internal control systems and draw attention to the role of technological developments and personnel training in this process. In this context, strategic suggestions to increase the effectiveness of internal control systems are also presented. This study constitutes a valuable resource for policy makers, academics and relevant professionals who want to understand in depth the effects of internal control practices on public services.

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: gokhan_kurt1453@hotmail.com

Atif: Kurt, G. (2024). Türk Kamu Yönetiminde İç Kontrol ve T.C. Sağlık Bakanlığı İç Kontrol Uygulamalarının Değerlendirilmesi, *Journal of Economics and Political Sciences*, 4(1), 20-34.

1. Giriş

1970'lerden itibaren kapitalizmin yaşadığı krizler, neoliberal ideolojinin yükselişiyle birlikte ekonomik yapıların yeniden şekillendirilmesine yol açmıştır. Bu süreçte ekonomik krizler, devletin rolünün yeniden değerlendirilmesini tetiklemiş, devletin küçültülmesi ve piyasa mekanizmalarının güçlendirilmesi yönünde öneriler getirilmiştir. Kamu yönetiminde bu dönüşümler, geleneksel yönetim anlayışının yerini daha çok “kamu işletmeciliği” ve ardından “yeni kamu işletmeciliği” (YKİ) gibi yeni yaklaşımların almasına neden olmuştur. YKİ, devletin işleyişinde iş dünyasının yönetim ilkelerini benimsemiş ve bu yeni model, geleneksel kamu yönetim anlayışına alternatif olarak sunulmuştur.

Kamu yönetimi ve mali kontrolde yaşanan bu değişimler, özellikle şeffaflık, hesap verebilirlik, etkinlik, ekonomiklik ve stratejik planlama gibi kavramların önem kazanmasına yol açmıştır. Bu kavramlar, özel sektör yönetim tekniklerinden alınarak kamu sektörüne uyarlanmıştır. 1990'ların başından itibaren İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkeler bu dönüşümü ilk benimseyenler olmuş, Amerika Birleşik Devletleri ise Bill Clinton ve Al Gore'un liderliğinde bu sürece ivme kazandırmıştır.

Bu reformlar, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü gibi uluslararası kuruluşların da desteğiyle global bir yayılma göstermiştir. Türkiye bu küresel dönüşüm dalgasından etkilenmiş ve özellikle 2000'lerin başından itibaren kamu yönetimi reformları hız kazanmıştır. Bu reformlar, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık süreci ve uluslararası anlaşmalar çerçevesinde kamu mali yönetimi ve kontrol sistemini yeniden yapılandırmayı gerekli kılmıştır. 2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Türkiye, kamu mali yönetimini AB normlarına ve uluslararası standartlara uygun şekilde yeniden düzenlemiştir. Bu yeniden yapılanma, kamu kaynaklarının daha etkin, ekonomik ve verimli kullanılması amacını taşımaktadır ve toplumun farklı kesimlerinden gelen değişim talepleri bu süreci hızlandırmıştır.

Türk kamu yönetimi, son yıllarda küresel eğilimlere uyum sağlama ve yönetim mekanizmalarını daha şeffaf, hesap verebilir, verimli ve etkin hale getirme çabası içinde olmuştur. Bu bağlamda, iç kontrol sistemleri, kamu sektöründe kaynakların etkin kullanımını sağlama ve yolsuzluk gibi olumsuzlukların önlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle, T.C. Sağlık Bakanlığı gibi kritik görevleri ve mali bütçesi yüksek olan kamu kurumlarında iç kontrol mekanizmalarının etkinliği, toplum sağlığı ve kamu kaynaklarının yönetimi açısından hayati rol oynar. Sağlık Bakanlığı, geniş bir hizmet yelpazesi sunmakta ve toplumun her kesimine doğrudan hizmet vermektedir. Bu nedenle, iç kontrol sistemlerinin etkinliği, sağlık hizmetlerinin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Sağlık Bakanlığı'nın bütçe giderleri ve ithalat harcamaları, diğer bakanlıklarla karşılaştırıldığında oldukça yüksektir, bu da kaynakların verimli kullanımını ve mali disiplinin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma, Türk kamu yönetiminde iç kontrol sistemlerinin kuruluş, işleyiş ve sonuçlarını detaylı bir şekilde incelemeyi hedeflemektedir. Özellikle, T.C. Sağlık Bakanlığı bünyesindeki iç kontrol uygulamaları üzerinde durulacak, bu uygulamaların etkinliği, karşılaşılan zorluklar ve elde edilen başarılar değerlendirilecektir. Çalışma, iç kontrol sistemlerinin kurumsal performans üzerindeki etkisini anlamak ve bu sistemlerin nasıl iyileştirilebileceğine dair öneriler geliştirmek amacı taşımaktadır. Çalışma, literatür taramasına dayalı doküman analizi yöntemiyle hazırlanmıştır. Bu yöntem kapsamında, iç kontrol sistemleri ve uygulamalarına ilişkin ulusal ve uluslararası literatürdeki kaynaklar incelenmiş, T.C. Sağlık Bakanlığı'nın resmi raporları, strateji belgeleri ve ilgili mevzuatlar analiz edilmiştir.

Bu bağlamda, ilk olarak iç kontrol kavramının tanımı ve tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Daha sonra, T.C. Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol sistemleri özelinde bir değerlendirme yapılacaktır, bu sistemlerin uygulanmasındaki pratik zorluklar ve başarılar irdelenecek ve son olarak, elde edilen bulgular ışığında Türk kamu

yönetiminde iç kontrol sistemlerinin geleceğine yönelik öneriler sunulacaktır. Bu çalışma, iç kontrol sistemlerinin daha etkin bir şekilde nasıl uygulanabileceğine dair bilgi sağlayarak, Türk kamu yönetiminin daha işlevsel bir yapıya kavuşturulmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

2. Kamu Kuruluşları Kavramı

İnsan topluluklarının tarih öncesi dönemlerde başlayan bir arada yaşama süreçleri, zamanla daha karmaşık sosyal yapıların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta basit aile birimleri şeklinde örgütlenen insanlar, kabilelere ve nihayetinde uluslar ve modern devlet yapılarına evrilmiştir. Bu evrilmekle beraber, topluluklar arası çatışmalar ve bireyler arasındaki sorunlar da artış göstermiştir. Bu sorunların yönetilebilmesi için kurallar ve bu kuralları uygulayacak yönetim mekanizmalarının varlığı kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu bağlamda, devletlerin ve kamu yönetiminin oluşumu, bu ihtiyaçlardan doğmuş ve zamanla sistemli bir hale bürünmüştür (Sayan, 2013:1).

Kamu yönetimi, devletin yasalarla belirlenen görevlerini yerine getirmek üzere ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde örgütlenmiş, genel kural ve kamu politikası kararlarının uygulandığı bir sistem olarak tanımlanabilir. Kamu yönetimi, yasalar çerçevesinde devletin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere faaliyet gösterir ve bu süreçte kamu kuruluşları kritik bir role sahiptir (Eryılmaz, 2008:12).

Kamu kuruluşları, toplumun ortak ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayan, genellikle yasalara dayanan ve devlet tarafından yönetilen organizasyonlardır. Bu kuruluşlar, kamu hizmetlerinin sağlanması, kamu güvenliğinin korunması, eğitim, sağlık, altyapı gibi temel hizmetlerin sunumu gibi bir dizi faaliyeti içerir. Kamu kuruluşlarının temel amacı, devlet çatısı altında yaşayan vatandaşların ortak menfaatlerini en iyi şekilde temin etmek ve tatmin etmektir. Bu organizasyonlar, hükümetin siyasi yönünün yanı sıra, teknik ve idari yapılarını da içerir (Çevik, 2004:57).

Kamu kuruluşlarının yapılandırılması ve işlevselliği, idari teşkilatlanma kavramı ile doğrudan ilişkilidir. İdari teşkilatlanma, kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi için gereklidir ve bu yapılanma vatandaşların temel hizmetlere erişimini düzenler. Kamu kuruluşları, genel olarak merkezi ya da yerel hükümetler tarafından kontrol edilir ve yönetilir, ancak özerklik dereceleri kuruluşun türüne ve işlevine göre değişiklik gösterebilir (Güven vd., 2017:191).

Kamu kuruluşları ve idari teşkilat, devletin temel işlevlerini yerine getirmek, toplumun genel ihtiyaçlarını karşılamak ve kamu hizmetlerini düzenlemek amacıyla var olan, yasalarla desteklenen ve genellikle devlet tarafından yönetilen yapılar olarak tanımlanabilir. Bu kuruluşlar, devletin ve toplumun sürekli değişen ihtiyaçlarına yanıt vermek için sürekli olarak kendilerini yenilemek ve adapte etmek zorundadır (Çevik, 2004:57).

3. Kamu Kuruluşlarının Genel Özellikleri

Kamu kuruluşlarının temel görevi, kamu hizmetlerinin sunumudur. Anayasa Mahkemesi, kamu hizmetini; devlet ve diğer kamu tüzel kişileri tarafından, ya da bunların gözetim ve denetimleri altında, toplumun genel ve ortak gereksinimlerini karşılamak, kamu yararı veya çıkarını sağlamak amacıyla yapılan ve topluma sunulmuş sürekli ve düzenli etkinlikler olarak tanımlamaktadır (Özel, 2007:22).

Kamu hizmetleri, toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak, huzur ve güvenliğini sağlamak, toplumsal refahı artırmak gibi amaçlarla devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından sürekli ve düzenli bir şekilde sunulan faaliyetlerdir. Bu faaliyetler, devletin temel görevleri arasında yer almakta olup, devlet bu hizmetleri vatandaşlardan topladığı vergilerle finanse etmektedir (Atay, 2016:588-591)

Kamu hizmetlerinin öncelikli amacı, bireysel çıkarların değil, toplumsal çıkarların korunmasıdır. Kamu hizmetlerinin özel sektör kuruluşlarınca üretilen mal ve hizmetlerden temel farkı, bu hizmetlerin genellikle adalet, iç ve dış güvenlik, genel eğitim, genel sağlık, çevre koruma gibi devletin asli fonksiyonlarıyla ilgili olmalarıdır.

Kamu hizmetleri, rekabet ortamında üretilmez; bunlar kamu otoritesinin hizmet tekeli altında sunulur (Özel, 2007:22).

Türkiye’de kamu hizmeti kurma yetkisi, Anayasa ve yasalar çerçevesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) aittir. TBMM, kurulan hizmetin örgütlenmesi, yöntemleri ve yararlanma şartlarını belirleme yetkisine sahiptir. Anayasa Mahkemesi’ne göre, Anayasa kurallarına uygun olmak koşuluyla, kamusal ihtiyaçların gerektirdiği durumlarda yasama organı, herhangi bir alanı yasal statü içine alarak bir kamu hizmeti tesis edebilir. Bu durum, idarenin kendi başına bir kanun veya kanun hükmünde kararnamelerle herhangi bir faaliyeti kamu hizmetine dönüştürme yetkisine sahip olmadığını gösterir. Bu yapı, kamu hizmetlerinin yasal ve anayasal çerçevede şekillendirilmesini sağlar ve kamu yararının korunmasına yönelik bir düzenlemeyi ifade eder (Özel, 2007:22).

4. Kontrol Kavramı

Kontrol kavramı, geniş bir yelpazede ele alınabilir ve Türk Dil Kurumu bu terimi gerçeğe ve aslına uygunluğun araştırılması, “yoklama, arama” olarak tanımlar. Ancak, iş dünyası ve akademik literatürde kontrol daha dinamik bir süreç olarak ele alınır. Kaval (2005:11) kontrolü, belirlenen hedeflere ulaşmak için önceden alınan önlemleri, bu önlemlerin uygulanmasını ve sonuçların değerlendirilmesini içeren bir süreç olarak tanımlar. Keskin (2006:78) ise kontrolü, faaliyetlerin başarısının ölçülmesi ve bu başarının önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmış olmasının tespiti olarak açıklar.

Bu çerçevede kontrol, sadece bitmiş bir işlemin değil, sürekli bir sürecin parçasıdır. İşletme yönetiminde ise kontrol, işletmenin tüm fonksiyonlarını kapsayan ve yönetimin temel fonksiyonlarından biri olarak kabul edilen bir yönetim aracıdır. Çetin (2001:23) işletme yönetimindeki beş temel fonksiyonu planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve kontrol olarak sıralar. Kontrol bu fonksiyonlar içerisinde, faaliyetlerin ve sonuçlarının tespit edilmesi, diğer fonksiyonların başarılarının ölçülmesi işlevini görür (Çatıkkaş, 2005:90).

İç kontrol sistemleri, yönetim süreçlerinde temel bir role sahiptir ve İbiş & Çatıkkaş (2012:123) bu süreçleri üç ana başlık altında toplamıştır: fonksiyonel faaliyetlerin kontrolü, işletme yönetiminin kontrolü ve

işletme faaliyet birimlerinin kontrolü. Bu kontrol türleri, işletmelerdeki çeşitli faaliyetlerin etkin yönetilmesi ve hedeflere ulaşılması için kritik öneme sahiptir.

İç kontrol sistemleri üç ana türe ayrılır:

Önleyici Kontroller: Bu kontroller, olumsuz durumların başlamadan önce engellenmesi için tasarlanmıştır. INTOSAI'nin Kamu Sektörü İçin Dahili Kontrol Standartlarına göre yetkilendirme, erişim kısıtlamaları ve görevlerin ayrılması gibi prosedürler bu kategoriye girer. Bu kontroller, genel olarak en maliyet-etkin çözüm olarak görülür çünkü potansiyel sorunları kökten çözer.

Tespit Edici Kontroller: Bu tür kontroller, iş süreçleri devam ederken veya sonunda risklerin gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol etmek için kullanılır. Örneğin, dönemsel envanter sayımları veya mali kayıtların düzenli denetimi gibi faaliyetler bu kategoriye dahildir. Bu kontroller, risklerin farkına varılmasını sağlar ve potansiyel zararların boyutunu ölçer.

Düzeltilici Kontroller: Bu kontroller, olumsuz bir olay meydana geldikten sonra zararın telafi edilmesi ve aynı sorunların tekrar etmemesi için alınan tedbirleri içerir. Etkili bir iç kontrol sistemi, düzeltilici kontroller olmadan eksik kalır, çünkü bu kontroller önleyici ve tespit edici kontrollerin tamamlayıcısıdır.

Bu kontrollerin etkili bir şekilde tasarlanması ve uygulanması, işletmelerin ve kamu kurumlarının mali ve operasyonel risklerini azaltmasına, ayrıca genel performans ve verimliliklerini artırmasına olanak tanır. İç kontrol sistemlerinin sürekli gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi, örgütlerin sürekli değişen çevresel ve iç dinamiklere uyum sağlamasını sağlar.

4.1. Kamu Kurumlarında İç Kontrol

İşletme yönetimi, işletmenin amaçlarına ulaşabilmesi için çeşitli yönetim fonksiyonlarını yerine getirirken bir dizi sistemi kullanır. Bu sistemlerden biri olan iç kontrol sistemi, işletmenin yönetilebilirliğini koruması, faaliyetlerinin sonuçlarını görebilmesi ve gerekli önlemleri alabilmesi açısından kritik öneme sahiptir (Uzun:2009, 59-65). İç kontrol sistemi, işletmenin varlıklarını koruma, yanlışlıkların ve yolsuzlukların önlenmesi, muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin

sağlanması gibi fonksiyonlara hizmet eder. Ayrıca, işletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına uygunluğunu sağlamak amacıyla düzenli ve etkin bir şekilde yürütülmesine yardımcı olur (Sakin:2017, 23).

İç kontrol, dinamik bir süreç olarak işlev görür ve işletmede çalışan tüm personeli kapsar. Bu kontrol sistemi kesin değil, makul bir güvence sağlar ve işletmelerin hedeflerine ve yapılarına göre farklı şekillerde sınıflandırılabilir. İşletmenin büyüklüğü, sektörü ve diğer özelliklerine göre uyum sağlayabilme yeteneğine sahiptir.

İç kontrol süreçleri, işletmenin her birimi arasında etkileşim ve denetim sağlayarak, işletmenin genel amaçlarına uygun olarak faaliyet göstermesini sağlar. Her personel, kendi fonksiyonu içerisinde, yönetimin belirlediği kontrol prosedürleri ile birbirini denetler, bu sayede işletme faaliyetleri, yasa ve yönetmeliklere uygun, etkin ve verimli bir şekilde yürütülür. İç kontrol, aynı zamanda işletmenin finansal raporlarının doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamada da önemli bir rol oynar, böylece işletme yönetimi ve diğer ilgili tarafların ihtiyaç duyduğu bilgilere erişim sağlanır (Sümer, 2010:44).

İç kontrol sistemlerinin bu şekilde işlevselleştirilmesi, işletmelerin karmaşık ve değişken iş ortamlarında yol gösterici bir rol oynamasını sağlar, riskleri yönetme ve fırsatları değerlendirme konusunda yöneticilere destek olur (Sümer, 2010:44).

Dünya genelinde yaşanan ekonomik krizler, kamu kaynaklarının kötü kullanımına yönelik tepkileri artırmıştır. Bu durum, kamu yöneticilerinin fonların verimli ve rasyonel kullanımı konusunda hesap verme yükümlülüklerinin önemini artırmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, kamu yönetiminde yönetsel sorumluluk, program ve süreç sorumluluğu gibi kavramlar gelişmiştir. Bu sebeplerden dolayı hem Türkiye'de hem de dünya genelinde kamu kuruluşlarında iç denetim konusu daha fazla tartışılır hale gelmiştir (Sakin, 2017:23).

İç kontrol, herhangi bir kurumun yönetimi için zorunlu bir süreçtir. Bu süreçlerin amaçları arasında çalışanlara risk yönetimi konusunda destek sağlamak ve kurumun genel hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırmak bulunmaktadır. Etkili bir iç kontrol sistemi olmadan, hiçbir kurum düzgün bir şekilde

yönetilemez. İç kontrol, bir kurumun tüm faaliyetlerini, idari, finansal, ticari, teknik ve operasyonel alanlarda kapsayarak, kurumun karşılaştığı risklerle orantılı olarak çeşitlendirir (ECIIA, 2005).

İç kontrol sistemi, kurum faaliyetlerine derinlemesine entegre edilen sürekli bir süreç olarak işler. Bu süreçler, yönetimin işleyiş şekliyle kurumun yapısına nüfuz eder ve etkili olduğunda, kurumun temel yapı taşlarından biri haline gelir (INTOSAI GOV 9100, 2004). İç kontrol, hedef ve amaçlara ulaşmada kolaylık sağlar ve bu amaçlar için öncelikle net bir şekilde tanımlanması gerekir. İç kontrol hedefleri, birbirleriyle ilişkili ve birçok fonksiyon, alt hedef, faaliyet ve süreçler aracılığıyla gerçekleştirilir.

İç kontrol sistemlerinde, örgütün temel hedefleri ile iç kontrol bileşenleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu bileşenler, kurumun neyi başarmaya çalıştığını ve bu hedeflere ulaşmak için nelerin gerekli olduğunu ortaya koyar (Tümer, 2010:11). İç kontrol sistemi, risklerin yönetilmesine yönelik kabul edilebilir bir güvence sunar. Her kurumun karşılaştığı riskler, misyonun başarılması sürecinde yönetilmelidir. İç kontrol, bu riskleri azaltmada yardımcı olsa da genel hedeflerin ve misyonun gerçekleşmesi için yalnızca kabul edilebilir bir güvence sağlar ve kesin bir güvence sunmaz.

İç kontrolün etkinliğinin sınırları vardır. En iyi tasarlanmış ve işleyen iç kontrol sistemleri bile, kurum hedeflerinin tam olarak gerçekleşmesi veya kurum varlığının sürdürülmesi açısından yalnızca kabul edilebilir bir düzeyde güvence sunabilir, kesin bir garantisi olmaz (Abdioğlu, 2014:91-103).

Türkiye'de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, denetimi iç ve dış denetim olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kanuna göre, dış denetim Sayıştay tarafından, iç denetim ise kurumların kendi iç denetçileri tarafından yerine getirilmektedir (Güner, 2009:183-195). Geleneksel olarak denetim, işletme fonksiyonlarını kapsayıp inceleyerek ve karar verme sürecinin son aşamasında bir durum değerlendirmesi yapma işlemidir. İç denetim ise, esas olarak bir danışmanlık ve kontrol faaliyeti olarak görülmekte olup, kurum iç kontrolünü sürekli iyileştirmek, kurum süreçlerinin etkinliğini ve verimliliğini artırmak ve faaliyet sonuçlarını sürekli iyileştirecek katma değer oluşturmak amacı taşımaktadır (Sümer, 2010:44).

Türkiye'de kamu kurumlarında iç denetimin asıl amacı, kurumun iç kontrol sistemlerinin etkinliğini değerlendirmek ve bu sistemlerin düzgün işleyip işlemediğini kontrol etmektir. 2003 yılında kabul edilen 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'ndan sonra, iç denetimle ilgili düzenlemeler 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Yaman, 2008, 28-34). 2006 ile 2008 yılları arasında iç denetimle ilgili bir geçiş süreci yaşanmış, bu süreçte iç denetçi atamaları yapılmış ve bu denetçilerin eğitimleri gerçekleştirilmiştir. Atama ve eğitim süreçlerinin ardından, iç denetim birimlerinin kurulması ve kamu kurumlarında iç denetimin fiili olarak başlaması ise çoğu kurumda 2009 yılını bulmuştur (Akçay, 2014:2).

Bu süreçler, kamu yönetimi ve mali yönetimin daha şeffaf, hesap verilebilir ve etkin bir şekilde işlemesine katkıda bulunmuştur, böylece kamu kaynaklarının daha iyi yönetilmesi sağlanmıştır.

4.2. İç Kontrol Sistemi Kavramı

Kontrol kavramı, iş dünyası ve kamu yönetimi dahil olmak üzere hayatın birçok alanında kullanılan ancak üzerinde genel bir mutabakat olmayan bir terimdir. Bazı dillerde bu kelimenin tam bir karşılığı dahi bulunmamaktadır. Türk Dil Kurumu, kontrolü "gerçeğe ve aslına uygunluğun denetlenmesi" olarak tanımlarken (TDK, 2024), Fransızca bir bakış açısıyla kontrol, "standartlara uygunluğun doğrulanması" şeklinde anlaşılmaktadır. İngilizce'de ise kontrol, bir kişi veya durum üzerinde otorite kurma veya yönlendirme anlamına gelmektedir (Demirtaş ve Çetinkaya, 2018:27). Bu dil farklılıkları, kontrol kavramının Kıta Avrupası ve İngilizce konuşulan ülkelerde farklı yorumlara sahip olduğunu gösterir; örneğin, Türkiye gibi Kıta Avrupası geleneğinden gelen ülkelerde kontrol daha dar bir kapsamda kullanılırken, İngilizcede daha geniş bir anlam ifade eder (Demirtaş ve Çetinkaya, 2018:27).

Kontrol, işlenen bir sürecin sonunda hata olup olmadığını anlamak veya bir karar uygulanmadan önce yanlışlıkları önlemek için kullanılmaktadır. Kontrol, aynı zamanda belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını değerlendiren bir araştırma süreci olarak da tanımlanabilir. Özellikle performans değerlendirmesi bağlamında, kontrol mevcut iş başarısını ölçme ve bu başarının hedeflere

ulaşma ihtimalini belirleme süreci olarak ele alınabilir (Keskin, 2006:12).

Geniş anlamda kontrol, özellikle kamu mali yönetimi bağlamında, mali disiplinin sağlanması, kaynakların etkin tahsisi ve bu kaynakların verimli, etkin ve tutumlu kullanılmasını sağlayan süreçler bütünü olarak ifade edilebilir. Kontrol uygulamaları, faaliyetler ve süreçlerle eş zamanlı olarak yürütüldüğünden, ek iş yükü oluşturmadan gerçekleştirilebilir. Bu açıdan kontrol, devam eden süreçlere odaklanır ve bu özelliğiyle denetimden farklılaşır (Demirtaş ve Çetinkaya, 2018:29; Eralp ve Boztaş, 2014:29). Bu detaylı tanımlar ve açıklamalar, kontrolün çeşitli disiplinlerde nasıl ele alındığını ve uygulamada nasıl farklılık gösterebileceğini ortaya koymaktadır (Cömert, 2015:115).

Hightower (2009) iç kontrolü, örgütün temel değerleri, ilkeleri, güveni ve kültürünü şekillendiren kurallar bütünü olarak tanımlamaktadır. İç kontrol süreci, bir işletmenin faaliyetlerinin yönetim politikalarına ve yasal düzenlemelere uygunluğunu denetlemek için kullanılan standardize edilmiş bir metod olarak işlev görür. Bu tanım, iç kontrolün sadece finansal raporlama ve muhasebe uygulamalarını denetlemekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda geniş kapsamlı bir yönetim felsefesi olarak tüm işletme süreçlerini desteklediğini ve düzenlediğini gösterir.

İç kontrol sistemleri, örgütlerin yönetim süreçlerinde birçok önemli işlevi yerine getirir. Bu süreçler, stratejik kararların uygulanmasını sağlamak, operasyonel verimliliği artırmak, varlıkların korunmasına yardımcı olmak ve dolandırıcılık riskini azaltmak için kritik öneme sahiptir. Örgütlerin büyümesi ve işlem hacimlerinin artmasıyla birlikte, iç kontrol sistemlerinin etkinliği de o ölçüde artmaktadır. Etkin bir iç kontrol sistemi, örgütün risk yönetimi kapasitesini güçlendirir ve kurumsal hedeflere ulaşmada önemli bir rol oynar (Marşap, 2015:17-28).

Günümüzde, iç kontrol sistemleri aynı zamanda kurumsal yönetim yapılarının temel bir bileşeni olarak kabul edilir. Bu sistemler, şeffaflığı artırmak, hesap verebilirliği sağlamak ve paydaşların güvenini kazanmak için önemlidir. İç kontrol mekanizmalarının kurulması ve sürdürülmesi, kurumların sürdürülebilir başarılarını ve uzun vadeli

değer yaratmalarını destekleyen temel unsurlardandır (Yılancı, 2006:77).

Böylece, Higtower'ın tanımı, iç kontrolün sadece finansal ve operasyonel yönleriyle değil, aynı zamanda örgütün kültürel ve etik yapılarını da güçlendirici bir yönetim aracı olarak nasıl işlev gördüğünü vurgulamaktadır. Bu anlayış, iç kontrolü, organizasyonel başarının ve bütünlüğün sağlanmasında vazgeçilmez bir araç olarak öne çıkarır.

4.3. İç Kontrol Sisteminin Amacı

Etkin bir iç kontrol sistemi oluşturulması sürecinde, yönetimin belirlediği üç ana hedef bulunmaktadır (Marşap, 2015:17-28). Bunlar arasında öncelikle, alacaklılar, yatırımcılar ve diğer ilgili taraflar için güvenilir finansal tablolar hazırlama yükümlülüğü gelir. Bu, iç kontrol sisteminin temel amaçlarından biridir ve finansal raporların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak yönetimin sorumluluğundadır.

İkinci olarak, iç kontrol sistemleri, örgütün hedeflerini desteklemek amacıyla kaynakların ve varlıkların verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasını amaçlar. Bu süreçte, işlemlerin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması hedeflenir, böylece organizasyonun genel performansı iyileştirilir (Eraslan, 2019:6).

Son olarak, örgütler iç kontrol sistemleri aracılığıyla faaliyetlerinin düzenlemelere ve yasalara uygunluğunu sağlamayı hedefler. Bu sistemler, örgüt yönetimine, örgüt amaçlarının gerçekleştirilmesi konusunda makul bir güvence sunar ve bu hem genel hem de özel amaçlara hizmet eder. İç kontrol, yalnızca mali disiplin ve uygunluk sağlamakla kalmaz, aynı zamanda stratejik hedeflere ulaşmada da önemli bir rol oynar (Al-Thuneibat vd, 2015:33). Bu şekilde, iç kontrol sistemleri, organizasyonel başarının sağlanmasında kritik bir unsur olarak ön plana çıkar.

İç kontrol sisteminin kurulması, kurumların karşılaşılabileceği mali ve operasyonel riskleri minimize etmeyi, varlıklarını korumayı, hedeflerine ulaşmayı ve yasalara uygun faaliyet göstermeyi amaçlar. Bu sistemler, kurumların daha düzenli, verimli ve etkin bir şekilde yönetilmesine olanak tanır (Yılancı, 2006:77).

İç kontrol sistemlerinin en önemli hedeflerinden biri, kurum varlıklarının korunmasıdır. Bu, varlıkların yetkisiz kullanımını, zarar görmesini ve kaybolmasını engellemeyi kapsar. İç kontrol, muhasebe kayıtlarının doğruluğunu sağlayarak, olası hatalar, hileler ve kayıpların önüne geçer. Bu süreçte alınan önlemler, varlıkların amaç dışı kullanımının önlenmesi, hırsızlık ve yolsuzluk gibi olumsuz durumların engellenmesi ve olağanüstü durumlarda varlıkların korunmasını içerir (Bakkal vd., 2016:26).

Kurumlar, misyon ve stratejik hedeflerine ulaşmak için çeşitli faaliyetler yürütür. İç kontrol sistemi, bu faaliyetlerin plana uygun olarak yürütülmesini sağlar ve olası riskleri önceden tespit ederek engellemeye çalışır. Bu şekilde, faaliyetlerin sonuçları belirlenen amaç ve hedeflerle uyumlu hale gelir, kuruluşun genel misyonunun gerçekleştirilmesine katkıda bulunur (Erdoğan, 2009:66).

İç kontrol, kaynakların verimli ve ekonomik kullanılmasını teşvik eder. İşletmelerin belirlenen hedeflere en uygun maliyetle ulaşmalarını sağlayarak, faaliyetlerin maliyet etkin bir şekilde yürütülmesine yardımcı olur. Verimlilik, girdi maliyetleri ve elde edilen çıktılar arasındaki ilişkiyi iyileştirerek, daha az kaynakla daha fazla çıktı sağlanmasına olanak tanır (Eralp ve Bozbaş, 2014:55).

İç kontrol, faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlar. Bu süreç, işletme içinde olası zararların önlenmesine yardımcı olur ve faaliyetlerin aksamadan, kesintisiz bir şekilde devam etmesini destekler. İşletme faaliyetlerinin etkinliği, iç kontrol yapısının ne kadar iyi kurulduğunu ve işlevselliğini de gösterir (Eralp ve Bozbaş, 2014:55).

İç kontrol, faaliyetlerin yasal düzenlemelere ve mevzuata uygunluğunu sağlar. Bu, üst yönetimin kurum politikalarını ve stratejik planları yasal çerçevelere uygun olarak uygulamasını gerektirir. İşletme çalışanları, belirlenen kontrol yöntemlerine bağlı kalarak, yasalara uygunluğun sağlanmasına katkıda bulunurlar (Kepekçi, 2000).

5. T.C. Sağlık Bakanlığı ve İç Kontrol Uygulamaları

Bu bölümde, T.C. Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol sistemleri ve uygulamaları ayrıntılı bir

şekilde ele alınacaktır. Bakanlığın iç kontrol mekanizmalarının oluşturulma süreci, uygulanması ve etkinliği değerlendirilecektir.

5.1. T.C. Sağlık Bakanlığı'nın Organizasyon Yapısı

T.C. Sağlık Bakanlığı'nın organizasyon yapısı, bir dizi başkanlık ve daire başkanlıklarından oluşur, bu yapı stratejik planlamadan sorumlu çeşitli birimleri içerir. Bu birimler arasında Genel Bütçe Dairesi Başkanlığı, Ödenek Planlama ve Gider Takip Dairesi Başkanlığı, Stratejik Yönetim ve Planlama Dairesi Başkanlığı, İç Kontrol Dairesi Başkanlığı, Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ve Mali Analiz Dairesi Başkanlığı yer almaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde ise çeşitli sağlık hizmetleri ile ilgili daire başkanlıkları bulunmaktadır. Bunlar arasında İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, Kamu Sağlık Tesisleri Ruhsatlandırma Dairesi Başkanlığı, Kan ve

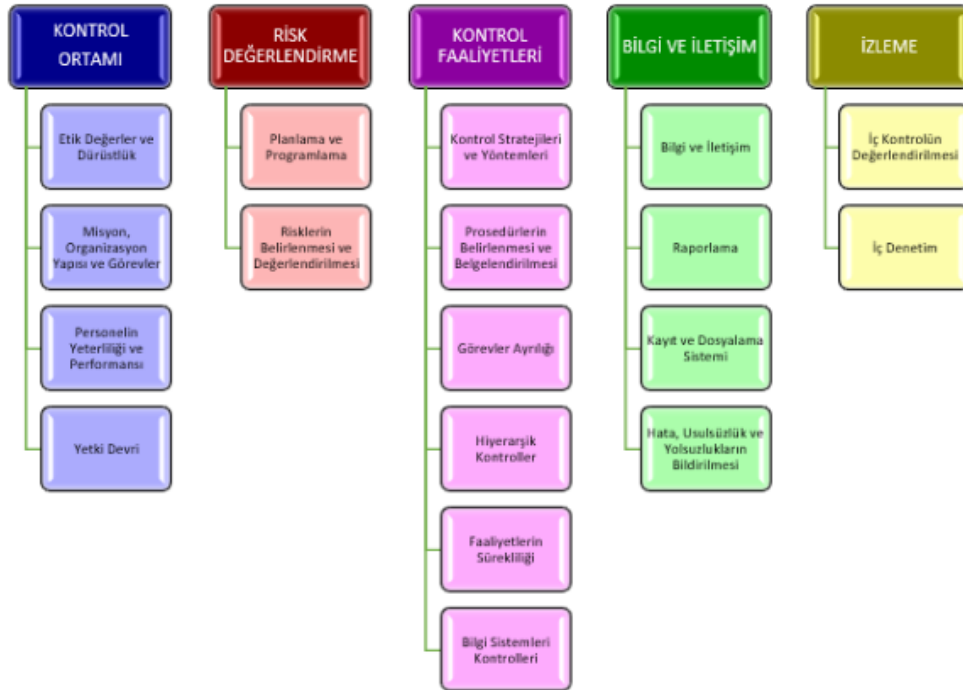
Kan Ürünleri Dairesi Başkanlığı, Mevzuat İşleri Dairesi Başkanlığı, Sağlık Hizmetleri Planlama Dairesi Başkanlığı ve Sağlık İnsan Gücü Planlama Dairesi Başkanlığı gibi birimler bulunmaktadır. Bu daireler, sağlık hizmetlerinin planlanması, yürütülmesi ve denetlenmesi gibi çeşitli kritik fonksiyonları üstlenmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Bu yapı, Sağlık Bakanlığı'nın çeşitli hizmetlerini düzenli bir şekilde yürütmesini ve stratejik hedeflere ulaşmasını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Bakanlık, sürekli olarak iç kontrol sistemlerini ve stratejik planlarını gözden geçirerek bu yapıları güncel tutmayı ve etkinliğini artırmayı hedeflemektedir.

5.2. Sağlık Bakanlığı İç Kontrol Sisteminin Özellikleri

T.C. Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol sistemi, kurumun etkin, verimli ve hedeflerine uygun bir şekilde işlemlerini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

Şekil 1: İç Kontrol Sistemi Bileşenleri ve Standartları



Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2024).

Bu sistem, aşağıdaki ana özellikleri içerir (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2024):

- Risk Değerlendirme: Sağlık Bakanlığı, stratejik ve operasyonel hedeflere ulaşmak için potansiyel riskleri belirler ve

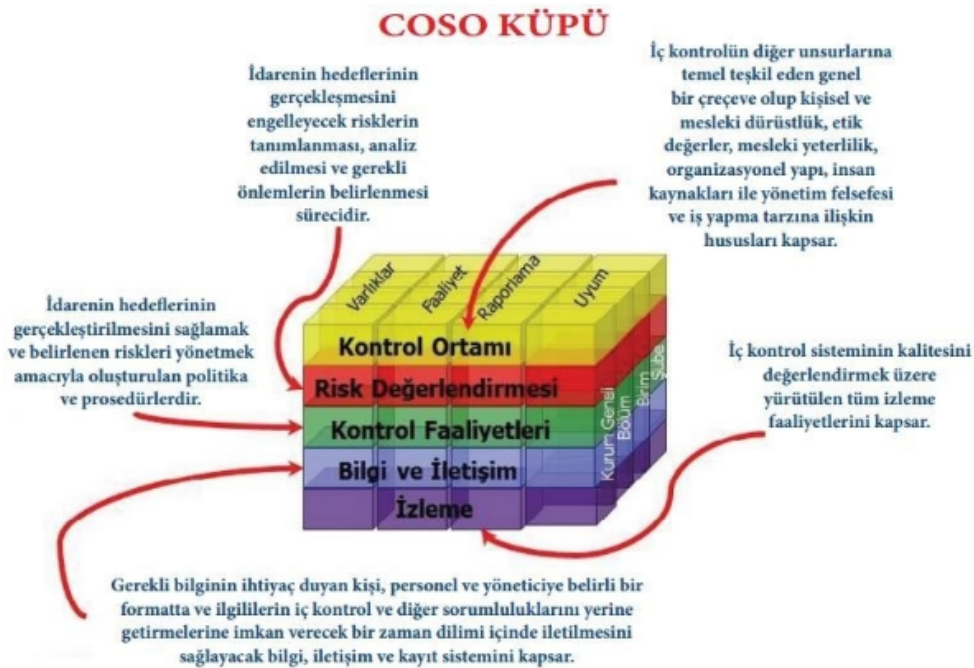
değerlendirir. Bu süreç, risklerin önceden tanımlanmasını ve bunlara proaktif çözümler geliştirilmesini içerir.

- **Kontrol Faaliyetleri:** Bakanlık, belirlenen risklere karşı kontrol mekanizmaları oluşturur. Bunlar, iş süreçlerinin doğru ve düzenli işlenmesini sağlayacak politika ve prosedürlerdir.
- **Bilgi ve İletişim:** Etkili bir iç kontrol sistemi, uygun ve zamanında bilgi akışını gerektirir. Sağlık Bakanlığı, tüm kademelerdeki çalışanlara gerekli bilgilerin ulaşmasını sağlamak için kapsamlı bir bilgi ve iletişim ağı kurmuştur.
- **İzleme ve Değerlendirme:** İç kontrol sistemlerinin sürekli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi, bu sistemlerin etkinliğini ve güncelliğini korumak için kritik önem taşır. Sağlık Bakanlığı, bu süreçleri düzenli olarak gerçekleştirir ve gerekirse iyileştirmeler yapar.
- **Dinamik Yapı:** Bakanlık, iç kontrol sisteminin değişen şartlara hızlı bir şekilde adapte olabilmesi için dinamik bir yapıya sahiptir. Bu, sürekli gelişim ve yenilikleri iç kontrol süreçlerine entegre etme yeteneğini ifade eder.

Bu özellikler, Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol sistemini, kurumun hedeflerine ulaşmasını destekleyen ve sürekli olarak gelişim gösteren bir yapı olarak kurgular. Kurumun risk yönetimi, etkin kontrol mekanizmaları, bilgi yönetimi ve sürekli izleme faaliyetleri, iç kontrol sistemlerinin temel taşlarını oluşturur.

5.3. Uygulanan İç Kontrol Teknikleri ve Araçları

Türkiye Sağlık Bakanlığı, iç kontrol sistemlerini etkin bir şekilde uygulamak için çeşitli teknikler ve araçlar kullanmaktadır. İç kontrol, kamu mali yönetiminde köklü değişiklikler getiren ve Avrupa Birliği mali mevzuatına uyum sağlamak amacıyla 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile daha da güçlendirilmiştir. Bu kanun, kamu gelirlerinin, giderlerinin ve varlıklarının etkin, ekonomik ve verimli bir şekilde yönetilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. İç kontrol sistemleri, muhasebe kayıtlarının doğru ve tam tutulmasını, mali bilgilerin güvenilir şekilde üretilmesini ve kamu idarelerinin mevzuata uygun faaliyet göstermesini garantiler (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2024).



Kaynak: Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, (2024).

Sağlık Bakanlığı, 2011 yılında 663 sayılı KHK ile yapılandırılmış ve iç kontrol sistemi, Strateji Geliştirme Başkanlığı bünyesindeki İç Kontrol Daire Başkanlığı tarafından yönetilmeye başlanmıştır. İç denetim ve kontrol süreçleri, iç kontrolün amaçlarına uygun olarak faaliyetlerin verimli yürütülmesi, varlık ve kaynakların korunması ve usulsüzlük ile yolsuzluğun önlenmesi gibi görevleri içerir (Göray ve Yazgan, 2024:12-16).

Bu sistemlerin uygulanmasında, iç kontrol standartları, risk yönetimi ve performans değerlendirme gibi modern yönetim teknikleri önemli rol oynamaktadır. İç kontrolün işleyişi, sürekli bir gözden geçirme ve geliştirme süreci içerisinde gerçekleşir ve bu, idarelerin sürekli olarak uyumlu ve etkin bir kontrol ortamı oluşturmasını sağlar. Böylece, kamu idarelerinde daha etkin bir yönetim hedeflenir ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı teşvik edilir (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2024)

Türkiye Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol sistemleri, kamu yönetiminde şeffaflık ve hesap verilebilirliği artırmak amacıyla dikkatle tasarlanmıştır. Detaylandırılarak, iç kontrol sistemlerinin temel özellikleri ve uygulama süreçleri şu şekilde sıralanabilir (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2024);

- Sağlık Bakanlığı, COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) tarafından geliştirilen İç Kontrol Bütünleşik Çerçevesini temel almıştır. Bu çerçeve, kurumun hedeflerine ulaşmasını sağlayacak kontrollerin kurulmasına, performansın izlenmesine ve risk yönetimine odaklanır (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2024).
- Bakanlık, iç kontrol sistemlerinin bir parçası olarak düzenli risk değerlendirmeleri yapar. Bu süreç, potansiyel riskleri belirlemeyi ve bunlara karşı önlemler almayı içerir. Risk değerlendirmesi, kaynakların korunması ve yolsuzluk ile usulsüzlüğün önlenmesinde kritik bir rol oynar
- Sağlık Bakanlığı'nın belirlediği kontrol faaliyetleri, varlıkların korunması, mali raporların güvenilirliği ve operasyonların verimliliğini sağlamak için tasarlanmıştır. Bu faaliyetler, belirli görev ve sorumlulukların uygun kişilere atanması, yetki ve prosedürlerin net bir şekilde tanımlanması ve

finansal işlemlerin düzenli olarak izlenmesi gibi uygulamaları içerir

- Etkili bir iç kontrol sistemi, doğru ve zamanında bilgi akışını gerektirir. Bakanlık, tüm ilgili taraflar arasında açık ve etkili iletişim kanallarını destekleyen bir bilgi sistemine sahiptir. Bu sistem, karar verme süreçlerini destekleyecek ve yönetim bilgilerinin güvenilirliğini artıracak şekilde tasarlanmıştır

- İç kontrol sistemlerinin sürekli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi, bu sistemlerin etkinliğini ve verimliliğini sürekli olarak geliştirmek için önemlidir. Sağlık Bakanlığı, düzenli iç denetimler ve performans değerlendirmeleri yoluyla iç kontrol sistemlerinin sürekli olarak gözden geçirilmesini sağlar

Söz konusu uygulamalar, Sağlık Bakanlığı'nın kamu kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde yönetmesine, aynı zamanda yolsuzluk ve usulsüzlük gibi riskleri minimize etmesine olanak tanır. Bu süreçler, uluslararası standartlara ve en iyi uygulamalara uygun olarak sürekli olarak geliştirilmektedir.

5.4. Sağlık Bakanlığı İç Kontrol Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol uygulamalarının etkililiği, kurumun stratejik hedeflerine ulaşmada önemli bir faktördür. İç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi, bu sistemlerin amaçlarına uygun olarak çalışıp çalışmadığını ve kurum politikalarına ne derece uyulduğunu belirlemek için yapılır (Akın, 2021:81-95).

5.5. Uygulamaların Etkililik Analizi

Etkililik analizi, aşağıdaki temel unsurları içerir (Koçyiğit vd., 2022:34-50).

- Etkililik analizi, risk yönetiminin ne kadar başarılı olduğunu değerlendirir. Bu, risklerin doğru bir şekilde tanımlanıp tanımlanmadığı, değerlendirilmesi ve bunlara karşı uygun önlemlerin alınıp alınmadığını kapsar.
- Analiz, kontrol faaliyetlerinin kurumun operasyonel ve finansal hedeflerine ulaşmada ne kadar etkili olduğunu değerlendirir. Kontrol mekanizmalarının uygulanması, takibi ve sürekli iyileştirilmesi bu kapsamda incelenir.

- Sistem içerisinde bilgi akışının ve iletişimin etkinliği, iç kontrol sisteminin genel performansını doğrudan etkileyen faktörler arasındadır. Etkililik analizi, bilgiye erişimin zamanında ve doğru olup olmadığını, iletişim kanallarının açık ve etkin kullanılıp kullanılmadığını inceler.

- İç kontrol sistemlerinin sürekli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi, bu sistemlerin zaman içindeki etkinliğini ve uyumunu gösterir. Etkililik analizi, izleme süreçlerinin ve iç denetimlerin kurumun hedef ve politikalarına ne derece katkı sağladığını değerlendirir.

- Kurumun iç ve dış mevzuata olan uyumu, yönetimin iç kontrol sistemlerine olan bağlılığı ve katılımı da etkililik analizinin bir parçasıdır. Yönetim desteği, sistemlerin başarısında kritik bir rol oynar.

Bu etkililik analizi, Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol sistemlerinin sürekli iyileştirilmesine yönelik değerli bilgiler sağlar ve sistemin tüm bileşenlerinin kurum hedeflerine ulaşma konusunda ne kadar etkili olduğunu gösterir. Etkililik değerlendirmeleri hem iç hem de dış paydaşlara kurumun şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırma fırsatı sunar.

6. Karşılaşılan Sorunlar ve Zorluklar

Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol sistemlerinin uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ve zorluklar, çeşitli faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu zorluklar, sistemlerin etkinliğini sınırlandırabilir ve kurumun genel performansını olumsuz yönde etkileyebilir (Yıldırım, 2020, 44; Akkuyu, 2020; Koçyiğit vd., 2022:34-50).

İç kontrol sistemlerinin etkin bir şekilde işlemesi için gerekli olan finansal ve insan kaynaklarının yetersizliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir sorundur. Sağlık Bakanlığı da bu tür kaynak kısıtlamalarıyla mücadele etmektedir. Yetersiz bütçe, kaliteli denetim faaliyetlerinin yürütülmesini ve sistemin sürekli olarak güncellenmesini engelleyebilir. Ayrıca, deneyimli ve yetenekli iç denetçilerin eksikliği, sistemlerin doğru bir şekilde uygulanmasını ve izlenmesini zorlaştırabilir.

İç kontrol mekanizmalarının büyük bir kısmı, günümüzde teknolojiye dayalıdır. Ancak, eski veya yetersiz teknolojik altyapı, veri işleme ve raporlama süreçlerinde aksamalara neden olabilir. Sağlık Bakanlığı, sürekli değişen

teknolojiye ayak uydurmak ve etkin bir iç kontrol sistemi sağlamak için gerekli teknolojik yatırımları yapma konusunda zorluklar yaşayabilir (Koçyiğit vd., 2022:34-50).

İç kontrol sistemlerinin başarıyla uygulanabilmesi için, tüm organizasyon seviyelerinde bu sistemlere karşı bir kabullenme ve uyum sağlanması gerekir. Ancak, değişime direnç gösteren bir kurumsal kültür, bu sistemlerin benimsenmesini ve etkin bir şekilde uygulanmasını engelleyebilir. Sağlık Bakanlığı'nda, özellikle eski yönetim uygulamalarına alışkın olan personel arasında, yeni sistemlere adapte olma konusunda dirençler görülebilir (Akkuyu, 2020:66).

Kamu sektöründe iç kontrol sistemlerinin uygulanması, sık sık değişen yasal düzenlemelerle uyumlu olmalıdır. Bu yasal değişikliklere sürekli adapte olmak, özellikle büyük ve karmaşık organizasyonlar için zorlayıcı olabilir. Sağlık Bakanlığı, mevzuata uyum sağlamak ve sürekli değişen yasal gerekliliklere ayak uydurmak için sürekli çaba göstermek zorundadır (Yıldırım, 2020:44).

Bu tür zorlukların üstesinden gelmek için, Sağlık Bakanlığı kaynakların daha etkin kullanımı, teknolojik altyapının güçlendirilmesi, kurumsal kültürün yeniden şekillendirilmesi ve sürekli eğitim programları gibi çeşitli stratejiler uygulamaktadır. Ayrıca, iç kontrol sistemlerinin sürekli gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi, bu zorlukların üstesinden gelmede kritik bir öneme sahiptir.

7. İyileştirme Önerileri ve Stratejiler

Sağlık Bakanlığı'nın karşılaştığı iç kontrol sistemi sorunlarına yönelik iyileştirme önerileri ve stratejiler, sistemin daha etkili ve verimli hale getirilmesini amaçlamaktadır. Bu iyileştirmeler hem teknolojik hem de organizasyonel boyutta gerçekleştirilebilir. Aşağıda bu iyileştirmeler için bazı öneriler ve stratejiler sıralanmıştır (Nalçın, 2023; Koçyiğit vd., 2022:34-50);

Kaynak Tahsisinin Optimizasyonu: Sağlık Bakanlığı, iç kontrol sistemlerine yeterli bütçe ayırmalıdır. Bu, özellikle iç denetim birimlerinin yeterince donanımlı olmasını ve gerekli araçlara sahip olmasını sağlar. Yetenekli ve deneyimli iç denetçilerin işe alınması, mevcut personelin sürekli eğitimi ve

geliştirilmesi önemlidir. Eğitim programları, iç kontrol standartları ve en iyi uygulamalar konusunda bilgi sağlamalıdır.

Teknolojik Altyapının Güçlendirilmesi: Güncel ve entegre bilgi sistemleri, veri işleme ve analiz yeteneklerini artırarak raporlama süreçlerini hızlandırır. Bu, risk yönetimi ve karar verme süreçlerini doğrudan destekler. Veri güvenliği, iç kontrol sistemlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Sağlık Bakanlığı, veri ihlallerini önlemek ve sistemlerin bütünlüğünü korumak için güçlü siber güvenlik protokolleri uygulamalıdır.

Kurumsal Kültür ve Değişim Yönetimi: Yeni sistemlerin ve süreçlerin başarıyla benimsenmesi için, tüm seviyelerde açık iletişim ve eğitim gereklidir. Liderler, değişime öncülük etmeli ve yenilikleri desteklemeli, dirençleri azaltacak stratejiler geliştirmelidir. Performansa dayalı teşvikler, iç kontrol süreçlerine aktif katılımı teşvik eder ve personeli bu süreçlerin önemi konusunda bilinçlendirir.

Yasal Uyuma Sürekli Odaklanma: Mevzuat ve yönetmelik değişikliklerini takip ederek, iç kontrol sistemlerinin her zaman güncel kalmasını sağlamak gerekir. Bu hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yapılmalıdır. Tüm personel, yasal gereklilikler ve iç kontrol standartları hakkında düzenli olarak eğitilmelidir. Bu eğitimler, mevzuattaki değişikliklere hızlı adaptasyonu destekler.

İzleme ve Değerlendirme Süreçlerinin Güçlendirilmesi: Performans göstergeleri ve denetim izleme araçları, iç kontrol sistemlerinin sürekli olarak değerlendirilmesini sağlar. Bu araçlar, potansiyel problemleri erken tespit etmeye ve proaktif önlemler alınmasına yardımcı olur. Düzenli dış denetimler, iç kontrol sistemlerinin objektif bir değerlendirilmesine olanak tanır ve sistemdeki zayıf noktaların belirlenmesine yardımcı olur.

8. Sonuç

Bu çalışmada ele alınan Türk kamu yönetiminde iç kontrol sistemleri ve T.C. Sağlık Bakanlığı iç kontrol uygulamalarının değerlendirilmesi konusu kapsamında literatürden elde edilen bulgular, iç kontrol sistemlerinin kamu hastaneleri, medikal muhasebe süreçleri ve genel kamu yönetimi

performansı üzerindeki etkilerine dair değerli içgörüler sunmaktadır.

Koçyiğit vd. (2022) ve Can (2014) tarafından yapılan çalışmalar, iç kontrol sistemlerinin stok yönetimi ve hastane işletmeciliğindeki etkinliğini vurgulamaktadır. Bu çalışmalar, iç kontrol sistemlerinin mali kayıpları azaltma ve operasyonel verimliliği artırma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol uygulamaları, finansal disiplin ve şeffaflığın sağlanmasında kritik rol oynamaktadır. Bu, kamu hastanelerinde yüksek maliyetlerin kontrol altında tutulmasını ve kaynakların daha etkin kullanımını sağlamaktadır.

Araştırmalar aynı zamanda iç kontrol sistemlerinin uygulamada karşılaştığı zorlukları da belgelemektedir. Akın (2021) tarafından yapılan analiz, iç denetim süreçlerinin karmaşıklığı ve bu süreçlerin etkin uygulanmasındaki zorluklara işaret etmektedir. Bu, özellikle büyük bütçeli ve geniş kapsamlı kamu kurumlarında iç kontrol sistemlerinin yönetilmesinde önemli engeller oluşturabilmektedir.

Ayrıca, Akkuyu (2020) ve Can (2014) tarafından yapılan çalışmalar, iç kontrol sistemlerinin maliyet etkinliği ve sağlık hizmetlerinin kalitesi üzerindeki doğrudan etkilerini ele almıştır. Bu çalışmalar, iç kontrol sistemlerinin sadece mali disiplini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda hizmet kalitesini artırarak hasta güvenliğini de desteklediğini göstermektedir.

Bu bulgular ışığında, T.C. Sağlık Bakanlığı ve genel olarak Türk kamu yönetimi için iç kontrol sistemlerinin daha da iyileştirilmesine yönelik politika ve uygulama önerileri geliştirilebilir. Önerilen stratejiler arasında, iç kontrol süreçlerinin standartlaştırılması, risk değerlendirme yöntemlerinin güncellenmesi ve teknolojik araçların daha etkin kullanımı yer alabilir. Ayrıca, çalışanların iç kontrol mekanizmaları konusunda sürekli eğitim ve gelişim programlarına tabi tutulmaları, sistemlerin etkinliğini artıracak önemli bir adım olabilir.

Türkiye'de kamu yönetimi bağlamında iç kontrol sistemleri ve özellikle T.C. Sağlık Bakanlığı'nın iç kontrol uygulamaları, hem mali disiplin ve şeffaflığı artırma hem de sağlık hizmetlerinin kalitesini ve etkinliğini güvence altına alma açısından hayati öneme

sahiptir. İç kontrol mekanizmalarının etkin uygulanması, kamu kaynaklarının korunması ve yönetilmesinde merkezi bir rol oynamakta, böylece yolsuzluk ve usulsüzlük risklerini azaltmakta ve kamu hizmetlerinin genel verimliliğini artırmaktadır.

Çalışmalar, iç kontrol sistemlerinin sürekli olarak güçlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle teknolojik altyapının modernize edilmesi, personel eğitiminin artırılması ve iç denetim süreçlerinin daha da şeffaflaştırılması gibi adımlar, bu sistemlerin daha etkin işlemesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca, mevzuat değişikliklerine hızlı uyum sağlamak ve kurumsal kültürü iç kontrol sistemlerini destekleyecek şekilde dönüştürmek, uzun vadede başarı için kritik öneme sahiptir.

T.C. Sağlık Bakanlığı örneğinde gördüğümüz üzere, iç kontrol uygulamaları sağlık sektöründe de büyük bir öneme sahip. Sağlık hizmetlerinin kalitesini artırarak toplum sağlığını doğrudan etkileyen bu uygulamalar, aynı zamanda mali disiplin ve kaynakların etkin kullanımı açısından da model teşkil etmektedir. Sonuç olarak, Türkiye kamu yönetiminde iç kontrol sistemlerinin daha da iyileştirilmesi, tüm bakanlıklar ve kamu kurumları için stratejik bir öncelik olmaya devam etmelidir.

Yapılan araştırmalar göz önüne alındığında, Türkiye'de kamu yönetimi ve özellikle sağlık sektöründe iç kontrol sistemlerinin daha etkin kullanılması için aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

- **Teknolojik Yatırımların Artırılması:** İç kontrol sistemlerinin etkinliği, kullanılan teknoloji ile doğrudan ilişkilidir. Modern bilgi sistemleri, veri işleme ve analiz kapasitelerini artırarak iç kontrol süreçlerini daha verimli hale getirebilir. Özellikle otomatik izleme ve raporlama araçlarının entegrasyonu, hata oranlarını azaltabilir ve yönetim kararlarının hızını artırabilir.
- **Sürekli Eğitim ve Farkındalık Programları:** Personelin iç kontrol mekanizmaları ve politikaları hakkında sürekli eğitilmesi, sistemlerin doğru ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlar. Eğitim programları, iç kontrolün önemi, güncel uygulamalar ve yasal uyum konularını kapsamalıdır.

- **İç Denetim Fonksiyonunun Güçlendirilmesi:** İç denetim birimlerinin yetkinlik ve bağımsızlıklarının artırılması, iç kontrol sistemlerinin sürekli gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesine yardımcı olur. İç denetçiler, risk yönetimi ve kontrol süreçlerinde merkezi bir rol oynamalıdır.

- **Risk Yönetimi Yaklaşımlarının Entegrasyonu:** İç kontrol sistemlerine proaktif risk yönetimi yaklaşımlarının entegre edilmesi, potansiyel sorunların erken tespit edilmesine ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesine olanak tanır. Risk değerlendirmeleri düzenli olarak yapılmalı ve sonuçları iç kontrol stratejilerine dahil edilmelidir.

- **Kurumsal Kültür ve İç Kontrole Olan Bağlılık:** Yönetim tarafından iç kontrolün desteklenmesi ve tüm organizasyonel seviyelerde iç kontrole olan bağlılığın artırılması, etkin bir iç kontrol ortamının sürdürülmesi için kritiktir. Yönetimin iç kontrol süreçlerine aktif katılımı, bu süreçlere verilen önemi artırır ve tüm çalışanlarda uyum bilincini güçlendirir.

- **Mevzuata Uyum ve Sürekli Güncelleme:** İç kontrol sistemleri, ulusal ve uluslararası düzenlemelerle uyumlu olmalıdır. Mevzuat değişiklikleri takip edilmeli ve iç kontrol politika ve prosedürleri bu değişikliklere göre güncellenmelidir.

Bu öneriler, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini artırarak kamu sektöründe mali disiplin, şeffaflık ve hesap verilebilirliği güçlendirebilir, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin kalite ve maliyet etkinliğini iyileştirebilir.

Kaynakça

- Abdioğlu, H. (2014). İç Denetim Alanında Mesleki Yetkinliklerin Güçlendirilmesi Arayışları ve İngiltere ve İrlanda İç Denetçiler Enstitüsünün Yetkinlik Tanımlamaları. *Sayıştay Dergisi*, 68, 91-103.
- Akçay, S. (2014). Kamu İç Denetiminin Organizasyon ve Mevzuat Perspektifinde Değerlendirilmesi Üzerine Bir Çalışma, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (1), 1-23.
- Akın, H. (2021). Kamu Yönetiminde İç Denetim Uygulamalarının Kamu Mali Yönetim ve Sağlık Ekonomisi Perspektifinden

Analizi: Tc Sağlık Bakanlığı Örneği. *Scientific Journal Of Finance And Financial Law Studies*, 1(1), 81-95.

Akkuyu, A. (2020). *Özel Hastanelerde Medikal Muhasebe Uygulamaları ve Medikal Muhasebeye Bağlı İç Kontrol Mekanizmasının Testi Özel Bir Hastane Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Al-Thuneibat, A. A., Al-Rehaily, A. S. ve Basodan, Y. A. (2015). The Impact Of Internal Control Requirements On Profitability Of Saudi Shareholding Companies. *International Journal of Commerce and Management*, 25 (2), 196-217.

Atay, E. E. (2016). *İdare Hukuku*, 5. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

Bakkal, H., Tunç, İ., & Kasımoğlu, A. (2016). *İç Kontrol ve Risk Yönetimi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

COSO (2013). Internal control-integrated framework executive summary. American Institute of Certified Public Accountants. <https://www.coso.org/Documents/990025P-Executive-Summary-final-may20.pdf>

Cömert, N. (2015). *İç Kontrollerle İlgili Teorik Çerçeve ve COSO İç Kontrol Yaklaşımı*. G. Kurt , & T. U. Uysal içinde, *Kobilerde Risk Temeli İç Kontrol* (s. 115-195). Ankara: Gazi Kitabevi.

Çevik, H. H. (2004). Türkiye’de Kamu Yönetimi Başarısızlığına Teorik Bir Yaklaşım, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(3), 44-78.

Demirtaş, T., & Çetinkaya, Ö. (2018). *Kamu Mali Yönetiminde Kontrol ve Denetim*. Bursa: Etkin Basım Yayın Dağıtım.

ECIIA (2005). Avrupa’da İç Denetim- Konum Raporu, Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu, Brussels.

Eralp, İ., & Bozbtas, B. (2014). *Kamu Yönetiminde İç Kontrol ve Ön Mali Kontrol*. Antalya: Bekad Yayınları.

Eraslan, V. (2019). *Kamu Kurumlarında İç Kontrol Sistemi Etkinliğinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma: Üniversite Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Erdoğan, S. (2009). *İç Kontrol Sistemi: Kamu İktisadi Teşebbüsleri İçin İç Kontrol Model Önerisi*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Planlama Uzmanlığı Tezi.

Eryılmaz, B. (2008). *Bürokrasi ve Siyaset* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 177,182, 196,197.

Göray, F., & Yazgan, A. E. (2024). *Bankaların Risk Yönetiminde İç Kontrol Sisteminin Rolü*. Eğitim Yayınevi.

Güner, M. F. (2009). Kamu İdarelerinin Etkin Yönetiminde İç Kontrol Uygulamalarının Rolü. *Maliye Dergisi*, 157, 183-195.

Güven, A. ve Türker Ş. (2017). Merkezileşme Yerelleşme Tartışmaları Kapsamında Yerel Yönetimlerde Vesayet Denetimi Sorunu. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 3(2).

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2024). <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/i%CC%87%C3%A7-kontrol.html>

Hightower, R. (2009). *Internal Controls Policies and Procedures*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons Inc.

INTOSAI GOV 9100 (2004). Guidelines for International Control Standarts for the Public Sector, INTOSAI Professional Standards Committee Secretariat, Copenhagen, Denmark.

İbiş, C., ve Çatıkkaş, Ö. (2012). İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış. *Sayıştay Dergisi*, (85), 95-121.

Kaval, H. (2005). *Muhasebe Denetimi Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Uygulama Örnekleriyle*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kepekçi, C. (2000). *Denetim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Keskin, D. A. (2006). *İç Kontrol Sistemi Kontrol Öz Değerlendirme*. İstanbul: Beta.

Koçyiğit, S. Ç., Ceylan, Ö., & Uysal, D. (2022). İç Kontrol Sistemi: Stok Yönetimi ve Mutemetlik Açısından Kamu Hastanesi

Örneği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 8(1), 34-50.

Marşap, B. G. (2015). *KOBİ'ler Açısından İç Kontrol'ün Önemi Ülkemizde İç Kontrol ve Denetim ile İlgili Düzenlemeler*. G. Kurt, & T. U. Uysal içinde, *Kobilerde Risk Temelli İç Kontrol* (s. 17-28). Ankara: Gazi Kitabevi.

Nalçın, K. (2023). *Sağlık İşletmelerinde İç Kontrol Sisteminin Algı Yönlü Etkinliği: Sakarya İli Kamu Hastaneleri Örneği*. Sakarya Üniversitesi.

Özel, K. (2007). *İyi Uygulama Örnekleri Çerçevesinde Kamu Mali Yönetiminde Toplam Kalite Uygulamaları ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi*, Ankara: Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Devlet Bütçe Uzmanları Araştırma Raporu.

Sayan, İ. (2013). *Türkiye'de İdari Sistem ve Örgütlenme*,
<http://www.kas.de/tuerkei/tr/publications/34517/>

Sağlık Bakanlığı. (2021).
<https://sgb.saglik.gov.tr/TR-85308/tc-saglik-bakanligi-organizasyon-rehberi-2021.html>

Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2024).
<https://shgm.saglik.gov.tr/TR-52885/teskilat-semasi.html>

Sakin, T. (2017). *İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Sümer, E. (2010). *Türkiye'de Kamu İç Kontrol Sisteminin Kapsamında Hesap Verme Mekanizmaları*. Ankara: Maliye Bakanlığı.

TDK, (2024). *Türk Dil Kurumu*.
<https://sozluk.gov.tr/>

Tümer, S. (2010). *Kamuda İç Kontrol Sistemi ve Uygulama Aşamaları*. Güncel Mevzuatı Araştırma ve Eğitim Derneği Yayınları, Ankara.

Sakin, T. (2017). *İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Sümer, E. (2010). *Türkiye'de Kamu İç Kontrol Sisteminin Kapsamında Hesap Verme Mekanizmaları*. Ankara: Maliye Bakanlığı.

Uzun, A. K. (2009). *Kamu Yönetiminde İç Kontrol ve İç Denetim Yaklaşımı*. *Denetişim*, (3), 59-65.

Yaman, A. (2008). *Kamu İç Kontrol Sisteminin Başarı Faktörleri*. *Mali Hukuk Dergisi*, 138(1), 28-34.

Yılandıcı, F. M. (2015). *İç Denetim ve İç Kontrol Değerleme Rehberi* (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Yıldırım, M. (2020). *Sağlık Bakanlığına Bağlı Döner Sermaye İşletmelerinde Sayıştay Denetim Bulgularının Analizi ve Çözüm Önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.



Araştırma Makalesi • Research Article

Dijital Partilerin İletişim Kanallarını Kullanma Stratejileri Üzerine Bir İnceleme

An Investigation of the Strategies of Digital Parties in Using Communication Channels

Cihan Yavuz TAŞ*

Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, İletişim Bilimleri, Kocaeli, Türkiye. ORCID: 0000-0002-2211-9614

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 27.06.2024

Kabul tarihi: 07.07.2024

Anahtar Kelimeler: Dijital Parti,
Hareket Partisi, İletişim Kanalları

ÖZET

IT teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, tüm dünyada internet üzerinden bilgiye erişim oldukça kolaylaşmıştır. İletişimde yaşanan bu devrim, hayatın diğer birçok alanında olduğu gibi siyaset alanında da önemli etkiler ve dönüşümlere yol açmıştır. Geleneksel partilerin alışlageldik seçim kampanyaları yerine, sosyal medya platformları üzerinden yaptıkları dijital pazarlama teknikleri etkin şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bireylerin siyasi görüşlerini yeterince ifade edemeyen geleneksel partiler yerine dijital partiler kurmayı tercih etmeleri gibi dönüşümler küresel siyasette son yıllarda sıklıkla gözlenmektedir. Bu çerçevede hareket partileri olarak başlayan birçok siyasi eylemin internet ortamlarında örgütlenmesi ile etkileri giderek daha fazla artan dijital partiler, yakın gelecekte küresel siyasette önemli bir role sahip olacak gibi görünmektedir. Bu çalışmada dijital partilerin özelliklerinin yanında dünyada etkin şekilde faaliyet gösteren dijital partilerin iletişim kanallarını kullanma stratejileri ve dijital partilerin olumlu ve olumsuz yönleri incelenecektir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 27.06.2024

Accepted: 07.07.2024

Keywords: Digital Party, Movement
Party, Communication Channels

ABSTRACT

With the development of IT technologies, access to information over the internet has become much easier all over the world. This revolution in communication has led to significant effects and transformations in politics, as in many other areas of life. Instead of traditional parties' conventional election campaigns, digital marketing techniques via social media platforms have begun to be used effectively. Transformations such as choosing to establish digital parties instead of traditional parties that cannot adequately express their political views have been frequently observed in global politics in recent years. Within this framework, digital parties, whose influence has been increasing with the organization of many political actions that started as movement parties on the internet, seem to have an important role in global politics in the near future. In this study, the characteristics of digital parties, as well as the strategies of digital parties that operate effectively in the world to use communication channels and the positive and negative aspects of digital parties will be examined.

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: cyavuztas@gmail.com

Atif: Taş, C. Y. (2024). Dijital Partilerin İletişim Kanallarını Kullanma Stratejileri Üzerine Bir İnceleme, *Journal of Economics and Political Sciences*, 4 (1), 35-43.

1. Giriş

19. yüzyıldan itibaren imparatorlukların yavaş yavaş yerlerini ulus devletlere ve demokratik sistemlere bırakmasıyla birlikte, toplumların yönetimde daha fazla söz sahibi olmaları mümkün olmuştur. Bu durum, halkın siyasi görüşlerini ve tercihlerini daha somut şekilde temsil etmek üzere siyasi partilerin sayıca artmasında rol oynamıştır. 20. yüzyılda birçok ülkede giderek artan demokratik seçimler ve teknolojik yenilikler sadece siyasi tercihlerde değil, siyasi tercihlerin ifade edildiği partilerde de önemli değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Teknolojik gelişmeler ve IT (Information Technology) teknolojilerinin iletişim alanında çok daha etkin şekilde kullanılması, siyasi partilerin seçmenlerle iletişim kurmak için bilişim teknolojilerinden daha fazla yararlanmasına olanak tanımıştır. Bu çerçevede ele alınması gereken alanlardan biri de hiç şüphesiz dijitalleşmenin siyasi partilerin gündemine entegre edilmesidir.

IT teknolojilerindeki gelişmeler ve elektronik iletişim kanallarının her alanda etkin şekilde kullanılması ile geleneksel partiler de dijital iletişim kanallarını aktif olarak kullanmaya başlamışlardır. Geleneksel partiler elektronik iletişimi iç iletişimde kullanırken, siyasal iletişimin yürütülmesi konusunda dış iletişimde de etkin şekilde kullanmaya devam etmişlerdir. Bilhassa pandemi döneminde diğer tüm sektörlerde olduğu gibi siyasi partiler de elektronik iletişimin tüm olanaklarından sonuna kadar yararlanarak hem toplantıları elektronik ortamda yapmada hem de seçmenlerle buluşmada elektronik iletişimi etkin bir şekilde kullanmışlardır (Işık ve Işık, 2021:4). Teknolojik yenilikler, sosyal medyanın tüm dünyada kullanım düzeyinin çok yükselmesi ve sosyal platformlar üzerinden yapılan etkileşimlerle bireylerin karar alma süreçlerinin yoğun şekilde etkilenmesi siyasal hayatı da etkilemiş ve dijital parti kavramı hayatımıza girmiştir.

Dijitalleşmenin hız kazandığı son yıllarda, diğer birçok alanda olduğu gibi siyasi kurumlar, faaliyetler ve ilişkiler de bilgi ve iletişim teknolojilerini olabildiğince kullanma yoluna gitmiştir. Dijital parti kavramı yanında dijital siyaset, mevcutta var olan siyasi

faaliyetlerin dijitalleşmesini hem de alternatif siyasi eylem ve katılımların kendilerini ifade edebilme mecrasını sağlamıştır. Dijital demokrasi, siyasi elitler ve toplumda söz sahibi olan ayrıcalıklı kesimler yanında toplumun geri kalanının da haklarını, fikirlerini ve siyasi görüşlerini ifade edebildikleri bir amaca hizmet etmektedir (Şen ve Şen, 2023:491).

Küresel ölçekte geleneksel siyasetin eskisi kadar değer ve ilgi görmemesinde popülizmin yükselişi, nüfusun artması, orta ve alt gelir gruplarının giderek yoksullaşması, terör, göç ve geleceğe dair umutsuzluklar önemli bir yer tutmaktadır. Tüm dünyada devam eden ve giderek ağırlığı artan işsizlik, yoksulluk ve güven sorunlarına yönelik olarak geleneksel siyasetin çözüm bulamaması bireylerin siyasete karşı ilgisini umutsuzlukla birlikte önemli ölçüde azaltmıştır. Bu sorunu tespit eden siyasi partiler, toplumsal hareketleri stratejik olarak değerlendirerek örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Bu çabaların bir sonucu olarak IT teknolojilerinin de sağladığı olağanüstü imkanlarla ortaya çıkan dijital partiler, teknolojiyi ve modern iletişim ağlarını etkin kullanan bireyler için önemli bir siyasi platform ortaya koymaya aday olarak görünmektedir. Bu partiler, geleneksel partilerden farklı olarak iletişim ve organizasyon aracı olarak dijital teknolojileri etkin şekilde kullanmaktadırlar. Ancak dijital partileri geleneksel partilerden ayıran en önemli özellik sadece dijital sosyal platformları kullanması değildir. Bu parti anlayışı, siyasi parti paradigmasını değiştirecek bir etkiye sahip görünmektedir. İspanya'da Podemos, Fransa'da Insoumise ve İngiltere'de İşçi Partisi'nin etkinliğinin artmasını sağlayan Momentum gibi sol popülist hareketlerde yeni siyasi oluşumların gerçekleşmesinde bu farklılıklar göze çarpmaktadır (Özmen, 2022:767).

Geleneksel siyasi partilerin elektronik iletişim araçlarından istifade etmeleri yanında doğrudan dijital ortamda kurulan bir siyasi parti türü de siyasi hayata dahil olmuştur. Başta tüm sosyal medya platformları olmak üzere her türlü iletişim aracı üzerinden yapılabilen parti propagandaları, günümüz siyasetinde giderek daha fazla ilgi çekmeye ve siyasal hayatta daha fazla yer almaya

başlamıştır. Özellikle internet teknolojilerinin içine doğmuş olan ve sosyal medya iletişimini yüz yüze ve telefon iletişimine tercih eden Z kuşağına mensup seçmenler açısından beklentileri önemli düzeyde karşılayabilen dijital partiler, Avrupa ülkelerinde kendilerine önemli ve etkin bir faaliyet alanı bulabilmişlerdir.

Literatüre bakıldığında çalışmalar dijital partilerle beraber siyasetin merkezizetsiz hale büründüğünü vurgulanmaktadır (Lobera ve Portos, 2020). Bu çalışmada dijital siyasi partilerin özellikleri açıklandıktan sonra Avrupa'da faaliyet gösteren dijital siyasi partilerin çalışma modelleri ve iletişim teknikleri üzerinde açıklamalar yapılacaktır.

2. Siyasi Partilerin Dijitalleşmesi

Siyasi partiler, geçen zaman içinde seçmen beklentilerine göre çeşitlilik göstermişlerdir. Yıllar içinde dönüşümün en önemli ayağını kuşkusuz internetin hayatın her kademesinde etkin şekilde kullanılması oluşturmaktadır. Twitter (X), Facebook ve Instagram gibi sosyal medya platformlarının devreye girmesiyle birlikte siyasi propaganda için önemli bir mecra ortaya çıkmıştır. Bireylerin sosyal medya aracılığıyla beklentilerini doğrudan ifade edebilmesi, temsili demokrasi araçlarının yerini doğrudan demokrasi araçlarına bıraktığının göstergesi olabilir. Ancak bu noktada siyasi parti liderlerinin sadece sosyal medyayla ilgilenip parti üyelerini ve yöneticilerini önemsememe durumunun ortaya çıkma riskini de dikkate almakta fayda vardır. Parti içi iletişim, özellikle yerel seçim dönemlerinde taşra teşkilatları seviyesinde karar alma süreçlerinde önemli ve etkilidir. Bu nedenle seçimler konusunda yerel yönetimler ve taşra teşkilatları ile yüz yüze toplantıların ve kurultayların yapılması doğru stratejilerin tespit edilmesinde hayati öneme sahiptir. Geleneksel partiler iletişim teknolojilerinin getirdiği imkanları, daha çok iç iletişim kanallarında kullanmayı tercih etmektedirler. Öte yandan sosyal medya kullanım alanlarının giderek genişlemesi, sadece iç iletişimde değil her türlü bilgilendirme, haber verme ve seçmen etkileme kanallarında da iletişim teknolojilerinin kullanılma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Siyasi

partilerin sosyal medya hesapları olması yanında, bu platformlar, seçim dönemlerinde başlı başına seçim kampanya platformu olarak etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Reklam kampanyaları, kamu spotu, haberler ya da viral kampanyalarla seçim propagandası yapılmaya çalışılmaktadır (Işık ve Işık, 2021:9). Ancak sosyal medya platformlarının seçimlerde kara propaganda için de kullanıldığı geçtiğimiz yıllarda farklı ülkelerde yaşanmıştır. 2016 yılında Facebook ile işbirliği yapan Cambridge Analytica isimli şirketin ABD'de (Amerika Birleşik Devletleri) yapılan seçimleri sabote etmesi iddiası ilk akla gelen örneklerdendir. Adaylardan biri olan Trump'ın seçilmesi için rakibi Hillary Clinton'a oy vermesi muhtemel kullanıcıların Clinton hakkında çıkarılan haberler dolayısıyla seçime gitmelerini engellemeyi hedefleyen sosyal medya haberleri, seçimin kaderini etkilemiş ve Hillary Clinton'un kazanması kesin gözüyle bakılan seçimleri Donald Trup kazanmıştır (Yıldırım, 2022).

Dijital platformlarda geleneksel partilerin siyasi propaganda etkinliğini artırmak amacıyla yapılan etkileşimler yanında doğrudan dijital ortamda faaliyet gösteren dijital partiler genellikle profesyonel olarak politika ile ilgilenen siyasetçiler tarafından değil, toplumsal hareketlerde öncülük eden etkin aktivistler tarafından kurulan "hareket partileri" olarak da tanımlanmaktadırlar. Hareket partileri, özellikle ihmal edilen konulara yönelik olarak yüksek hassasiyete sahiptirler ve çok zaman marjinal sosyal gruplar olarak sosyal medya ortamlarında organize olurlar (Mercea ve Mosca, 2021). Hareket partilerine örnek olarak Alman Yeşiller Partisi ile Avusturya Özgürlük Partisi verilebilir. Alman Yeşiller Partisi, bu grup partiler arasında müstesna bir yere sahiptir. Almanya'da 1999 seçimlerinde başarılı olmuşlar ve ulusal düzeyde koalisyon hükümetlerinde yer almayı başarmışlardır. Avrupa'da bu grup parti kategorisinde sol liberal partiler ve endüstri sonrası aşırı sağ partiler yer alırlar (Gunther ve Diamond, 2003:188).

Lucardie ve Frankland (2008) ise amatör-aktivist hareket parti modeli üzerinde durmuştur. Amatör-aktivist parti, genellikle siyasi partilerde görev yapan siyasiler

tarafından değil, aktivistler tarafından kurulan partilerdir. Bu partiler ağırlıklı olarak sol-liberal ya da endüstri ötesi aşırı sağ nitelikte olurlar. Sol-liberal partiler ideolojik sorulara negatif yaklaşımları ile kendilerini gösterirken heterojen bir takipçi kitlesine sahiptirler. Üyelğe açık, zayıf merkezi yapısı olan partilerdir. Amatör aktivist hareket partileri sosyal hareketlerden yola çıkarak gelişen informal bağlar dolayısıyla oldukça bağımsız organizasyonlar haline gelmişlerdir. Esasen bu partiler ekolojik konular, feminizm gibi sosyal ve toplumsal konuları merkeze koyan sosyal hareketlerin zayıf merkezi örgütlenmesinden başka bir şey değildir. Bu partiler devletin desteğini almayı reddetmezler ama kamu kurumlarına pek güven duymazlar. Aktivistler partilerini kurarlarken en yüksek güce sahip olma motivasyonu ile hareket ederken seçimlerde başarılı olamama ya da politika yapım süreçlerine dahil olamama pahasına seçim çalışmalarını planlarlar. Bu noktadan bakıldığında milyonlarca üyesi olan kitle partilerinde güç sadece liderde toplanmışken, üye sayıları ancak binlerle tanımlanan amatör aktivist partilerde üyelerin gücü çok daha fazla önemsenir (Lucarie ve Rihoux, 2008:6-8).

Hareket partileri, amatör-aktivist partiler ve benzer oluşumlar internet kullanımının yaygınlaşması ile giderek daha fazla kitlelere seslerini duyurabilmeyi başarmışlardır. Geleneksel partilerdeki görece daha merkezi yönetim anlayışı nedeniyle siyasi görüşlerini yeterince etkin şekilde ifade edemeyen kitlelerin tercih ettiği bu siyasi oluşumlar, zaman içinde dijital partiler ana başlığı altında daha kolay sınıflandırılmaya başlanmıştır. Gerbaudo (2019) dijital partilerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Dijital teknolojilerden yararlanarak yeni bir politika geliştirme konusunda seçmene taahhütte bulunurlar. Bu taahhüt genellikle daha fazla sıradan insanın derhal ve doğrudan ve daha şeffaf şekilde görüşlerini alma ve siyasete doğrudan katılımını sağlamayı esas alır.
- Online karar alma enstrümanları konusuna büyük yatırım yaparlar. Online

görüş alma üzerinden demokrasinin en temel halini uygulamaya çalışırlar.

- Siyasi kariyer ve bürokrasi konusunda daha fazla şeffaflık sözü verirler.
- Veri işleyen, teknik cihazlardan istifade eden ve sosyal medyayı çok etkin şekilde kullanan platform partisi olarak faaliyet gösterirler.
- Dijital dönüşümü sadece iletişim için değil, onu merkeze alarak iç karar alma mekanizmalarında etkin şekilde kullanırlar.
- Dijital partiler yeri belli fiziksel bir ofiste sabit masrafları olan kurumlar değildirler. Bunun yerine siyasi hedeflerine ulaşmak için dijital enstrümanları kullanırlar ve fiziksel mekanları tercih etmezler.
- Genellikle bürokrasiden ve aracı kişi görevi üstlenmekten kaçınırlar. Bu nedenle geleneksel partilerden bazı özellikleri ile ayrılırlar.
- Üyelik aidatları yerine yardım ve bağışlarla ayakta durmayı tercih ederler.
- Dağınık bir merkezilik sunarlar. Bunun nedeni, gücün belli bir kişi ya da zümre elinde toplanmasının önüne geçmektir.

Dijital partilerin topluma ulaşmasında 4 süreç işletilmektedir. Bunlar (Van Selm, Jankowski, and Tsaliki, 2002:193):

- İletim (transmission): bilginin merkezi bir bilgi sağlayıcı tarafından üretilmesi ve aynı merkez tarafından kontrol edilerek yayılmasının sağlanması
- Müzakere (consultation): bilginin bilgi sahibi tarafından üretilmesi yanında bu bilgiyi tüketenin kontrolünde ve istediği şekilde ve zamanda çevresi ile paylaşılması
- İletişim (conversation): bilginin bireyler arasında paylaşımı
- Kaydetme (registration): bilgi sağlayıcısının ürettiği bilginin onun istediği formda bilgi tüketicisi tarafından tüketiminin sağlanması

Bu özellikleriyle dijital partiler dijital uygulamayı kullanmakla kalmaz, parti

organizasyonlarında ve diğer tüm siyasi çalışmalarda dijital kaynakları aktif şekilde kullanırlar. Bu nedenle dijital partiler çağımızın teknolojik ve sosyal koşullarının siyasi temsilcisidirler (Dommett vd., 2020:2).

3. Avrupa'da Dijital Partiler

Popülizm olgusu, 2015 yılından günümüze Avrupa ve ABD'de yapılan seçim kampanyalarında uygulanmış, popülist liderler ise siyasi fikirleri yerine "sistem karşıtlığı" üzerinden eleştirilere maruz kalmışlardır. Hollanda'da Geert Wilders ve Fransa'da Marine Le Pen, aşırı sağ popülizmin, İspanya'da Pablo Iglesias ve Yunanistan'da Aleksis Çipras, aşırı sol popülizmin öncülüğünü yapan partiler olmuşlardır. 2017 Almanya seçimlerinde aşırı sağ Almanya için Alternatif (AfD) ve aşırı sol

Die Linke Federal Meclis'e girmişlerdir. Bu siyasi görüş, sadece AB'nin lokomotif ülkeleri olan Almanya ve Fransa başta olmak üzere İtalya ve İspanya gibi ülkelerde de farklı tepkisel siyasi sonuçlar ortaya koymuştur. Kamuoyunda giderek artan ve AB'nin siyasi ve kurumsal geleceği için kritik sonuçlar doğurabilecek AB(Avrupa Birliği)-karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, göçmen karşıtlığı gibi marjinal tepkilerin giderek daha fazla destek görmesine yol açmıştır (Zariç, 2021:2016).

Avrupa'da dijital partiler, genellikle hareket partilerinin web ve sosyal medya ortamında örgütlenmesi ile kendini göstermektedir. Tablo-1'de Avrupa'da faaliyet gösteren hareket partilerinin ülkelere göre dağılımları, ideolojileri ve seçim performansları açıklanmıştır.

Tablo 1: Avrupa'da Hareket Partileri

Parti adı	Ülke	Kuruluş Tarihi	İdeolojisi	Seçim performansı
Korsan Parti	İsveç	2006	e-demokrasi, sivil haklar, bilginin serbest dolaşımı, şeffalık, ifade özgürlüğü, yolsuzluklarla mücadele	2014:0/349 2018:0/349
Movimento 5 Stelle, M5S (5 Yıldız Hareketi)	İtalya	2009	Popülizm, beş yıldız: ortak mallar, ekoloji, teknolojik yenilik, sosyal piyasa ekonomisi	2013:109/630 2018:227/630
SYRIZA (Radikal sol koalisyon)	Yunanistan	2012	2004'de başlayan toplumsal hareketler, Avrupa yanlısı politika	2015:145/300 2019:86/300
Barcelona en Comu	İspanya	2014	Avrupa yanlısı, sol popülist akım	2015:11/41 2019:10/41
Podemos (Yapabiliriz)	İspanya	2014	Ekonomik kriz, işsizlik, yolsuzluk, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi sorunlara karşı duruş için kurulmuş bir partidir.	2016:47/350 (muhalefet) 2019:26/350 (koalisyon)
La France insoumise (Boyun Eğmeyen Fransa)	Fransa	2016	Sol popülizm	2017:17/577
Momentum	İngiltere	2017	İşçi Partisi'ni destekleyen taban hareketi	2017:262/650 2019:202/650 (İşçi Partisi)

Kaynak: Özmen (2022:788).

Hareket partilerinin ortak özelliği siyasi partilerin etkin siyasileri tarafından değil, siyaset dışı kişiler tarafından yönetiliyor olması ve mevcutta sorunlara çözüm üretemeyen tıkanmış siyasete alternatif

çözümler sunarak dijital ortamlarda kendilerini ifade edebilmeleridir. Örneğin Podemos Madrid, Complutense Üniversitesi'nde görev yapan sol görüşlü akademisyenler tarafından 2011-2012

yıllarında İspanya'da yaşanan ekonomik krizi protesto etmek amacıyla Indignados (Öfkeliiler) hareketinin devamı olarak kurulmuş bir partidir. 2016 ve 2019 seçimlerinde koalisyonla katılma/reddetme kararlarını internet üzerinden yaptığı oylama ile kararlaştıran Podemos, dijital uygulamalardan oldukça etkin şekilde istifade etmektedir. İletişim platformlarının seçmene bu derece kolaylıkla ulaşabilmesi ve hızlı dönütlerin alınabilmesi, dijital partilerin siyasi hayata daha etkin şekilde dahil olmasının kapısını aralamıştır (Özmen, 2022:789).

4. Türkiye'de Dijital Parti Çalışmaları

Türkiye, siyasal yaşamı yönüyle oldukça gelenekçi bir kültüre sahip seçmen kitlesinin bulunduğu bir ülkedir. Kabaca bakıldığında sol-seküler kesim ve sağ-muhafazakâr kesim olmak üzere iki farklı görüş hakimdir. Batılı ülkelerde sağ görüş muhafazakarlık ve dindarlık yanında sermayedarlığı savunurken, devletin sistemin çok içinde olmadığı ve birçok sosyal konuda bireylerin kendi çabalarının olması gerektiğini ön planda tutar. Sol bakış açısında ise sosyal devlet anlayışı hakimdir. Devletin özellikle yoksul kesimlere yönelik iyileştirici desteklemeleri olması gerektiğinden yola çıkarak başta eğitim ve sağlık olmak üzere devletin topluma yönelik sorumluluk alanları daha geniş ele alınır. Bu çerçevede Türkiye'deki sağ siyaset, kısmen sol siyasetle yer değiştirmiştir. Öte yandan, Türkiye, fikirlerden daha çok liderlerin etkin olduğu siyasete sahip bir ülkedir. Lider ve çevresindeki parti yöneticilerinin oldukça güçlü olduğu bu modelde, temsili demokrasi anlayışı, liderin fikirleri ve planları doğrultusunda siyaset yapmayı tanımlarken, eleştiri ya da aynı parti içinde farklı görüşlerin yüksek sesle ifade edilmesine çok sıcak bakmaz. Bu çerçevede hangi siyasi parti olursa olsun liderin kararları ve tercihleri, o siyasi partiye oy veren seçmenlerin de görüşlerini şekillendirir.

Türkiye'deki bu geleneksel bakış açısı, her ne kadar çok sayıda siyasi partinin oluşmasına izin veren bir yapıya sahip olsa da sistemde her zaman sağ ve sol partilerin ağırlıkta olduğu bir model söz konusudur. Ancak

1990'lı yıllarla birlikte yaşanan teknoloji devrimi, Türkiye'de de iletişim ağlarının güçlenmesine ve bu yıllarda doğan neslin bakış açısının önceki nesillerden çok daha farklı olmasına yol açmıştır. 2019 verilerine göre Türkiye'de nüfusun %63'üne karşılık gelen 52 milyon kişinin aktif sosyal medya kullanıcısı olduğu tespit edilmiştir. 2023 yılı itibarıyla Türkiye nüfusunun internet erişimi %84 ve günlük internet kullanımı dünya ortalaması 6 saat 27 dakika iken, Türkiye'de 7 saat 24 dakika olarak tespit edilmiştir. İnternet erişiminde mobil telefonların kullanımının oranı ise %94.3 gibi oldukça yüksek bir oran tespit edilmiştir. Yine Ocak 2023 verilerine göre bilgiye erişmek ve öğrenmek için online video kullanımı konusunda Türkiye %59,2 oranı ile Filipinler ve Güney Afrika'nın ardından dünya üçüncüsü olarak sıraya girmiştir. Bu uygulamalardan istifade eden kişilerin önemli bir kısmı 40 yaş altı bireylerden oluşmaktadır. Üstelik toplumun %96,3 gibi oldukça yüksek bir kısmı TV programlarını internet üzerinden izlemeyi tercih etmektedir. Sosyal medya kullanımına günlük ayrılan sürenin 2 saat 54 dakika olarak hesaplandığı Türkiye'de bir ürün alırken sosyal medya network görüşlerini alan kitlenin %47.1 olduğu tespit edilmiştir (Meltwater, 2023). Bu yüksek oranlar, bireylerin TV, gazete vb. propaganda enstrümanları yanında sosyal medya etkileşimleri ile de birbirlerini etkilediklerini ortaya koymaktadır. Sosyal medya üzerinden viral olacak bir parti propagandasının Türkiye seçmeni üzerinde oldukça etkili olacağı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. 2018 yılında yapılan genel seçimlerde ise Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan geleneksel siyasi iletişim modelleri yerine dijital uygulamalardan yararlanacaklarını açıklamıştır (Marketing Türkiye, 2019). Uygulanmaya başlanan dijital propaganda Pandemi dönemi, tüm dünyada internet ve mobil uygulama kullanımının çok daha yaygınlaşmasına yol açmıştır.

Türkiye'de kurulan ilk dijital parti, Ankara Milletvekili Emrehan Halıcı² tarafından 2014 yılında kurulan Elektronik Demokrasi Parti'dir (e-Parti). Halıcı, çoğunluğu teknoloji okuryazarı gençlerden oluşan bir parti oluşturduklarını belirtmiş, bütün siyasi

² Emrehan Halıcı, 1956'da Konya'da doğmuştur. 2014 yılında Elektronik Demokrasi Partisi'ni kurmadan önce aktif bir siyaset hayatı olmuştur. 21. Dönemde TBMM'de Demokratik Sol Parti Grup Başkanvekilliği yapmış olup, 2010 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılmıştır. 21. Dönemde Konya, 23. ve 24. Dönemlerde Ankara milletvekili olarak görev yapmıştır (TBMM, 2024).

süreçlerde ve kararlarda vatandaşların internet üzerinden yapacakları görüş ve önerilerini dikkate alacaklarını belirtmiştir (Çakmak, 2014).

Ancak e-Parti'nin merkez dışında diğer il ve ilçelerde fiziksel örgütlenmesi yetersiz kalınca 2016 yılında kapatılmıştır. Bu süre zarfında Elektronik Demokrasi Partisi, herhangi bir siyasal seçime katılmamıştır (Yıldırım, 2019).

E-Parti'nin kapanması ile birlikte Türkiye'de dijital parti deneyimi emekleme aşamasında son bulmuştur. Bu noktada ifade etmek gerekir ki Türkiye'de siyasi partilere yönelik yasal düzenlemeler, Avrupa'da olduğu kadar esnek değildir. Halen yürürlükte olan yasaların düzenlenmesi esnasında bilişim teknolojileri ve dijital dünya dikkate alınmadan planlama yapıldığından dijital parti kuruluşlarına yönelik uygun olmayan bir kanuni ortam söz konusu olmuştur (Şirvanlı, 455). 24 Nisan 1983 tarihinde çıkarılan 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, uygulamaya konduğu dönemde fiziki yapılar harici bir oluşumu dikkate almamıştır. İlgili kanunun 21. Maddesinde *"kongrenin toplantı tarihinden yedi gün önce siyasi partinin ilgili teşkilatının bulunduğu binada asılmak suretiyle ilan"* edilmesi gerekliliğine atıf yapılmaktadır. Bu ifade ile siyasi bir partinin mutlaka fiziksel bir bina yapısına sahip olma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ek olarak Işık ve Işık (2021) çalışmalarında E-parti girişiminin ardından partinin *Elektronik Demokrasi Platformu* olarak siyasi parti kimliği hedeflerine devam ettiğini belirtmiştir. Bu platform aracılığıyla teknolojik ilerlemeler hesaba katılarak yeniden bir parti kimliği üzerinde çalışılmıştır.

5. Dijital Partilerin Sorunları

Dijital partiler, dijital teknolojinin yaygınlaşmasıyla siyasi hayatta daha fazla rol oynamaya başlamışlar, sıradan insanların siyasette daha fazla sesini duyurabilmelerine imkan sağlamışlardır. Bu partiler kendilerini demokrasinin eksikliklerini giderme konusunda bir çözüm olarak kabul etmekte, teknokrat ve kendi kendine hizmet eden bir model giderek daha fazla kabul görmektedir. Dijital partilerin sıradan insanları kucaklayan ve onların fikirlerine değer veren bu yönü, geleneksel partilere yönelik güvenin giderek azalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle birçok kurum dijital platformlarda karar alma süreçlerinde daha fazla etkin

katılım sağlanmasına imkân sağlayacak çözümler ortaya koymaya çalışmaktadır. Dijital platformlarda daha fazla kişinin görüşleri ile alınan kararlar, aşırı bürokrasiyi ve siyasi elitizmi önemli ölçüde azaltabileceği gibi, daha şeffaf ve demokratik bir yönetim de sağlayabilir (Gerbaudo, 2019:5). Ancak bu olumlu yönlerine rağmen dijital partiler kimi riskler de barındırmaktadır. Dolayısıyla dijital partiler tarafından seçmenler ve temsilciler arasındaki engelleri ortadan kaldıran daha doğrudan bir demokrasi vaadi söz konusu olabilmektedir. Siyasi partilerin platformizasyon yoluyla bazı örgütsel aracılık biçimlerini ve partinin tabanını ve zirvesini ifade eden 'üçüncü unsur' olarak tanımladığı parti bürokrasisini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca, sosyal medya ve uygulamalar kamusal alanda araçları yok etmektedir. Ancak, bu aracısızlaştırma sürecinin sonuçları oldukça çelişkilidir. Dijital partilerdeki uygulanma şekliyle bu aracısızlaştırma aslında bir yeniden aracılaştırma aslında bir yeniden aracılaştırma. Sadece önceden var olanın yerine yeni yüksek düzey aracılık biçimlerinin yaratılmasıdır. Bu oluşumlar gerçekten 'lidersiz' olmaktan ziyade, partinin kamusal imajını ve yönünü şekillendirmede önemli bir rol oynayan ve bu nedenle sembolik araçlar olarak hareket eden karizmatik liderler veya 'hiper liderler' tarafından gölgede bırakılırlar. Öte yandan dijital partiler parti üyeliğinin doğasını kökten değiştirmektedir. Geleneksel olarak siyasi partiler, üyelerin bir dizi kurala uymasının yanı sıra partinin yaşamına mali olarak ve kendi siyasi emekleriyle katkıda bulunmasının beklendiği oldukça resmi bir üye tanımıyla faaliyet gösterirler. Dijital partilerde durum tamamen farklıdır. Bu oluşumlar, üyeliğin mali katılardan ayrı tutulduğu ücretsiz bir kayıt modeli benimsemiştir. Örneğin, France Insoumise'e üye olmak için kişinin adını ve e-posta adresini yazması ve 'je soutiens' (Destekliyorum) düğmesine basması yeterlidir. Beppe Grillo, Beş Yıldız Hareketi'ne üye olmanın demokratik bir önlem olarak maliyetsiz olduğu gerçeğini sık sık ifade edilmektedir. Ancak herkesin ücretsiz kayıt olmasına izin verilmesi gerçeği, dijital partilerin hızlı büyüme hırsını da kamçulamaktadır. Dijital partiler bunu yaparken, MoveOn, Change.org veya Avaaz gibi dijital savunuculuk örgütlerinin 1990'ların sonundan beri izlediği modeli taklit ederek, internet kullanıcılarını yalnızca e-posta listelerinde yer almayı kabul etmeleri ve

herhangi bir zamanda herhangi bir etkinliğe katılmaları (örneğin bir dilekçeyi imzalamaları) karşılığında 'üye' olarak kaydediyorlar. Bu ise daha gevşek ve sadece destekleyici sayısından ibaret bir kalabalığın oluşmasından başka bir sonuç ortaya koyamamaktadır (Gerbaudo, 2021:181).

Sarphan Uzunoğlu'nun (2019) Paolo Gerbaudo ile yaptığı röportajda Gerbaudo sosyal medya üzerinden örgütlenen dijital partilerin taşıdığı riskleri açıklamıştır. Buna göre dijital partilerin en önemli sorunları arasında tüm parti mensuplarının bilgilerinin parti çalışanları tarafından gözlemlenmesi ve kontrol edilmesi anlamına geldiğini belirtmiştir. Bunun yanında beklenti anketlerinin sıkı şekilde takip edilmesi ve katılımcıların memnuniyetini sağlama çabası nedeniyle ideolojik siyasi bakış açısının yerini adeta bir firma-parti modeline evrilebilme ihtimalinin varlığıdır. Gerbaudo, dijital partilerin gelecekte her karar için referandum talep eden ya da diktatöryal eğilimler gösteren partilere dönüşebilme riski olduğunu altını çizmiştir. Bu olumsuz ihtimallere karşın dijital partilerin demokratik partiler olarak daha fazla katılımcıyı çekme potansiyeli olduğunu ve gelecekte siyasi süreçlerde daha fazla söz sahibi olabileceğini belirtmiştir.

6. Sonuç

Temsili demokrasinin belki de en önemli eksikliklerinden birisi, toplumun tüm katmanlarının doğrudan siyasi süreçlere katılamaması ve ancak seçimlerde oy verdikleri siyasetçilerin siyasi söylemleri üzerinden kendilerini ifade edebilme imkânı bulabilmeleridir. Elbette seçmenin oy verdiği her siyasetçinin her konuda birebir kendi görüş ve önermelerini ifade etmesi mümkün değildir. Gelişen teknoloji ve iletişim imkanlarının artması ile birlikte son yıllarda sosyal medya üzerinden iletişim önemli ölçüde gelişmiştir. Çeşitli internet platformlarında örgütlenen bireyler, her alanda görüş ve önerilerini doğrudan hedef aldıkları kişi ve kurumlara derhal iletebilme imkanına sahiptirler. Bu kolaylık, demokratik sistemlerde siyasi görüşlerin doğrudan beyan edilebilmesine de imkân sağlamaktadır. Bu çerçevede örgütlenen bireyler dijital partilerin ortaya çıkmasına yol açmışlardır. Geleneksel anlamda lider partisinden farklı olarak belli bir yönetici kesimin etkin şekilde siyaset yapmadığı, hemen her konuda parti mensuplarının görüş ve önerilerinin dikkate

alınarak ortak akıl ile siyasetin yapıldığı çoğulcu bir model olan dijital partiler son yıllarda özellikle gençler arasında daha fazla rağbet görmektedir. Konvasiyonel partilerden farklı olarak mevcut sisteme bir baş kaldırı ve eleştiri niteliğinde doğan bu partiler, İspanya ve İtalya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde oldukça etkin siyaset yapmaktadırlar. Türkiye'de de bu alanda girişimler yapılmış olmakla birlikte mevcut siyasi ortamda etkili bir görünüm henüz ortaya çıkmamıştır; zaten mevcut sistem de dijital partilerin oluşumuna çok fazla imkân sağlamamaktadır. Teknolojik okuryazarlığı olan genç kitle tarafından kendisine giderek daha fazla taraftar bulan dijital partiler yerine Türkiye'de mevcut geleneksel partiler sosyal medya platformlarını çok daha etkin şekilde kullanarak seçmenlerin gönlünü kazanmaya ve onların talep ve beklentilerini bu yolla doğrudan öğrenmeye çalışmaktadır. Tüm siyasi partiler internet üzerinden yaptıkları çeşitli anket çalışmaları seçmen görüş ve beklentilerini en yakın şekilde takip etmeye ve onların beklentilerine uygun politika üretmeye çalışmaktadırlar. Mevcut kanunlarda yapılacak düzenlemelerle Türkiye'de de dijital parti etkinliğinin artması beklenmektedir.

Kaynakça

- Çakmak, F. (2014). *Elektronik Demokrasi Partisi kuruldu*. Anadolu Ajansı, 26.11.2014. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/elektronik-demokrasi-partisi-kuruldu/97920#>
- Dommett, K.; Fitzpatrick, J.; Mosca, L.; & Gerbaudo, P. (2020). Are digital parties the future of party organization? A symposium on the digital party: Political organization and online democracy by Paolo Gerbaudo. *Italian Political Science Review*, 26 March 2020, 1-14.
- Gerbaudo, P. (2019). *Digital party: Political organization and online democracy*. London, Pluto Press.
- Gerbaudo, P. (2021). Digital parties and their organizational challenges. *Ephemera-theory and politics in organization*, 21(2). www.ephemerajournal.org.
- Gunther, R. & Diamond, L. (2003). Species of political parties: A new typology. *Party Politics*, 9(2), 167-199.

Işık, S. K. & Işık, A. (2021). *Yeni bir siyasi parti türü olarak siyasi partiler*. İstanbul Hukuk Mecmuası, 79(2), 1-26.

Lobera, J., & Portos, M. (2020). Decentralizing electoral campaigns? New-old parties, grassroots and digital activism. In *Understanding Movement Parties Through their Communication*(pp. 93-114). Routledge.

Lucardie, P. & Rihoux B. (2008). *Chapter-1: From amateur-activist to Professional-electoral parties: On the organizational transformation of green parties in western democracies*. İçinde: *Green Parties in Transition-The End of Grass-roots Democracy*. Ed. E.G. Frankland, P. Lucardie and B. Rihoux. Routledge Publishing Limited, 1-30.

Marketing Türkiye (2019). *Siyasette yeni dönem: Dijital propaganda*. 23 Mart 2019. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/siyasette-yeni-donem-dijital-propaganda/>

Meltwater (2023). *Digital 2023 Global overview report*. <https://wearesocial.com/wp-content/uploads/2023/03/Digital-2023-Global-Overview-Report.pdf>

Mercea, D. & Mosca, L. (2021). Understanding movement parties through their communication. *Information Communication and Society*, 24(10), 1327-1343.

Özmen, Y. P. (2022). Dijital Çağda Siyasal Katılım: Toplumsal Hareketler ve Siyasi Partiler. *Mülkiye Dergisi*, 46(3), 767-793.

Şen, A.F. & Şen, F. (2023). Türkiye’de Dijital Siyaset: Siyasal Partilerin Dijital Demokrasi Pratikleri. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), Ekim 2023, 490-509.

Şirvanlı, T. (2021). Siyasetin “E” hali: Dijital partiler üzerine bir değerlendirme. İçinde *Dijitalleşen Dünyada Siyasal İletişim*. Ed. T. Yazıcı, İ. Karlı ve Z.B. Dondurucu, *Literatürk Academia*, 455-463.

TBMM (2024). “Mehmet Emrehan Halıcı - 24. Dönem Ankara Milletvekili” (<https://www.tbmm.gov.tr/milletvekili/milletvekilidetay?DonemId=f72877c2-f50a-037b-e050-007f01005610&Id=f72877c2-c1d6-037b-e050-007f01005610>). Erişim Tarihi: 01.07.2024).

Uzunoglu, S. (2019). Interview with Paolo Gerbaudo on digital parties: The era of hyper leaders and start-up parties. *Journal of Cultural Studies, Faculty of Communication, Hacettepe University 2019*, 6(2): 545-551.

Van Selm, M.; Jarkowski, N.W.; & Tsaliki, L. (2002). Political parties online: Digital democracy as reflected in three Dutch political party web sites. *Communications*, 27, 189-209.

Yıldırım, U.T. (2019). Siyasi Partilerin Teknolojik Türü Olarak E-Parti: Türkiye İçin Bir Model Önerisi, 1. Uluslararası İletişim ve Yönetim Bilimleri Kongresi 26-28 Eylül 2019.

Yıldırım, A. (2022). Enformasyon çağında gözetim toplumu: Facebook Cambridge Analytica skandalı. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 6(2), Mayıs 2022, 104-112.

Zariç, S. (2021). İtalyan Siyasetinde Dijital Medya Destekli Sıra Dışı Bir Popülist Parti Deneyimi: Beş Yıldız Hareketi. *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*. 7(45), 2015-2023.

Kitap İncelemesi • Book Review

Üniversite Felsefesi ve Türkiye'nin Yükseköğretim Sorunu

Süleyman Doğan *

Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye. ORCID: 0000-0003-1825-2583.

Prof. Dr. Durmuş Günay'ın birbirinin devamı olarak kaleme aldığı, "Üniversite Felsefesi" ve "Türkiye'nin Yükseköğretim Sorunu" isimli iki bilimsel kitabı Büyüyenay Yayınları tarafından neşredildi. Yazar Durmuş Günay'ı biraz yakından tanıyalım. Günay, 1953'te Isparta'nın Sütçüler ilçesinde doğdu. İstanbul Teknik Teknik Üniversitesi'nden mezun oldu. 1976 yılında Makina Mühendisi oldu. 1987-2000 yıllarında, Sakarya'da, İTÜ Sakarya Mühendislik Fakültesi ve Sakarya Üniversitesi'nde çalıştı. 1999 yılında Zonguldak Karaelmas Üniversitesi'nde profesör oldu. Öğretim üyeliğinin yanı sıra, 2003-2006 yıllarında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda ve 2006-2008 yıllarında da Ulaştırma Bakanlığı'nda Bakan Danışmanı olarak çalışmıştır. 5 Şubat 2008 yılında YÖK üyeliğine atanmıştır. 13 Mart 2008-2016 tarihleri arasında YÖK Yürütme Kurulu üyeliği yapmıştır. Evli ve dört çocuk babasıdır. Halen Maltepe Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Prof. Dr. Durmuş Günay'ın kaleme aldığı her iki kitapta özellikle yükseköğretim ve eğitim ile ilgili çeşitli zamanlarda yazdığı makalelerden oluşuyor. YÖK'ün büyük şeytan gibi taşlandığını ifade eden Profesör Durmuş Günay, "YÖK adeta üniversiteler için

onların hatalarının üzerine yıkıldığı bir paratonerdir. YÖK'ü eleştirmek bir gelenektir. 'Sorunların kaynağı YÖK'tür' denir, ancak çözüm önerisine pek rastlayamazsınız. Herkes kendi zaviyesinden sorunun bir cephesine bakmaktadır, bütününe değil. Sorunlar çözmekle tükenmez." 'Hayat sorun çözme süreci...' olduğunu belirten Prof. Dr. Durmuş Günay, "Sorunsuz bir yükseköğretim sistemi yoktur. Sorunlar gelişmenin dinamiğidir. Sorunların tükeneceği bir yanılsamadır. Bir sorun çıktığında hemen yasal düzenleme talebi öne sürülür. Sistem ve onu uygulayacak insan kaynağı birlikte sonuç verebilir. Hangi düzenlemeyi yaparsanız yapın insan kaynağınız uygun ve yeterli değilse, sonuç alınmaz. Sorunları kâğıt üzerindeki yasa maddeleri çözmez, insan çözer."

"YÖK kaldırılamaz"

YÖK'ün kaldırılıp kaldırılamayacağını konusunda Profesör Günay, YÖK kaldırılamaz diyor ve devam ediyor: "YÖK'ün yaptığı çok iş vardır. Bunları bir kurumun yapması zorunludur. Millî Eğitim Bakanlığını veya Maliye Bakanlığını kaldırabiliyorsanız, YÖK'ü de kaldırabilirsiniz. YÖK değil de adını mesela YEK yaparsınız ama YÖK'ün fonksiyonunu yapacak bir kuruma ihtiyaç

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: sudogan@yildiz.edu.tr

Atif: Doğan, S. (2024). Üniversite Felsefesi ve Türkiye'nin Yükseköğretim Sorunu, *Journal of Economics and Political Sciences*, 4 (1), 44-50.

kaçınılmazdır. YÖK, her yıl bir Bakanlıktan daha çok evrak işlemektedir. O nedenle YÖK kaldırılamaz. Herkes kendi zaviyesinden sorunun bir cephesine bakmaktadır, bütününe değil. Kendi ilgi alanı olan parçayı bütünün kendisi sanıyor. Vardığı yargıları bütüne teşmil etmektedir. Mevlana'nın körlerin fil tasvirinde olduğu gibi.”

YÖK'ün kuruluşundan bugüne değerlendirme yapan Prof. Dr. Durmuş Günay, “YÖK, kurulduğunda, Yükseköğretimde brüt okullaşma oranı yüzde altı idi. Şimdi, yüzde 100'e yaklaştı. Türkiye'nin her iline üniversite kuruldu. Bu başta siyasi irade ve sonra YÖK sayesinde oldu. Zaman okunu geri çevirip, YÖK'ün olmadığı durumu da gözlemleyip ikisini karşılaştırabilseydik daha isabetli bir karşılaştırma yapabilirdik. Sosyal olaylar tekrarlanamıyor. Olan durum ile başlangıcı karşılaştırabiliyoruz. 1933'ten 2003'e kadar, 70 yılda 76 üniversite; 2003'ten 2017'ye kadar 14 yılda 106 üniversite kuruldu. Bunlar çok önemli gelişmelerdir.”

Genişledik. Şimdi derinleşme vakti!

Kitapta, ‘Yükseköğretimde yeterince yatay genişledik bunun kalite ve derinleşme neresinde ve dünya ile rekabet edebiliyor muyuz?’ sorusuna ise Prof. Dr. Durmuş Günay şöyle cevap veriyor: “Bu gelişmeler olmasaydı daha kaliteli mi olacaktı yükseköğretim? Genişledik şimdi derinleşme vakti. Toplumun birikmiş bir yükseköğretim talebi vardı. Demokratik toplumlarda, toplumun talebine, kolektif aklın icabına duyarsız kalınmaz. Dünya ile elbette rekabet edebiliriz. Etmek zorundayız. Yükseköğretim alanında ölçü ve ölçütler yerel değil uluslararası ölçü ve ölçeklerdir. Yerelde konumlanacaksınız ama, evrensel ölçekte insan yetiştireceksiniz, bilim ve teknoloji üreteceksiniz. Küresel ölçekte olmayan yerelde de yaşayamaz olduğu bir Dünya'dayız. Dünya akışkanlaştı. Herakleitosçu bir Dünya oldu. Her şey akıyor. ‘Pante rei/Omnia fluit. (Her şey akar/tüm akar)’ İnsan, sermaye, kültür ve bilim her şey akış halinde. Bir yerde bir eksiklik varsa orası hemen dolduruluyor.”

Bilim iltifat ister!

Her iki kitapta da Türkiye'nin her alanda çalışan bilim adamlarının olduğuna dikkat çeken Profesör Günay, “Bilim adamlarımız başkalarında daha az çalışıyor değil. Ancak, eğitim-öğretim yükleri çok fazla. İmkanlarımız, kaynaklarımız başkalarına göre, göreceli olarak biraz daha kısıtlı. Ama bir kalkış noktasında olduğumuzu düşünüyorum. Bilim, iltifat görmek ister. İltifat edilmeyen yerden bilim kaçır. Bilim tarihinden biliyoruz ki bilim esenlik ister, sükunet ortamında neşvü nema bulur. Bu günkü Özbekistan topraklarının, Harezmi, Semerkant bölgelerinin yetiştirdikleri, İbn Sina, Farabi, Biruni, Ali Kuşçu, Harezmi, Ali Şir Nevai, Uluğ Bey'in ve daha nicelerinin yaşadığı dönemlere baktığımızda, bilim ikliminin mevcudiyetini görüyoruz. Üniversite, yüksek vasıflı insan kaynağı yetiştirecek ise, insan ve eğitim nedir sorusunun cevabını hesaba katan bir eğitim-öğretim düzeni olmalıdır. Üniversite; coşku, incelik, nezaket, yücelik, derinlik, idealizm ve adanmışlık ister; mensuplarından farklı olmayı değer saymayı, etik duyarlılık bekler. Ben Türkiye'nin geleceğinden ümitliyim” dedi.

Üniversite sorunu

YÖK yürütme kurulu eski üyesi ve Maltepe Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Durmuş Günay tarafından kaleme alınan ve Büyüyen Ay yayınları arasından neşredilen, “Üniversite Felsefesi ve Türkiye'nin Üniversite Sorunu – Trajik Bir Yolculuk” isimli iki kitabını da dikkatle okudum. Profesör Günay'ın her iki eserinde de hem teorik bilgiler ve hem de pratik uygulamaya dönük öneriler yer alıyor. Kitapların geneline bakıldığında hocanın 1999'dan başlayıp 2018 yılına kadar çeşitli yerlerde neşredilmiş veya sunulmuş makalelerinden oluşuyor. Günay hocamız yirmi yılın hasılatını iki eserde toplamış görünüyor.

Hakikat bilgisi

Her iki kitabın münderecatında yükseköğretime hem eleştiri hem de öneriler var. Her iki durumda dengeli bir şekilde verilmiş. Yani ne kadar eleştiri varsa o kadar da öneri var diyebiliriz. Bu da kitaba ayrı bir

güzellik katıyor. Kitapta özellikle üniversite kurumunun altı çiziliyor: “Üniversite, bir toplumda değer statüsü itibariyle, kurumsal olarak, en üst bilgi kurumudur. Bilginin üretilmesi (araştırma), iletilmesi (eğitim) ve yayılması (yayın) şeklinde bütün boyutları ile “üniversite” hakikatin peşindedir ve onu aramak en temel amaçlarındandır. Hakikat, genelde varlığın tümel (külli) bilgisidir. Üniversitenin temel karakteri, onu kendisi yapan en temel vasfı, varlığın külli bilgisine ulaşmaya çalışması ve bu çabaya sadakatle hizmet etmesidir. Ülkemizde bir kurum olarak üniversite yaklaşık iki yüz elli yıldır açılıp kapanmalar, reformlar ve düzenlemeler yaşamaktadır. Hiç bitmeyen bir eğitim ve üniversite sorunumuz vardır.”

“Üniversite Felsefesi” ve “Türkiye’nin Yükseköğretim Sorunu” ismini taşıyan iki kitapta, üniversite sorununun temelinde yer alan “düşünce derinliği zafiyeti”ne çeşitli örneklerle ortaya konuluyor. Her iki eserde de, üniversite kurumunun varlık amacı hakkında bir bilinç meydana getirme, onun varoluşunda bulunması elzem olan düşüncelerin, felsefi arka planın neler olması gerektiğine işaret ediliyor. Ülkemizdeki üniversite kurumuna ait uygulamaları, mesleki tecrübelerinin eşliğinde felsefi olarak değerlendirmekte, "olan"ı günışığına çıkarırken "olması gereken" konusunda fikri alternatifler sunan Durmuş Günay, “Varoluş, bir ortama muhtaçtır. Ortam ile işaret etmek istediğimiz, toplum ve kültürdür. Toplumu yaşatan ve içinde bulunduğu toplumun varlığını belirleyen bir kurum olarak üniversite, varoluşunu ve yaşamasını içinde bulunduğu topluma ve kültürüne borçludur. Bu kitap, üniversite kültürüne katkı yapmayı amaçlamaktadır” diyor.

Üniversite meselesi...

Üniversite meselesi gerçekten bir memleket meselesidir. Durmuş Günay Hoca bu konuda bakınız kitabında meseleyi nasıl ele alıyor: “Üniversite, bir toplumda en derin bilgi kurumudur. Üniversite; bilginin üretilmesi (araştırma), iletilmesi (eğitim) ve kamu hizmeti (yayın+danışmanlık) şeklinde bütün boyutlarıyla, bilgi ile meşgul olan bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Bilgide amaç

“doğruluk”tur. Estetikte amaç “güzellik”, etik (ahlak felsefesi) alanında amaç “iyilik”tir”. Doğruluk, güzellik ve iyiliğin tek vücut halinde birlikteliği de “hakikat” olarak vasıf edilmektedir. Bu yüzden bir kurum olarak üniversite ve onu meydana getirenler, hakikati arayanların topluluğudur. Hakikat, varlığın tümel (külli) bilgisi olup doğruluk, güzellik ve iyilik bir bütün halinde bu külli bilgide ortaya çıkar. Üniversite ise varlığını bu külli bilgiye adanması gereken ve onu sadakatle aramaya çalışan kurumsal bir yapıdır. Onun en temel özelliği bu olmalıdır. Bu eser, üniversitenin bu temel özelliğini dikkate alarak ülkemizdeki üniversite pratiklerini değerlendirmekte ve sorgulamaktadır. Böylece bitimsiz bir anlama çabası geliştirmeyi amaçlamaktadır.”

Üniversite öncelikle felsefi derinliğe sahip olmalı. Üniversitelerimizin misyonları doğrultusunda felsefi bir zemin üzerine oturan, bilinçli bir şekilde organize edilmiş bir akademik yapıya sahip olduğunu söylemek zordur (Sayfa 46). Türk yükseköğretim kurumlarının en önemli sorunu, üniversite ile toplum arasındaki bağların yeterince kurulmamış olmasıdır. Üniversite ile iş dünyası (ekonomi, endüstri) ve toplum arasında aktif bağlar olduğu söylenemez (Sayfa 48). Türkiye’de Üniversite Sorunu kitabında yazar Durmuş Günay yükseköğretim alınan her meseleye değinmiş, tarihi bir perspektif sunarak günümüzdeki üniversite sorununu dile getirmiş ve yer yer de çözüm önerilerini ortaya koymuştur. Üniversite sorunu kitabı 316 sayfadan oluşuyor. Kitapta, her bir konunun ve müstakil makalenin sonunda kaynakça ve sonunda da alfabetik dizin verilmiştir.

Üniversitelerin bir felsefesi var mı?

Felsefenin temelleri Antik Yunan’a kadar giderken üniversite kurumu bir sistem olarak Nizamiye Medreseleri’nde vücut buluyor. Ortaçağ boyunca İslam dünyasında ilim merkezlerinde mülhem Batı dünyasında bugünkü üniversite formuna dönüşüyor. Durmuş Günay karşılaştırmalı bir yaklaşımla tarihsel gelişimi verdikten sonra bugünkü üniversite felsefesini irdelerken tenkitçi bir yaklaşım ortaya koyuyor. Ülkemizde

Darülfünun'dan bu yana yaşanan gelişmeleri ele alırken yaşanan sorunlar üzerinde duruyor. 1933 ve 1981'de uygulanan en önemli üniversite reformlarının temel özelliği, mevcut siyasi sistemi destekleme beklentisi üzerine oturmaktadır. Oysa üniversitelerin en çok ihtiyacı olan şey bilimsel özerkliliktir. Bu üniversitenin yönetimle olan ilişkiyle ilgilidir. Bir de kurumun kendi içindeki sorunları vardır ki bunlar işin esasını teşkil etmektedir. Bu da zihniyet ve felsefe ile ilgilidir.

Tuba Ağacı Nazariyesi

Durmuş Günay'ın, "Üniversite Felsefisi" kitabı Osmanlı maarif nazarı (1910-1912) Emrullah Efendi ile başlatıyor: "Üniversite, daha üstü olmayan toplumun en üstü kurumudur. Bizim tarihimizde, Emrullah Efendi (1859-1914) II. Meşrutiyet döneminde, Tuba Ağacı Nazariyesini ortaya atar. Tuba ağacı, kökleri yukarıda, dalları ve meyveleri aşağıda olan cennet dilinin meyvelerini kolayca yediği cennet bağı bir ağaçtır. Bu ağacın kökü üniversitedir. Kökler göklerde. Eğitim reformu için önce üniversiteden başlatılmalıdır. İnsan aklının doğruya yolculuğu, yukarıdan aşağıya doğrudur. Düşünme/akıl yürütme, tümelden tekile doğrudur. Aklın doğru kullanımı için mantığın verdiği geçerli akıl yürütme dedüksiyondur (Sayfa, 12).

Akademiye var eden en önemli fail neden akademisyendir. Bir üniversite için hayati öneme sahip olan faktör yüksek vasıflı akademisyendir. Yükseköğretimde bütün unsurların odak noktası iyi yetişmiş araştırmacı ve eğitimci akademisyendir. Lisansüstü eğitim yeterince ciddiye alınıp önem verilmelidir. Hem idari görev vb. sebeplerle hem de sorumluluk konusundaki zafiyet dolayısıyla öğrenciye yeterince zaman ayrılmamaktadır. Danışmanlık ve yöneticiliğe yeterince odaklanmayan hocalara danışmanlık verilmelidir (Sayfa,125).

Nepotizm (Adam kayırma)

Prof. Dr. Durmuş Günay kitabında, Akademik çevrelerde, kendi mezunlarını o kurumda akademisyen olarak işe almayı öncelemek gibi yaklaşımlar, kurumun beklenen sağlıklı gelişimini zorlaştırdığına

dikkat çekmektedir. Yabancılar bu duruma 'Intellectual inbreeding' demektedir. Akademik kendileşme, entelektüel akraba yetiştirme veya akademik akrabalık diye ifade edilen bu kavram, bir üniversitenin akademik alanda kendi mezunlarını akademisyen olarak işe alma uygulamasıdır. Genellikle bu durum akademi için dar görüşlü ve sağlıksız bir uygulamadır. Bir kişinin diplomalarını aldığı üniversitede emekli oluncaya kadar çalışmakta oluşu, üniversiteye veya ilgili birim/sektör/toplum vs. gibi parçalara üstün fayda sağlaması şartı ile olmalıdır. Öğrenciliği ve akademik hayatı boyunca aynı üniversitede bulunan akademisyenlerin bunu övünç sayması, hatta başka hiçbir kurumda çalışmayışlarını adeta ayrıcalıklı ve seçkin bir pozisyon gibi görmesi de maalesef istisna olmanın ötesine geçmiştir. Inbreeding statüsünde hocaların azami sınırları olmalıdır (her bölüm ya da akademik birimlerde %10'u geçmemesi gibi). Ayrıca aynı aile üyelerinin aynı üniversitede hatta aynı bölümde yer almaları ayrıca üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Nepotizm, kayırmacılık veya bezdirme (mobbing) üniversitelerin için çok ciddi sorun oluşturmaktadır. Günay kitabında bu sorunu şöyle dile getiriyor: "Akademik istihdamda liyakat değil, yakın ilişkilerin ve kayırmacılığın rol oynaması, üniversitede çürütücü sonuçlara yol açar. Akademik alanda yakın ilişkiler, karar vericilerin adil davranmamasına yol açmaktadır. Kimi zaman liyakat değil ilişki öne çıkmaktadır (Sayfa, 126).

Yedinci nesil üniversite

Yedinci nesil üniversite, örneğin Türk Üniversite Sistemi'nin mevcut yapısına ek olarak, şu yeni birimleri sahip olacaktır: Araştırma Enstitüsü (AE), Felsefe Fakültesi, Dil Fakültesi, Bilişim ve İletişim Fakültesi ve Uygulamalı Bilimler Fakültesi (Sayfa, 147). Yedinci Nesil Üniversitelerin müfredat programlarını da kitabında ile alan Profesör Durmuş Günay, "Üniversitelerdeki bütün fakültelerde bir yıl hazırlık olmak üzere beş yıl olmalıdır. Her bölümün programında Bilim Felsefesi, Bilim Tarihi ile Dil Eğitimi (klasik diller+modern diller) verilmelidir (Sayfa 158).

Üniversitenin misyonu dile getirilirken ilk önce araştırma misyonu dile getirilmelidir. Buna karşın, Türkiye’de üniversitenin bünyesinde araştırmaya hasredilmiş kurumsal bir birimin bulunmaması ilginçtir (Sayfa, 160).

Türkiye’nin belki de en kronik sorunu eğitim, özellikle yükseköğretimdir. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar beş Darülfünun kuruldu ve kapandı. Cumhuriyet’ten sonra, üniversite sisteminde çok sayıda değişiklik yapıldı. Ama sorunlar hala orada durmaktadır. Bize göre bunun temel nedeni, çözümü doğru yerde aramamaktadır. İkincisi kültürümüze araz olan derinlik zaafı veya yüzeyselliktir (Sayfa, 162).

Modern üniversite, modern bilim için örgütlenmiştir. İnsan, Tanrı ve tabiat ölçüsünde, modern bilim Tanrı ile bağlarını koparmıştır. Dolayısıyla, modern bilim epistemolojisi, insan ve tabiat ikilisinden oluşan bir ontolojiye dayanır. Yedinci Nesil Üniversite Sezai Karakoç’un deyimiyle, Medeniyetimizin Üniversitesinin diriliş: “Diriliş Üniversitesi” olacaktır. Üniversite mekanik bir yapı, bir kurallar bütünü değil, öncelikle bir niteliktir, ruhtur. Ülkemizin en önemli sorunu kendine değil daha çok Batıya bakan, bu yüzden özgüvenini yitiren bir zihinsel yapının oluşturduğu derinlik ve özgüven zafiyetidir. Üniversitenin öncelikle hakikati arayan kurum ise, felsefi bir zemine oturtması şarttır. Çünkü felsefe hakikat arayışıdır (Sayfa, 164).

Akademisyenler

Akademisyenler konusunda önemli bilgi vererek değerlendirmede bulunan Prof. Dr. Durmuş Günay, “Üniversitemizin tarihi boyunca, üniversite ne ise ve ne için ise öylece halis bir tutum ile yapılandırılmamış ve öyle yürütülememiştir. Üniversite yaşanan terör olayları konusunda, üniversite içinden akademisyenlerin desteği olmadığı söylenemez. Üniversite, sadece dışından gelen tehditlerle değil, kendi akademisyenlerin iç tehditlerine de maruz kalmıştır. Meslektaşlarını ihbar etmeler, öğrenci hareketlerini yönlendirme, teşvik ve kışkırtmalarla kendi ideolojileri doğrultusunda öğrencileri yönlendirmişler

veya kullanmışlardır. Tutarlılık ve etik ilkeler konusunda hassasiyet gösteren yürekli akademisyenleri istisna tutarsak, kimi akademisyenler bir yandan özerklik ve özgürlük söyleminde bulunurken, öte yanda, otorite karşısında, doğruyu savunma yürekliliği göstermek yerine boyun eğmişlerdir veya olmadıkları gibi görünmek tavrını sergilemişlerdir.”

Evren’e verilen doktora payesi

Üniversite yönetimleri her dönem hükümet ve devlet yöneticilere konum almaktan geri durmamışlardır. İşte kitapta bununla ilgili çarpıcı bir örnek olarak, 12 Eylül sonrasında, darbenin lideri Kenan Evren’e İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi oy birliğiyle Doktora ve Profesörlük unvanı (2 Aralık 1982) tevdi etmişlerdir. Bükemedikleri eli öpenler, bükemedikleri eli acımazca kırmışlardır (Sayfa 171). Üniversite, kendimiz tarafından ortaya konulan bir felsefi zemin üzerine veya tercih edeceğimiz bir felsefeye göre, inşa edilmeli ve yönetilmelidir. Bilim felsefesi, eğitim felsefesi ve kamu hizmetlerine dair felsefe göz önüne alınmalıdır. Endişe verici olan, akademik camianın büyük bir kesiminin, yükseköğretim felsefesi bir sistem olarak tasarlanması konusunda kaygı çekmemesidir. Türkiye’nin başaramadığı en önemli konu, eğitim ve yükseköğretim melesedir. Türkiye’nin eğitim ve yükseköğretim sistemini tasarlayacak, kendi düşüncülerini, filozoflarına acil ihtiyaç vardır. Aktarma sistemlerle işi götüremeyiz. Türkiye, bilim ve teknoloji üretmek ve yüksek düzeyde insan yetiştirmek durumundadır. Sıradanlıktan kaçınmalı, orta düzeyde insan tuzağına yakalanmamalıdır. Ülkeler arasındaki düzeyin, bilim ve teknoloji üretimi ve yüksek nitelikli insan yetiştirme kapasitesi ile kıyaslandığı bir dünyada yaşamaktayız.

Mevlana Pergeli

Durmuş Günay, zihniyetle ilgili sorunları ele aldıktan sonra çözüm önerileri üzerinde yoğunlaşıyor. “Aktarma sistemlerle işi götüremeyiz” diyor: “Üniversite, kendimiz tarafından ortaya konulan bir felsefi zemin üzerinde inşa edilmeli ve yönetilmelidir. Bilim felsefesi, eğitim felsefesi ve kamu hizmetine dair felsefe göz önüne alınmalıdır. Eğitim

kadar kendini merkeze alması, kendi toplumuna dokunması ve kendi kültüründen beslenmesi gereken başkaca bir kurum yoktur. Kendince olmak, Dünyadan soyutlanmak anlamında değildir. Bütün kültürler kaçınılmaz olarak birbiriyle alışveriş içindedir.(...) Üniversite, bir ucunu kendi bulunduğu yere batırıp öteki ucu evrensel boyuta kadar helezonvari genişleyen Mevlana pergeli gibi yürütülmelidir.” “Felsefeye dayanmak bir sistem kurmaktır. En uçtaki ayrıntı bile üniversitenin dayandığı felsefenin uzantısı olarak tasarlanmalıdır. Fakülteler, bölümler, müfredat, terminoloji, hepsi bir anlam bütünlüğü içinde olmalıdır. Araştırma ve eğitim bir felsefi sisteme göre yapılmalıdır.”

“Endişe verici olan, akademik camianın büyük bir kesiminin, yükseköğretimin felsefi bir sistem olarak tasarlanması konusunda kaygı çekmemesidir.” “Türkiye'nin başaramadığı en önemli konu eğitim ve yükseköğretim meselesidir. Türkiye'nin eğitim ve yükseköğretim sistemini tasarlayacak, kendi düşünürlerine, filozoflarına acil ihtiyacı vardır. (...) Türkiye bilim ve teknoloji üretmek ve yüksek düzeyde insan yetiştirmek durumundadır. Ülkeler arasındaki düzeyin, bilim ve teknoloji üretimi ve yüksek nitelikli insan yetiştirme kapasitesi ile kıyaslandığı bir dünyada yaşamaktayız.”

Üniversitelerin hesap verebilir ve şeffaf yapılara dönüştürülmesi, stratejik planlarında ölçülebilir ve gerçekçi başarı ölçütlerinin tanımlanması ve bunların kurumsal kültür haline getirilmesi önemlidir. Liyakate dayalı bir yaklaşımın daha belirgin biçimde uygulandığı ortaya konmalıdır. Üniversite öncelikle felsefi derinliğe sahip olmalı. Üniversitelerimizin misyonları doğrultusunda felsefi bir zemin üzerine oturan, bilinçli bir şekilde organize edilmiş bir akademik yapıya sahip olduğunu söylemek zordur. Türk yükseköğretim kurumlarının en önemli sorunu, üniversite ile toplum arasındaki bağların yeterince kurulmamış olmasıdır. Kampüsler kışla mantığıyla yapılmıştır. Bunun örneklerini Anadolu'da görmek mümkündür. 1992 yılında kurulan üniversitelerde bu oldukça barizdir ve askerler kampüs yerinin oluşmasında etkin rol oynamışlardır.

Sorunlar ve Öneriler

Her iki kitapta da sorunlara çözüm öneriler sunulmuştur. Üniversite misyonu olan bilim üretme, eğitim verme ve kamu hizmeti yapmak için; bilimin, eğitimin ve kamu hizmetinin neliğine (ne olduğuna) dair felsefi bir zemin üzerine oturan, bilinçli bir akademik örgütlenme yapısına sahip olmalıdır. Örneğin; bilimin paradigmalara ile yürütüldüğünü ileri süren bilim felsefesi benimsenirse, üniversite, paradigmayı paylaşan bilim topluluğu (scientific community) oluşumuna elverişli bir ortama ve örgütsel yapıya sahip olmalıdır. Üniversitelerimizin şu an misyonları doğrultusunda felsefi bir zemin üzerine oturan, bilinçli bir şekilde organize edilmiş bir akademik yapıya sahip olduğunu söylemek zordur.

Bir temel sorun, “kifayetsizliklik ve güvensizlik hissi” olarak tanımlanabilir. Bu ifade ile kendi kültürümüze ve değerlerimize karşı negatif bir tutum ile yaklaşılması ve Batıya yönelik her şeyin kritik edilmeden kabullenilme eğilimi sonucu yaşanan özgüven yitimi ifade edilebilir. Akademia'da yaşanan bu ruhsal yıkımın yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasında ve sanat üretimi konusunda öldürücü bir etki yaptığını değerlendiriyoruz. Çünkü kendine özgüveni olmayanın yaratıcı yeteneği iş görmez hale gelmektedir. Bu çerçevede, 1933 Üniversite Reformu sırasında Türkiye'ye gelen ve 18 yıl Türk üniversitelerinde hocalık yapmış olan Prof. Dr. Philip Schwartz, Türkiye'de Üniversite Reformlarının neden başarısız olduğu konusunda şöyle yazmaktadır (1951): “18 yıl Türkiye'nin her tabakasıyla yaptığım sıkı temaslardan edindiğim izlenimler neticesinde, üniversite reformunun başarısızlığında iki mühim ve Türk Tarihiyle izah edilebilen faktörün en büyük rolü oynadığına inanıyorum: Biri Türk aydınlarının birçoğunda derin kökleri olan kifayetsizlik (yetersizlik) hissidir. İkincisi de, gerek aydınların gerekse halkın birçok unsurlarındaki Türk milletinin mukadderatını idare edenlere karşı mevcut olan itimatsızlıktır”.

Türk yükseköğretiminin en önemli zaaflarından biri de fikri buluşlar, patent ve patentlerin ürüne dönüşmesi bir başka ifadeyle teknoloji üretimi konusundadır. Türk üniversitelerinin son yıllarda, yayın sayısı (araştırma makaleleri) artışında dünya ölçeğinde çok önemli bir başarı sağladıkları fakat üniversitelerin araştırmalarını teknolojiye dönüştürme ve üretime geçirme konusunda başarısız olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Sonuç

Problemler, onları yarattığımız aynı düşünme düzeyinde kalarak çözülemez. Eğer kurumların kökleşmiş gelenekleri oluşmamışsa, geleneklerin yeri bilgelikle doldurulabilir. Üniversitelerimizin Batı anlamında uzun bir geçmişi, kökleşmiş gelenekleri olmadığından geleneklerin yeri, yönetim becerisi ve bilgelikle doldurulabilir. Eğitim meselesi millî bir meseledir. Üniversite meselesini halledememiş bir Türkiye'nin gelişmesi, kalkınması, ileriye gitmesi, teknoloji üretmesi ve dünyanın efendileri arasına girmesi mümkün değildir.

Her iki önemli kitaptan dolayı Durmuş Günay hocamızı tebrik ediyorum. Tebrikten sonra bir birkaç tenkiti de belirtmeden geçemeyeceğim. Her iki kitapta da çok fazla tekrarlar yer alıyor. Hatta kitabın birinde tekrarlar ikinci kitapta da farklı bir biçimde kendini gösteriyor. İki kitapta yeniden editörlükten geçirilip ve güncellenerek bir kitap olarak yayınlansa daha iyi olur kanaatini taşıyorum. Taktir elbette Durmuş hocamızındır.

Hasılı Prof. Dr. Durmuş Günay hocamız, "Üniversite Felsefesi ve Türkiye'nin Üniversite Sorunu – Trajik Bir Yolculuk" adlı her iki kitabında da tablolar, şemalar, grafikler, istatistiksel bilgiler, titiz bir araştırma ve geniş bir kaynakça ile eser zenginleştirmiştir. Üniversitelerin başta teorik bilgilerle evrensel ve yerel mevcut sorunlarını, fakültelerini, meslek yüksekokulları, kalite, yeterlik, sınavlar, üniversite sayıları ve yükseköğretime ilgili pek çok konuları karşılaştırmalı olarak bir mühendislik hesap verileriyle ortaya konulmuştur. İki eser de, yükseköğretim konusunda önemli bir kaynak kitap olarak karşımıza çıkıyor.

Kaynakça

Günay, D. (2021). Üniversite Felsefesi, İstanbul: Büyüyenay Yayınları (184s).

Günay, D. (2021). Türkiye'nin Yükseköğretim Sorunu, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, (320s.)